

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

29 25 1925

TIZENNEGYEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
BUDAPEST, 1925.

TARTALOM.

Pitroff Pál: Rátkay László.....	105
Összefoglaló könyvszemle.....	114
Folyóiratok szemléje	132
Figyelő-cikkek.....	146
Elhúnytak.....	159
Hírek.....	160
Kézirattár.....	164
Új könyvek.....	166
Társasági ügyek	168

Tagjainkhoz és előfizetőinkhez.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság több helyről kap jelentékeny anyagi segítséget, de még így is nagy összegeket költ folyóiratára. Azért is folyóiratunkat csak azoknak küldjük meg, akik fizetési kötelezettségüket pontosan teljesítik.

A folyóiratot negyvenezer korona évi összegért minden érdeklődő megrendelheti. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetési összeg nyolcvanezer korona.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek (Budapest I, Attila-utca 1.) vagy a Királyi Magyar Egyetemi Nyomdának küldendők be (Budapest, VIII, Múzeumkörút 6.). A pénz beküldésére postai utalvány és postai befizetőlap egyaránt használható.

A társasági ügyeket Alszegehy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Mária-tér 3.). Az ismertetésre szánt könyvek Pintér Jenő szerkesztő címére küldendők (Budapest, I, Attila-utca 1.).

A folyóirat évenként négyszer jelenik meg a beható tájékozást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Egyes füzetek külön is kaphatók a Studium-könyvkereskedésben (Múzeum-körút 21.).

TANULMÁNYOK.

Rátkay László.

Írta: PITROFF PAL.

Elote. — Rátkay László 1853 október 11-én született Gönyűn, Győr megyében. Középiiskoláit a győri és esztergomi bencés főgimnáziumban végezte, a VI. osztályt a pozsony kir. kat. főgimnáziumban, ahol Szarvas Gábor tanította. A jogot a győri jogakadémián tanulta. Joggyakorlatot Budapesten szerzett. 1877-ben ügyvédi vizsgálatot tett a Dunaföldváron telepedett le. 1880-ban feleségül vette Ráth Arankát. 1896-tól kezdve négy cikluson keresztül országgyűlési képviselő volt. A pinchelyi kerületet képviselte. 1904-ben a Petőfi-Társaság tiszteleti tagjául választotta. 1904—1910. a függetlenségi párt hivatalos lapjának, a Budapestnek, főmunkatársa volt. Azután vissza vonult Dunaföldvára, ahol ma is él.

Munkái. — *1. toborzda.* Népszínmű 3 felv. A Népszínház pályázatán díjazást nyert. 1880 nov. 19. került először színre. A rendezői példány a Fővárosi Könyvtárban van, ahová a Népszínház kéziratát 1924 őszén szállították át. — *2. Felhő Klári.* Népszínmű 3 felv. A Népszínház 1884. évre hirdetett pályázatán 100 arany pályadíjat nyert. Zenéjét Erkel Elek szerezte, de az „Azért csillag, hogy ragyogjon“ c. népdalnak zenéje is a szerzőtől való. A darab 1886 ápr. 10. került először színre a Népszínházban. Kiadva: Népsz. Műsora. 16. sz. Utóbb még két kiadása. — *3. Bársony uram.* Népszínmű 3 felv. Először 1887 febr. 26. került színre. A darabot csak egyszer játszották, mert a napilapok bírálatai miatt a szerző visszavonta. Sűgópéldánya a Fővárosi Könyvtárban. — *4. Pünkösdi királyság.* Népszínmű 3 felv. Először 1888 márc. 9. játszották. Sűgópéldánya a Fővárosi Könyvtárban. — *5. Arralányhaj.* Népszínmű 3 felv. Zenéjét Erkel Elek szerezte. Először 1891 febr. 7. került színre. Kiadva: Népsz. Műsora. 22. sz. Utóbb még két kiadása. — *6. Callaghullás.* Népszínmű 3 felv. Először 1893 dec. 18. játszották. Rendezői példány a Fővárosi Könyvtárban. — *7. Kéziratban: A kenyér, Szökött menyecske és a Hózsafai pap* című darabok, valamint a *Petőfiről* szóló. — Vezércikkek, tárcák, versek a Budapest, Egyetértés és Budapesti Hírlap c. napilapokban.

Irodalom. — Tolnamegyei Lapok 1877-től. — Napi kritikák darabjainak előadásakor a budapesti lapokban. — Debreceni Ellenőr. 1899. évf., 303. l. Ország Világ. 1896. évf. Arckép. 1897. évf. Kézirathasonmák. — Függetlenségi Album. 1897., 13. l. Arckép. — Pallua Nagy Lexikon. XIV. köt., 416. l. Vasárnapi Ujság. 1902. évf., 11. sz. Országgyűlési Almanach. 1905., 369. l.

A népszínmű, a népies drámának ez az eredeti magyar alakulása, lelkiségünkkel közelebbi viszonyban van, mint nemzetközi műfajtársai. Szigligeti Ede a legmagyarabb lelkű közönséget igyekezett kielégíteni, amikor népszínműveit megírta és előadatta a Nemzeti Színházban.

A népies dráma elterjedését a reform-kor politikai mozgalmával szokták összefüggésbe hozni. Pedig e kornak alig köszönhet többet, mint hogy a nagyvárosok „előkelő” színpadaira is feleresztették. Amint ott volt, némiképp megkomolyodott, súlyosabb veretűvé lett. Szigeti József és Tóth Ede kezében elérte virágját. A most ötven éve alapított Népszínház régebbi vágyak kényszere alatt született meg. A főváros akkor még természetesen fejlődött, kénytelen volt helyet biztosítani a vidéki magyar talajból táplálkozó színműírásnak. Rákosi Jenő és Evva Lajos teljesen átérték ennek a „műintézetnek” jelentőségét. Sajnos azonban, a főváros már a kilenvenes évek elején is egyre kevesebb gyökérszálával kapaszkodik az anyaföldbe s ezt megéri a színház vezetősége, mely végeredményben mégis csak közönségéhez alkalmazkodik. Ahogy a Nemzeti Színházat az opera-láz, úgy a Népszínházat az operett-járvány törte le. Ahogy a Nemzetinél régebben Schodelné operapártja ilézte elő a züllést, a Népszínháznál is az énekes színésznők pártja indította meg a bukást. A színésznő van a darabért és nem a darab a színésznőért! Blaha Lujza igen nagy érdemeket szerzett, de amint csupán saját személyére szabott darabokat játszott, megpecsételte színháza sorsát, mert az már nem nevelt. Pedig maga az új stílusú népszínmű a most ötvenéves *Falurosszával* kitünő programjelző volt és hatását majdnem husz esztendőig éreztette.

Ennek az iskolának egyik legtehetségesebb tanítványa Rátkay László, akinek *Felhő Klári* című darabja, főképen a természetes ízlésű vidéken, máig is tartja a versenyt Tóth Ede útmutató remekével.

Rátkay Lászlónak is az a sikere titka, ami elődelé, Szigeti József és Tóth Edeé: a nép közvetlen ismerete, költői lelkülete, meggyőződéssel fajszeretete és csendes humora, mely a dévajság határát is érinti. Mind a népben élő, százados tulajdonságok.

Rátkay László az északi Dunántúl lelkét kapta útravalóul. Gyermekkorában ismeri meg a lassan hömpölygő Duna menté-
nek parasztjait, halászeit, falusi mesterembereit. Később mint

dunaföldvári ügyvéd ugyanezekkel az emberekkel bibelődik. Esztergomi és győri diákkorában szívesen jár színházba, pesti ügyvédjelölt korában pedig a Nemzeti Színház állandó látogatója. Erős színpadi érzéke van, bár a szími hatás titkait sohasem tanulja meg, amit szöveggönyvei tanusítanak, amelyek tele vannak a rendező törléseivel, néhol utólag kért javításokkal. A dráma lényegével azonban mindig tisztában van. Az első felvonásban (darabjai háromfelvonásosak) pompásan megköti a drámai eseményt, következetesen oldozza-bogozza és végül, néha meglepően, de megnyugtatóan bontja ki. Majd minden jelenete tudatosan elhelyezett, majdnem mindenik a jellemekből adódik és mindent megokol. Főalakjai a kevésbé sikerült alkotásaiban is pontosan megfestettek és sohasem felesleges még az énekük sem, ami bizony a népszínműíróknál állandó, sőt többnyire konikus hiba. Rátkay László tanult fő, aki kéziratban Bánk bánról s Madách Luciferéről érdekes eredeti értékezeseket őriz. Jellemző rá, hogy az elsőben csaknem perenyi pontossággal végigkíséri Bánkot egyes jelenetein; Lucifer alakját pedig teljesen szétboncolja s annak alapján veti össze Goethe Mephistophelesével. Lírájában sokszor emelkedik a szimbólum magaslataig, de az ő szimbolikája nem túlfűtött, nem bonyolult, mint ahogy emberei és érzései is mindig teljes napfényben ragyognak. Nála minden közvetlen, derült, őszinte. A költészetből nem csinál tanulmányt — mestere: Petőfi és a nép. A kilencvenes évek lírájában is előkelő hely fog neki jutni. Folyóiratokban és napilapokban megjelent versei közül, bár műfajai változatosak, elsősorban tiszta élményei, érzelmes dalai ragadnak el. Kötleményeiből kötetet máig sem állított össze, jóllehet népszerűsége idején erre felszólítást kapott. Egyéniségében van valami csudálatos szemérmesség. Életképei, tréfás jellemzései, szellemes gnómái — legnagyobbbrészt kiadatlanok — egy nagyszívű, puritán és mosolygó böles képét tükröztetik. Aki így látta és fogta fel a világot, az természetesen jól és a nemzet szíve szerint jellemezhetette alakjait. Hogy költői nyelve, mely belső ritmusában mindig tökéletes, külsőben nem áll magasabbun kortársai verseinél, azt nem róhatja fel bűnéül az irodalomtörténet, mely korokat és abban bizonyos eredményeket együtt vizsgál.

Fülszeretetről minden alakja biznyságot tesz: a bűnükre b. elnézéssel, kibékítő jóakarattal tekint. Humorában kelvessé

válnak mind. Megvan benne a nagy írók lebilineselő ereje, ami abból fakad, hogy alakjaival együtt érez. Ez teszi tragikus sorsú szereplőit testvéreinkké: a katharsist egyszerű tárgykörében mindig teljes kiengesztelődés kíséri. Az ilyesmit nem elég eltanulni nagy írótól: ez benső nagy átélésekből, érzelmekből adódik; ezen a ponton fedi egymást a költőben a drámaszövő és a lírikus.

A *Felhő Klári* alapjában néptragédia. Hőse nem is a címben szereplő fiatal asszony, hanem Fátyol Ferkó, akit szíve nemesebb része felesége felé hajt, bár lelkét már megmérgezte az érzéki szerelen. Violáné, a szép, fiatal, mulatós, ingerlő menyecske magához húzza. Pedig Ferkó szereti hitvestársát, Klárit. Dözsölései után mindig eszmélt érez, mindig visszavágyik élete párjához. Tragikum a tulajdonképpen ebben van. A jó asszony nélkül nem tud élni, az érzéki asszonytól pedig nem tud elszakadni. Ebben a molnárlegényben hatalmas érzések küszködnek, amelyek megölik. És milyen kerekén bonyolódik sorsa: Az árva Klári Aba András anyjánál nő virágszállá. Aba András magának szánja, a leány is szereti, de — árvaságában — csak titkon és tisztelettel. Mikor elébe kerül a szép Ferkó — mit tehet mást? —, elhatározza, hogy hozzámegy és hű hitvese lesz. András boldogtalan, mert azt hiszi, hogy a leány egész szívével Ferkóé s nemes lendülettel vagyona felét javára iratja. Violáné azonban, akit Ferkó régebben szeretett, az érzéki mámorral visszacsábítja a fiatal férjet. Szörnyű Klári kiábrándulása, de mikor András előtt oly hősiiesen eltitkolja ura bűnét, a tisztességes érzésű Ferkó még jobban megszereti. Most már szakít Violánéval, Klári és András azonban megtalálták egymást s hiába megy a férj asszonyáért. Amikor megtudja, hogy ez Andrást szereti, rálő Klárra és ugyanavval a fegyverrel oltja ki saját életét. Akik régen is szerették egymást, de titkolták érzelmeiket, e fölött a holttest fölött egymásnak nyújthatják kezüket. A megoldás mesteri. A tragédia tulajdonképpen jól végződik, mert az egymásnak való pár összekerül. És a hangulatot semmi sem rontja.

A mellékalakok csoportja is jó jellemző erőre vall. Csak Vendel szabómester uram, a tudákos „kecske”, aki ravaszodik, hogy látók fiával gazdag leányt vezetessen el és két szék között a pad alá körül, egyénivé faragott pompás fajkép. Méltó társa Tenger uram, az erőlyes molnár céhmeater, aki lenézi a „kecskét”, kigúnyolja, míg maga a gazdasszonya papucsa alatt nyög.

Már az első jelenetük is sikerült, amikor András kérésére felbecsülik annak vagyonát:

Csik: ...megvagyunk. (Az iratot Andrásnak adja.) Dicsértossék a Jézus szent neve.

András: Nem felejtettek ki semmit?

Csik: Nem ugyan. Fel van írva ebben minden az utolsó gombig.

Tenger: Gombig? Mért nem mondja kend az utolsó tűig?... gyűszűig... cérnaszálíg! vagy mi az istencsodájáig?!

Csik: Talán nem tetszik az „kitétel“?

Tenger (dohogva): ...„Gombig“ azt mondja, mintha minden ember kecske volna, mint kigyelmed.

András: Bátyám! Ne tüzeljen.

Tenger: Jól van no! Légyen hát gombig, rőfig, ollóig, rézkapocsig — mit bánom én.

A „minekutánna“, „annakutánna“ kifejezésekkel megszerkesztott „becsülvél“-re ez a megjegyzése: A ragyogó csillagát! nem remek dolmány ez, hogy úgy kicifrázza. Megbecsültünk mindent, aztán punktum...

Csik: Szent „hübele-balláza“ könyörülj rajta! Az tudja kigyelmed, ez is liaztes zsák? Beköti, vállára kapja — aztán punktum? No nézd.

Így évődnek zamatosan.

A humoros kedves jelenetek egymásba fonódnak ebben a darabban. Felejtethetetlen például András és Katica jelenete, amikor András kitudja, hogy a leány Csik Istókot vagy Tenger Bálintot szereti-e. — Az író eszközei a legegyszerűbbek, de minden szavának súlya, zamata, derűje van.

Igaz, hogy Violáné sokban emlékeztet a *Falu rossza* Finum Rózsijára, de inkább csak a helyzeteivel. Nem mindig szerencsés a beállítása, mint ahogy Finum Rózsiké sem az. A jellemüket már nem lehet összevetni. Rózsai a falusi bukott lány, Violáné egy szerelem rabja. — A két Bány-lány és a két Felhő-lány között a párhuzamba állítás csak erőszakosan tudna egyező vonásokat kihozni. Sőt Rátkay darabjában mindögyik élesebben van egyénítve az összevetés ezek javára dölne el. Göndör Sándor és Fátyol Ferkó jellemében egészen más — sorsa is. — A külsőségekben sincs egyezés, — aki pedig Rátkaynál a részleteket töviről-hegyire áttanulmányozza, a hangulatban, beállításokban, a jellemekben, a szólásokban, a nyelven, a kedélyes humorban olyan ízt érez meg, amely nemcsak a fajt, de a vidéket is mutatja. A „Falu rossza“ borsodi, a „Felhő Klári“ dunántúli levegőt lehel. Az természetesen nem tagadható, hogy a nyolcvanas évek népszínművének Tóth Ede adott alapstílust és ez Rátkay akkori művein megérzik.

Többi darabjában is eredeti tehetségét adja, de akad közöttük olyan, melyek beállításain megérzik az operett felé lendülés. Bolondos figurái nem egészen megfigyelésből táplálkoznak. Mókáik kedvesek ugyan, mégsem függnék össze szervesen a jól megformált drámai anyaggal. Ez *Arvalányhaj* című másik nagyobb sikerű népszínművéből is kitétszik. Az „Arvalányhaj“ a snöke Keve Rózsa, akinek nényjét akarta elvenni Bán uram edes fia, de mert megtudta, hogy az más szeretője volt, öngyil-

kos lett. Az öreg magához vette unokaöccsét, Imrét, akinek vagyonát szánta és távoli rokonát, Józsefet. Az utóbbi el akart venni egy özvegyet, Imre ellenezte, „mert ő is vett a esókjából”. József beestelen hazugnak mondta ezért, mire Imre arcul ütötte őt. Az öreg Bán kiutasította házából. A dacos fiú nem alázkodott meg előtte, hanem felesapott katonának. Jámbor Vince öreg tanító és felesége, akik Bánnál élnek, Keve Rúzsit szeretnék magukhoz venni s igyekeznek vele az öregot kibékíteni. Ez éppen Imrét várja szeretettel, mert Józseffel hazahivatta. A gyűlölködő József azonban gorombán írt neki, mire Imre is dacosan felel: az öregnek. A levél úgy felizgatja Bánt, hogy kitagadja Imrét s gutaütés éri. Halála előtt Márton még meghozza neki a hírt, mily szeretettel szolt róla öccse, erre, mert a végrendelet a jegyzőnél van, Józseffel fogadtatja meg becsületszóra, hogy az eltépi az okmányt. Közben Rúzsiba beleszeret József; a lány, bár egyre várja Imrét, nem utasítja el egészen. Vince is biztatja hozzá, mert reméli, hogy akkor József, aki az igazságot bevallotta az öregnek, nem használja fel a végrendeletet a törvényes örökös ellen. Mikor azonban Imre kissé kapatosan cigánykiséréttel hazaérkezik és megöleli Rúzsát, József „csendet parancsol”, mint „a ház ura”. Itt tudódik ki, hogy „ki van tagadva” és hogy Rúzsi Józsefnek mátkája. Imre megsérti a lányt: „ismerem a ... fajtáját. Ezeknek férj mellett szerető is kell.” A megsértett lány világgá akar menni, de József is, Imre is felajánlják neki szerelmüket. Ha Imre lemondana a lányról, József nem érvényesítené a végrendeletet, de így megteszi. Rúzsi habozik, kit válasszon, de mikor Vince elárulja József „beestelenségét”, Imrének, akihez a szíve jobban vonzza, meghocsát. József meg akarja ölni Imrét, de kiveszik kezéből a fegyvert. Végül széttépi ugyan a végrendeletet, de nem békül meg s öngyilkosságot sejtetve távozik.

A mese izgalmas. Leszámítva azt, hogy Bán uram nem tudja, mit írt nevében József, minden pontosan indokolt. Imre és József alakja mestorien igaz, Vince bácsi azonban már torzított, a két Pörge-gyerek operettszerű.

Egyrészt ez az új stílus tette lehetetlenné Rátkay természetes drámaírói fejlődését. *A toborzástól* (1880) utolsó előadott darabját, a *Csillaghullásig* (1893) a belső drámai mag minden darabjában kltfnő, a részletek kidolgozása, a főjellemek fej-

lesztése, az indokolások, a szerkezet, a komoly színszerűség egyre tökéletesedik nála.

A *toborzás* a szabadságharc alatt játszik. — Füzfa Sándor elcsábítja Virág Borsát, aki bátyjával, Lacival együtt Sándor atyja gyámságára maradt. Borecsa megöli magát bánatában, Laci pedig felesap szegénylegénynek. A gazdag Galambos lánya, Agnes, Laciba szerelmes, de végül is Füzfa Sándorhoz megy feleségül. A lakodalom napján beállít Laci, Agnest kihívhatja, le kijön Sándor is, akivel összekap, megsebesíti és elmenekül. Később toborzók érkeznek a faluba, Laci ugyanakkor kegyelemre megadja magát a Füzfa, a bíró, mert érzi vele szemben való bűnösségét, nem bántja, felcsaphat huszárnak. A felgyógyult Sándor, aki Agnesnek nem tud hinni s bánatában, szerelmében iszik, szintén beáll katonának. A 3. felvonásban Laci és Sándor versenyeznek bátorságban. Sándornak hull a vére, Laci szeretettel öri, megbocsát neki Borsásért is. A haza elveszett, Sándor meghal... Laci elnyeri jutalmát. — Rátkay ez első darabjának már a lélekrajz is erős oldala. A két vetélytársat, akikkel több alakban találkozunk később, az önző, de hibáit érző módos gazdát, az ábrándos, gyenge falusi lányt, a tudátlós m. l. kézemélyt (itt Boros kocsmáros), a tréfaúzó legényeket, mind jól látta és festette meg. Csak a szerkesztése egyenetlen.

Bársony uram (1887) tárgya szintén jól elgondolt, de pártpolitikai okokkal motivál s ez a nagyközönség szempontjából rontja hatását. Bársony Judit és Csaba Sándor tanító szeretik egymást, de a gazdagságában gögös apa elutasítja a fiút. Közben Bársonyt vagyoni veszteség éri, a felesége sem nyeri meg egy biztosnak tartott örökségét. Fizetnie kellene több adósságot, így a Rozmaring-fiúnak is, akinek a vagyonát addig, míg az meg nem jön, használhatta. Mikor ez megérkezik, poton pénzen elad egy szőlőt, mely a bizonytalan örökségbe tartozik; 3000 forintot kap érte. Felesége azonban összevész Bársony néjével s mikor az a saját vagyonát hánytorgatja, a szőlőért kapott pénzt odaadja neki. A nagy pénzzavarban Bodoki, felesége rokona, aki az örökséget nyerte, hajlandó annak felét átadni, ha Bársony írásban adja, hogy a kormány pártjára áll. Nagy lelki tusák közt megteszi, a levelet Ferire bízza, aki Juditot óhajtja elnyerni s ezt a levelet tartogatja revolverül. Közben Bársonyt jelölik függetlenségi programmal, de vissza kell utasítania, ráborul a zászlóra, Feritől kéri a levelet, ez azonban csak Juditért hajlandó odaadni. Mikor a leány megtudja, miről van szó, lemond Sándorról. Közben a szőlőből kiteszik annak vevőjét, de Bársony néje visszajön a 3000 forinttal, Bodoki megkönyörül Juditért, Ferire sikkasztás bizonyul, a leány Sándoré lehet, a szőlőt a fiatalok fogják lassankint Bodokinak meghzetni, Illés zsidó Bársony vagyonáért kifizeti annak egyéb tartozásait. Bársony tehát vagyona árán megmentette „porba hullt becsületét”, nem árulta el a zászlót. — A darab komor, sok mély lüht pendít meg, de motivuma igen közel esett és Feri alakja sem sikerült, tehát nem lehetett elég sikere.

A *Pünkösdi királyság* (1888) némi Csiky Gergely-batást mutat. Hattyú falusi asztalos és Illat fővárosi írnok egy papnagybátyjuk után 80.000 forint örökséget várnak. Mert nem biztos, hogy melyik család örökli, Illat két ikerbáival Hattyúékhoz rándul, ott ő is, fia is rettentően nagyoznak.

ügy okoskodva, ha Hattyúék találnak örökölni, a leányukat elveszi egyik fiú s így szerzik meg a vagyont; ha pedig ők örökölnek, odább állnak. Az örökség Hattyúéké lesz, folyik a verseny Katica kezéért, aki azonban Gál Imrét szereti. Hattyúné nagyzó, Postre megy lakni, urát beugratja, hogy az „Első magyar asztalos nagyipar r.-t.” részvényeit vegye meg, ahol „igazgató” lehet. A vállalat azonban megbukik, a pénz elúszik, még a falusi házukat is el kell adnia. Ezt Imre veszi meg. Hattyú uram nem meri megvallani, hogy a házat eladta, visszamegy falujába. Itt kitudódik minden, Katica távozni akar családjával. Befejezés: *Imre*: Hova mégy? *Katica*: Engedjen. *Imre*: Elhagysz örökre? Menj. De búcsúzóul súgj meg egyet: szeretés-e? *Katica*: Szeretlek! (Függöny.) — Ez a mese maga beszél a kompozícióról, a jellemzésről. Az Illat-család léha felfogása, az Illat-fiúk fejtetőre állított, szeles bolondságai, Hattyúné nagyravágyása kitűnő bohózáti tárgy. A jellemek sikerültek, mindegyik a maga helyén áll, a cselekvény gyorsan perog.

Az Illat-fiúk testvére, de a darabbal nem oly mélyen összefüggő alakja Tündér Sándor, gazdasági gyakornok, az alapjában gyámoltalan falusi szoknyavadász. Nem is nagyon illik a *Callaphullás* (1893) nehéz veretű tárgyába. — Búki Imre szereti Máriát, aki elszédül. De Búkiné nagy örökséghez jut s nem enged, hogy fia elvegye. Imrében nincs lelki mélység, a leánynak csak testére vágyik, Mária kiábrándul belőle és megszereti a hű, derék Alkony Jóska-t. A leány érzi, hogy a multját meg kellene neki vallani, de házassága alatt is mindig későbbre halasztja. Közben Imre kibérli azt a birtokot, amelyiken Jóska szolgál, éjjelre elküldi a férjet és Máriához megy. Az úton Borecsa, Imre szeretője elárulja Jóskának felesége titkát, erre az visszafordul s ott találja vetélytársát. A férj és feleség között megható jelenet, az aszony hűségéről és igaz szerelméről így szól: „El is dobhatod.” (Függöny.)

Rátkay drámaírói működése az 1890-es években még nem zárul le. A színháznak és a kor ízlésének tett engedményeit maga is érezte. Nem azért vonult vissza, mert nem volt tere, vagy mert néha a sikere nem volt teljes, hanem mert nem szeretett engedményt tenni a színháznak és főképen, mert lefoglalta a politika s ügyvédi gyakorlata. Mikor a politikából kiábrándulva elvonul, szabad idejében több vígjáték- és drámatárggyal foglalkozik. Egyiket-másikat ki is dolgozta, de érzi, hogy a közönségnek más kell. Legutoljára Petőfi születésének századik évfordulója alkalmával Petőfi-darabot írt. Elkészett vele. De méltó dolog feljegyezni, hogyan oldotta meg a kérdést. Az előjáték igen költői. Szín: virágos kert a meunyorszáiban. Középen rózsafa, felső ágán kinyílt piros rózsák. Trónuszéken ül a költészet királynője, mellette a Történet nagy könyvvel. Az anyag jelenté, hogy az égi fán kiesattanóban a lángész rózsája. És ezért versengenek különböző nemzetek őrangyalai. A magyar regős fellépésére, aki minden harcot és kűt vállal, a költészet

királynője a szín szélére megy és ledobja a rózsát a végtelenbe: „Vidd le, hulló csillag, szép Magyarországra.“ Tárnya: 1. Kis-körös. 2. A zágrábi kórházban. 3. Koltón. 4. Március 15. 5. Alig virradt, máris alkonyul. (Hareba indul.) 6. Segesvár. Halála. (Az égi virágot az angyal visszaviszi az égbe.)

•

Rátkay László színműírói képét nem nehéz megformálni. Eredeti tehetséggel jött, a Népszínház dajkálta és részben az is törte le. A századvég sok, napi értékű színműterméséből munkái kiemelkednek, mert alkotásainak lényeges elemei értékesek, alakjai nagyrésze élő. Kora és olvasmányai mély nyomot hagytak rajta, sokat tanult, de azt átszűrte magán. Tóth Edénél és Csiky Gergelynél kisebb emberek nem befolyásolták, ami maga is világosan mutatja, hogy tehetségben közel járt hozzájuk. A politika és a megélhetés gondja benne is egy nagyobb nemzeti értékünket devalválta.

—————

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

A legutóbbi év legjelentősebb irodalomtörténeti munkái.

Borbély István, a kolozsvári unitárius kollégium tanára, a művelt közönség számára 27 ívnyi terjedelemben megírta *A magyar irodalom történetét a legrégebb időktől 1825-ig*. Nemcsak abból a szempontból jelentős ez a munka, hogy az elszakított részek ebből ismerhetik meg nemzetünk irodalmának múltját, elismerést érdemel tudományos értékénél fogva is. Erdélyi termőföldjét nem is jelzi más, mint az a gondos figyelem, amellyel Borbély regisztrálja az erdélyi földrész szülötteinek részvételét a magyarság egységes szellemi munkájában. A könyv értékét elsősorban az adja meg, hogy sehol sem a régi megállapításokat ismételi, hanem minden ítéletet és jellemzést — egyezék az bár a régi, ismert megfogalmazással — a saját vizsgálódása, latolgatása alapján mond ki. Nem hajhássza az új értékelést, de viszont mindennek utánajárt; ismeri az irodalomtörténet minden fontos hajtását, de ismeri az irodalom anyagát is és e kettőnek összeméréséből jön létre könyvének szövege. Teljes tudományos tájékozottságot érez az olvasó a kötet lapjairól. Megszövegezése is rokonszenves: rövid, pontos és világos. Megőrzi az arányokat; a jelentőséghez méri a terjedelmet, mégis érdekes, ítéleteinek szóbufoglalása változatos.

Figyelmet érdemel már az előszavában is az, amit egy-egy író alapos megismerésének feltételül szab olvasója elé: „1. Legelőször is olvasson el az illető íróról egy rövid, általánosságban tájékoztató, lehetőleg tárgyilagos ismertetést (pl. Szinnyei: Magyar Írók). 2. Olvassa el az író főműveit időrend szerint... 3. Ezután azon jelentősebb írókból olvasson, akiknek hatása a tanulmányozandó íróra kétségtelen... 4. Ha ezzel is megvan, akkor tanulmányozzon át az íróról való valamely részletes monográfiát... 5. Ezután olvassa és alaposan tanulmányozza végig az író összes műveit. 6. Ha ezzel is elkészült, írja le stu-

diuma tárgyáról az első fogalmazványt... 7. Befejezésül tanulmányozza végig Szinnyei, Pintér, Hellebrant stb. utasításai alapján az íróra vonatkozó teljes irodalmat. 8. Ha mindezzel elkészült, vegye revízió alá első fogalmazványát s írja meg munkáját végleges formában."

A tanulmányozás menetének ez a programja is jelzi, milyen tudatos és szorgalmas elmélyedéssel készült maga Borbély is erre az összefoglaló kötetére. Az irodalmi korszakok megállapításában lényeges újságot nem hoz: A *keresztény középkort* 1540-ig tolja ki; a fejtegetés során azonban maga is belátja, hogy a *reformáció kora* 1540 előtt kezdődik; annak az eseménynek, amelyet korhatárolónak vesz (az ország három részre szakadásának), irodalmunkban ilyen jelentősége nincsen. A politikai eseményeknek ez a korhatárral való kiemelése természetesen máskor sem válik be: az 1772-es évszámot és 1900-at más vonatkozás révén kell határköül felhasználnia. Azt hiszem, a politikai történetnek ezt az uralmát irodalmunk történetének korszakokra különítésében immár ajánlatos lenne lerázni és irodalmi dátumokat kellene kijelölni. Borbély azonban híven ehhez a felosztáshoz, az egyes korszakok művelődéstörténeti önállóságát ügyesen és világosan jelöli ki, — általában is el kell ismernünk könyvéről, hogy az irodalomtörténet segéddisziplináinak adatait nemcsak felhasználja, hanem pontosan és teljes tájékozódással közli.

E segéddisziplinák közül egy itt kerül először — ilyen összefoglaló műben — igazi testvériségbe a fődisziplinával: a képzőművészetek története. Magát a problémát az irodalomtörténetet tanító magyar tanárvilág eddig is ismerte; Beöthy Zsolt is ismételve utalt rá, Oláh Gábor pedig Csokonai megértéséhez kitünően fel is használta. Borbély könyve a megújulás korának ismertetése kapcsán állapodik meg a problémánál és kísérel meg a barokk, rokokó, empire és biedermeier stílkülönbségeit írói egyéniségek magyarázásához felhasználni. Úgy látszik azonban, a művészettörténetben való elmélyedésre nem volt elég alkalma, mert fejtegetései a stílusokra vonatkozóan nagyon másodkézből valók, épp azért felszínesek (bizony még Falkenek 1866-ban megjelent könyve: „Geschichte des modernen Geschmacks” is tájékoztatóbb); érdeméül tehát inkább csak a gondolatot írhatjuk, mint annak megvalósítását. Két figyelmeztetést így is fűzünk ide: nem szabad elfelejteni,

hogy nem egyszerre hódít minden képzőművészeti ágban egy-egy új stílus, hanem itt-ott néha vakmerő előreszökések és máskor meglepő visszatérések adódnak, — másrészt az összevetésre gazdag anyagot nyújt a művészetek érdeklődési körének olyatén megfigyelése, mint amilyenre Riehl (*Culturstudien aus 3 Jahrhunderten*, 1859) adott klasszikus példát.

Borbély könyvének új fejezetei között még egyet kell kiemelnünk: a népköltészetéről szólót. A népköltészet irodalomtörténeti korszakokra való elkülönítésében Arany János fejtegetése volt eddig az egyetlen érdemes próba, pedig azóta a népi termésnek gazdag kincseit hozta elő az irodalomtörténeti kutatás. Borbély ezt az új anyagot is számbaveszi, sőt a világirodalom népköltését is szemmel igyekszik tartani. Az énekkészlet korszakos elkülönítése azonban olyan részletstudium, amelyre ez az összefoglaló kötet nem vállalkozhatott: tagadhatatlan érdeme, hogy kísérletet tett az ősi virágének és a XVII—XVIII. századi népdal jellemző vonásainak a meghatározására. Ez az elkülönítés azonban nem szorítkozhatik a témára, — ezen a téren az elmélyedő kutatásra érdekes megállapítások várnak.

Külön fejezet szól „a középkori magyar verselés problémájáról“ is. Borbély nem viszi előbbre a kérdést, de érdeme, hogy nem állapodik meg Négyesy álláspontjánál, bár Arany-Horváth hipotézisét sem fogadja el; láthatólag Gábor elméletével ért leginkább egyet. A kérdésnél hangsúlyozandónak tartjuk, hogy a latin eredetűnek előadásmódját (recitativ, éneklő) is figyelembe kell venni, másrészt nem szabad az ősgermán törvényeket, vagy Arany János korának verselméletét a kódexek kísérleteire ráhúzni!

Ujszerű felfogásának példázására Katona József bemutatását idézhetjük. A fejlődés szempontjából Katona jelentőségét így határozza meg: „Katona az ősi diésőség helyett az ősi nyomort látta meg a magyar múltban s e felfogásával rést ütött az eddig majdnem teljesen elkenetmondás nélküli nemzeti romantikán.“ Magának Bánknak a lelkületét örültséggel magyarázza. Mind a kettő érdekes, eredeti, de nem éppen találó magyarázat. Ne felejtjük, hogy 1814-ről van szó — és Vörösmarty csak 1825-ben adja ki époszát; és ne felejtjük, hogy a léleknek vannak elborulásai, amelyek az örültség patológiai jegyelt nem mutatják.

Sajátos az is, hogy Mikest az 1711 előtti korba helyezi.

Megokolása csak ennyi: „Leveleiben a kuruc Erdélynek lelke dobban. A labanc világhoz nem volt neki semmi köze.” Nyilvánvaló, hogy a történeti egymásutánt ennyire felforgatni nem szabad, de Borbély szellemesen oldja meg a problémát: a kuruc-kori erdélyi udvarház diskuráló társaságának a hangját mutatja ki a levelekben.

Nagyon ügyes a protestáns kor bemutatása: itt látszik a legjobban, hogy pompás korismeret és anyagkészlet alapján írja le minden sorát. Különveszi Erasmus hatását — de Melichtől eltér, mert Sylvester tankönyvkísérleteit nem említi. Dévai Bíró Mátyás *Orthographiájának* olvasmányait imakönyvjellegűnek mondja, Sztárai Mihály térítő módszerének pedig a ki-
csúfolást tartja. Kár, hogy az erasmista dialógus hajtásai között nem próbálta beállítani Sztárai csúfolódásait és hogy Bornemissza *Ördögi kísérteteinek* korjellemző fontosságáról sem szól. Annál teljesebb a kálvinista és unitárius írók jellemzése: Károli Gáspár fordításánál — teszem — megállapítja, hogy a protestáns biblíás stílus a XVII—XVIII. század magyar levéltudományában éppúgy uralkodott, mint a XIX. század bibliautánozó szépprózájában. A szépirodalom XVI. századi terméséből legrészletesebben az Argirus-meséről szól és Balassáról. Balassát a középkori latin írók tanítványának mondja, de gondosan és szeretettel elemzi. A *Ponciánus históriája* mesetartalmát a fejlődés szempontjából jelentéktelenebbnek mondja a keretes műformáénál — nyilván némi egyoldalúsággal.

A XVII. század írói közül igen sikerülten mutatja be Pázmányt, Szenci Molnár Albertot, Zrínyit és Mikést. Helyes volt Tordai János beiktatása a zsoldárfordítók sorába és érdekes a szombatos irodalom tárgyalása. Meglepő, hogy a *Comédia Erdélyről* kiszorult az iskolai drámák közül (úgy látszik, protestáns szerzőtől eredő pasquilusnak tartja); a történeti verselek közül is elhagyott néhány emlegetettet (Wathay); a jezsuita iskoladrámák között nem tesz a nyelv szempontjából különbséget és nem okolja meg azt a szerenesség ötletét sem, amely az első *Comico-tragediát* a jezsuiták iskoladrámái közé teszi. Nagyon háttérbe szorítja az *Actio curiosát*, pedig másutt a társadalmi osztály hű megszólaltatását ki szokta emelni. A löseai meséskönyvről az „érthetatlenség” vádját túlságosan szigorú, és olyan apró elírások is kerülnek elénk, mint az Hosvai és Haller Nagy Sándorának közös forrásra való visszavezetése, de

ezeket itt regisztrálni feleslegesnek tartom. Nagyobb baj az, hogy néhol a megfogalmazás kissé pontatlan, mint Haller *Hármaskönyvé*nél is, amelynek két részét a járatlan olvasó eredetinek fogja gondolni. Az is megtörténik, hogy egy-egy könyv jelentőségének megállapításánál egy-két mozzanat megjelölése az író tollában maradt: mint például Mikes novella-fordításainál a lovagi téma kiemelése. Sajnálhatjuk azt is, hogy néhol Borbély állásfoglalása — megokolás nélkül — a kevésbbé valószínű megállapításnál marad: így, teszem, Apáczai és Ramus Péter viszonyának a jelzésénél, vagy a Magyar Encyclopaedia tudományos értékének a kiemelésénél (vö. Kremmer Dezső: Apáczai Cseri János élete és munkássága, 1911.).

„A kifáradt nemzeti szellem pihénésének korát“ Szekfű Gyula könyvével (A magyar állam életrajza, 1923, 132. sk. lapok) szemben Borbély túlságosan sötét szemmel nézi; így esik meg az, hogy a szépirodalmát az előbbi korszakéval szemben minden téren visszaesettnek mondja, noha Ráday, Amadé és Faludy lírájáról teljes elismeréssel kell szólnania. Emlé a líránál amúgy is elmaradt a jelleg megokolása: a gáláns szellem kiemelése. Pedig a gáláns divat irodalmi sajátossága nemcsak a líra újdonságait magyarázza meg, hanem a széppróza tudományos-ecsillogtató kedvtelését is (különösen Faludynál, de jórészt Mikes leveleiben is). A költőjellemzés sem elégíthet ki az ilyenféle mondatokban: Amadé „legszívesebben szerelmes volt“. Faludyra vonatkozólag is igaztalan az a megrovás, hogy a kor lelkét nem értette meg: a maga korába helyezvén őt, ezen nincs megütököznivaló. Mészáros *Kartigámj*át Borbély túlságosan kiemeli: azt mondja, hogy az olvasóközönség meghódításában minden elődjét és kortársát felülmúlja, — mintha az elismerés melegében megfedkezne a regényfordítások soráról a *Magelond*tól kezdve. De hogy az ilyen mulasztás mennyire apró, azt éppen Mészáros regényéről írt fejezete, elsősorban a lírai beszövések kiemelése bizonyítja. Meglepő az is, hogy az epikában e kor termésénél a Cziráky-époszt, a Florindát (természetes, hogy a Kollárts-féle érdekes kísérleteket is) mellőzi. Az iskoladrámák fejtegetésénél is többször félroértésre ad alkalmat: például azt a hitet kelti, mintha Pállyának csak egy vígjátékáról tudnánk. Túlságosan szűkszavú e korszak összehasonlító nyelvtudományának a rövid rajza is: kétségben hagy az iránt, hogy Strahlenberg és Fischer magyarok voltak-e és magyarul

írtak-e. A nyelv jelzése máskor is elmaradt: igaz ugyan, hogy az idegen cím nekünk elég tájékoztató, de a közönség tapasztalatlanabb része, nem tudom, nem fogja-e Czvittinger munkáját magyarnak gondolni. Borbély könyvének ez a legkevésbé sikerült korszaka, de még itt is találunk néhány pompásan sikerült fejezetet (pl. Faludy prózájáról).

A legbővebb és a legjobban kidolgozott rész a „Megújnodás kora”. Van itt is elírás — mint pl. hogy az *Aurora* Kazinczy támogatásával indult meg és 1831-ben megszűnt —, de az ilyesmi ennyi adat füzérében még csak meg sem lephet. Négy irány szerint csoportosítja e kor íróit: franciás, latinos, magyaros és németes irány zászlója alá. Eltűnt az ú. n. egyeztetők csoportja, aminek csak örülhetünk. Csokonai, Kisfaludy Sándor és Katona a magyarosok csoportjába, Kisfaludy Károly a németesek közé került. A franciás irány hívei között Bessenyei Györgynek világirodalmi beállítása túlságosan rövid, pedig Eckhardt cikke e beállítás fontosságát bebizonyította; művei közül is éppen a *Bessenyei társasága* hiányzik. Annál sikerültebb Báróczy méltatása, Orezy Lőrinc jellemzése és Péczely József bemutatása. Az általános jellemzésnél kissé túlzottnak érezzük azt a megállapítást, hogy a franciás irány tette irodalmi ízlésünket szentimentálissá, — éppen Anyos pályájának rajzánál kell elismernünk a német költészetnek hatását ez irányban. A latinos irány bemutatása — egy évszámbeeli ellenmondást leszámítva — igazán mintaszerű. A magyarosok bemutatásánál már többször kihívja ellenmondásunkat. A *Himnyt* és a *Regéket* túlságos határozottsággal kapcsolja a magyar romantizmusához. Dugonics és Barelay regénye között eszelekvénybeeli — nem formai — kapcsolatot lát. Gvadányi szatiráinál az Eipeldai mintát teljesen mellőzhetőnek érzi. A Robinzonádok között Gelei és Gyarmathy viszonyát nagyon enyhén ítéli meg, viszont azonban a *Rontó Pál* idekapcsolásával újra egy találó ötletet vet elénk (nem tudom, a *Suszter Lipti*-szerű fordításokat szándékosan mellőzte-e). Nagyon szép Csokonai bemutatása, de a cigány és zsidó típusát nem mernők Csokonai drámáinál kezdődőnek mondani. Kisfaludy Sándor verses regényének keletkezését az Angyal kladásában közölt töredékek más menetűnek mutatják; a regénytöredék értékének kiemelése sem egészen világos. A németes poéták között Verseghy mentése — amióta Császár Elemér a szerelem egész történetét felkutatta — nem igazságos;

regényeit sem szabad ma már eredetieknek mondani; az esztétikai elemzés azonban — különösen a verstani része — nagyon tanulságos. Baacsányit, a prózaíró, Köleseyvel szemben túlbeesüli, amit azután Köleseyről szólván öntudatlanul maga is helyesbít. Dayka elbírálása rideg, míg Kármáné nemesak megértésre, de szeretetre is vall. Dicsérettel szólhatunk Kazinczy és Kölesey méltatásáról, leginkább jelentőségük általános megállapításáról; csak azt sajnáljuk, hogy a *Tübingai pályakérdés* és a *Nemzeti hagyományok* jelentőségére nem mutat rá. Kis János eredetiségét Gálos Rezső dolgozatai alaposan kétségbe vonták, verseit tehát nem szabad eredetieknek mondani. Döbrentei Gábor jelentőségének kiemelését éppen Erdély felől vártuk volna: úgy látszik, ez a nemes munkás nagyon is megérett arra, hogy valaki önálló tanulmányban, kellő utánjárás alapján foglalkozzék vele. Kisfaludy Károly bemutatása kissé fáradtnak érzik: innen van, hogy a *Tollagi Jónás* jelentőségét abban látja, hogy Gárdonyi utánozta (!) a Göre-históriákban, — hogy ilyen általános jellemzés csúszik ki a tolla alól: „Lírájának hangja részint merengő vagy éppen bánatos, részint derült vagy vidám"! Ha még arra figyelmeztetek, hogy a Verseggy-ellenes röpiratok szerzőségében Horváth István is részt kér, és elhagyom a keresztény középkorról írottakra vonatkozólag tollam alá kívánczoló megjegyzéseket — mert ezeket a korra vonatkozó felfogásunk eltérése diktálná —, azzal fejezhetem be áttekintésemet, hogy tudományszakunknak mindenképen díszére válik ez a szép kötet, hogy adatainak gondos összeválogatása, az egészen megéreződő megfontolt átgondolás, a szép jellemzések, érdekes beállítások, a következetes esztétikai állásfoglalás, a tiszteletreméltó elfogulatlanság Borbély könyvét nemcsak a nagyközönség, hanem a tudomány művelőt, különösen pedig a tudomány eredményeit megismerni kívánó egyetemi ifjúság kezében megbecsülendő, hasznos kézikönyvvé tesz. Öszinte örömmel köszöntjük és kívánunk erőt és kedvet a második kötet, az utolsó száz év irodalomtörténetének a megírásához!

•

A M. Tud. Akadémia kiadásában, mintegy a Jókai-ünnepségek előhangjaként, már 1924-ben látott napvilágot Zsigmond Ferenc 26 fves Jókai-kötete. Ennek a munkának megjelenését érdeklődve várta a szakközönség, hiszen folyóiratunk és az

Irodalomtörténeti Közlemények lapjain már néhány értékes fejezetét megismertük. Zsigmond Ferencet meglepő világirodalmi olvasottsága tette hivatottá arra, hogy Jókai költészetének egységes képét megrajzolja; az az esztétikai ízlés, amely a külföldi regényírók alapos ismeretén épült fel, meg tudja jelölni Jókai értékét is. Ennek az értéknek a megjelölése eddig ingadozott: Gyulai Pál és Beöthy Zsolt neve reprezentálja azt a két szembenálló és mégis igazságos végletet, amellyel a magyar kritika Jókait értékelte. Nyilvánvaló, hogy a két véglet között a kettejük megállapításain épülő értékelés adja az igazságot; és ez természetes is, hiszen az essay egyes szempontjai után a kérdés az összefoglaló irodalomtörténeti tárgyalásra is megérett. Zsigmond Ferenc könyve ezt a feladatot tölti be; csak hogy benne a műélvező és műítész nem tud igazi összehangra vergődni, a dicséretes és megrovások nem símulnak össze. Egyhelyt ezt a diszharmóniát így vallja be: „Minket, mai meglett korú olvasókat is valami kegyeletes megilletődés fog el, mikor revízió alá próbáljuk venni e regényre vonatkozó felejthetetlen gyermekkori emlékeinket s különbséget próbálunk tenni annak az olvasmánynak reális és fantasztikus elemei között, melyet persze mindenestől színtiszta valóságnak éreztünk és hittünk annak idején.” Az olvasó érzi, hogy a realizmus esztétikai elvei közt vergődik a romantikus mesemondóban önkéntelenül gyönyörködő kritikus. A regény értékelésében bizonyára vannak egységes esztétikai törvények; de az is kétségtelen, hogy romantikus mesét a realizmus szemüvegével értékelni nem szabad. Jókainál is hiányzik mindaz, amit a realista regény kiválóságának tartunk, — de éppen azért örökös ismétlődésbe koveredik a méltató, aki ezt a romantikus jelleget beismeri és mégis realista felfogást keres. Zsigmond Ferenc könyvének ez a kettősség a hibája.

Pedig el kell ismernünk, hogy Jókai lelkének a mélyére egy kritikusai sem látott annyira, mint Zsigmond Ferenc, amikor egész költői természetét *örökké gyermeknek maradó lelkéből* magyarázza. „Jókai azért tudott egy egész nemzedéknek bálványa lenni, mert a világ jelenségeit ugyanolyan érzelmes naivitással tudta szemlélni, mint a esodákon esüngő, titkos erőiben hívő s bennük bízó gyermeki lélek” (115. l.). Innen van, hogy sok frásában főcéljává az emelkedik, hogy „az olvasókat minél nagyobb esodálkozásra készítse” (173. l.); ez magyarázza meg regényének

eposzi világnézetét, amelyet Zsigmond könyve mindig gondosan regisztrál; ebből érthető meg képzeletének kiapadhatatlan gazdagsága és eseményt s embert megjelenítő sajátos munkája; ez teszi sajátossá humorát, örökös, gyermetes, naiv játszókedvét.

Zsigmond Ferenc könyve előbb Jókai életét tekinti át, kiemelve abban a szabadságharc és a kiegyezés utáni idők jelentőségét, azét a két korszakét, amikor magát is a gyakorlati politika küzdőterén láthatta. Az első hosszú dicsőséget, a második a nimbusz elhalványodását, de viszont a legmagasabb helyről jövő elismerést hozott. Írói pályáját öt fejezetben kíséri végig: leg részletesebben a pálya kezdetét vizsgálja, hiszen egyéniségének jellemző vonásait itt kell megállapítani, e jellemző vonások kifejlődését itt lehet megmagyarázni. A francia romantikával való rokonság és Jókai lelkének e rokonságot megértető volta: ezek a könyvnek a leggondosabban, valósággal mintaszerűen megírt megállapításai. Zsigmond a francia romantikának olyan aprólékos figyelemmel válogatja össze a párhuzamra felhasználható téma- és stílmotívumait, olyan finom elemzéssel különíti el Jókai egyéniségét, hogy e fejezetét a magyar irodalomtörténetírás legszebb fejtegetéseivel egyértékűnek kell mondanunk. Teljesen találó a szabadságharc hatásának a megállapítása Jókai írói egyéniségére. „A szívárványos mult hősi jeleneteinek óhajtott kobzosa lenni, kivételes emberpéldányokban gyönyörködni, egész fajok és nemzetek diadalnámorát vagy nagyszerű fájdalmát szinte beteges mohósággal a maga szívében átérezni”, — és most az élet ilyen szívárványos korszak mesevilágába állította őt magát is. „A szabadságharc előtt Jókai romantikus volt divatból... a szabadságharc után romantikus maradt a nagyszerű élettapasztalatok hatása alatt, melyeket képzelete a hit kifogyhatatlan energiájává dolgozott át, a magyar nemzet nagyrahivatottságába vetett hit élő erejévé”. Az 1850—54 között lévő évek juttatják uralomra Jókait regényirodalmunkban. „Jókai éppoly született tehetség a szabadságharc utáni hazafiás, ábrándos mult-kultusz tolmácsolása terén, mint volt a század harmadik évtizedében Vörösmarty”. Zsigmondnak ilyenén megállapításai nem közbevetett mondatok, hanem az elemző összevetésnek és figyelmes megértetésnek hosszas fejtegetéseiből kiemelődő konkluziók. Az ilyenén elemzések közül dicsérettel kell említenünk a Jókai-^{val} való kapcsolat megállapítását, Tepeleni Ali világirodalmi arcképeit, a Vas Gerebennel való összemérést. Jókai írói népszerű

ségének fénykorát 1855—1875 közé helyezi Zsigmond. A nagy népszerűséget két körülménnyel magyarázza: „az egyik az, hogy Jókai írói tulajdonságai, még pedig erényei és hibái egyaránt, csodálatosan illettek a közhangulathoz . . . a második körülmény . . . az, hogy a szabadságharc utáni negyedszázad alatt egyetlen olyan új tehetség sem lépett föl szépprózánk terén, akit csak egy napon is lehetett volna említeni Jókaiival“. Azonban a *Magyar nábob* jelentősége és sikere ezt az 1855-ös új korszakot kissé erőszakoltnak mutatja. Itt a termés egyre nagyobb, az elemzések tehát egyre kurtulnak; nyilván a könyv terjedelme követelte ezt a rövidítést, de az is kétségtelen, hogy a kötet kárára vált ez a térszűrés. Nem meglepő az, hogy a legértékesebbnek jelzett *Új földesúrra* harmadfél oldal jut, míg a *Zsidó fiúról* szóló fejezet csaknem másfél oldalnyi volt! A terjedelem kedvéért szívesebben vettük volna amott az összevonást, — itt, ahol az esztétikai elemzéseknek sokkal több tere lenne, kétszeresen sajnáljuk. Még rövidebbre fogott a *Fin du siècle* — ahogy nem egész szerencsésen a 75 utáni éveket nevezi. Amit jellemző „fin du siècle“-vonásnak gondolnánk, az alapján véve eddig is megvolt Jókaiiban, — ami pedig változás, azt nem annyira a „század vége“, mint inkább Jókai öregkora magyarázza meg. A regényelemzések közül csak egynél melegszik föl: a *Sárga rózsáról* szólóban, — egyebüitt a vázlatosság néha szinte fájó.

Önálló, szinte-különálló essayk gyanánt önálló, fejezetekül sorakoznak a 280 lapot kitevő pályaáttekintéshez világnézetének és motivációjának, regényhőseinek, humorának, előadóművészetének, a kritikához való viszonyának a kifejtései. A világnézetet esztétikai vonatkozásban tekintik, ezért veszi egybe a költői motivációval. E fejezetek a pályaáttekintés kapcsán fölvetett megállapításoknak mindössze részletes, összefoglaló kifejtései. Mint külön essayk nagyon értékesek, de a kötetet eldarabolják. Az olvasó úgy érzi, mintha az előző fejtegetésektől függetlenül tervezte volna Zsigmond a kiadásukat. Megfigyelései azonban itt is élesek, találóak. Világnézetének elemelül a nagy megszemélyesítő hajlamot, a tapasztalatli valóságot és a tisztázatlan hipotéziseket jelöli meg és ezekből ügyesen magyarázza meg mindazt a fureszaságot, amint a realista szemléletű olvasó megakad. Alapvonása e világnézetnek az eszményi irány és az erkölcsi tisztaság, az utóbbit Zsigmond azzal bizonyítja, hogy házasság nélkül Jókai legtöbb művében nincs igazi szerelemi boldogság, hogy a társadalmat

erköles kódexének paragrafusaira nagyon ügyel. Érdekes bemutatás ez, de Jókai világnézetének bemutatásául mégis kissé szűknek érezzük: az ember lelki képe az író eljárásának megokolásába vész.

A kritika Jókai jellemzőmódját feszegette a legridegebb szigorral, Péterfy a regényhősök családi vonására is utalt, — Zsigmond Ferenc mégis érdekesen mondja el mindazt a szép újságot, amit ezeknek az alakoknak megfigyeléséből elődeinek megállapításához tehet. Az a realisztikus megjegyzés azonban, hogy „Jókai kísérleteket végez az emberi lélekkel“, túlságosan tudatosítja Jókai eljárását és így túllő a megértetés igazságán. A mesemondó csodálójából itt bizony nagyon erősen Gyulai tanítványa szól, és ha a jellemek megalkotásának egyirányúsága és fogyatékosága igaz is, a *mesehős* esztétikai hivatásának szempontja némi mentséget is adna arra a gyönyörködésre, amely ellen a saját lelkével is hadakozik itt az életíró.

Jókai humorának olyan állandó az emlegetése, hogy Zsigmondnak erről szóló fejezetét szűknek kell itélniünk. Szép a meghatározása: ez a humor „olyan, mint az aranyfürdő; ragyogó zománcsal von be minden tárgyat, sőt gyakran örökéletre balzsamoz igénytelen, közönséges, halandó modelleket“. Mélységének méregetése azonban rossz mérőóra akadt a pesszimizmusban. Általában a humor kiemelése a komikumból Jókainál nagyon erőszakolt és azon az oldalon sebzi meg az író, ahol a kritika a legegységesebben ismerte el. A világnézet egyénisége nagyfontosságú szempont, de elkülönítőnek azért kevés ez a megállapítás: „Jókai humora ennek az optimista idealizmusnak a játéka“. Sikerült részlet azonban Zsigmond fejtegetésében a néphumorral való összevetés és az a kritika, amelyet az anekdótákból fölépülő főhősökről vet papírra. Kár, hogy „az eszmék relativ voltak az érzetetésén“ épülő komikum elemeit nem regisztrálja Jókai lelkében, pedig másutt (pl. az *Arszonyt kísér — Istent kísért* elemzésénél) egy-egy morzsáját elvetette.

Az önálló fejezetek között a legsikerültebb elődóművészetének az elemzése. Itt is az összehasonlító rész az erősebb: Vajda Péter, Vörösmarty (Osszlán), Byron, de különösen a Dumas stíljével való összevetés. A romantikus írói modor megállapításának olyan szép lapjai vannak e fejezetben, amilyent mindig büszke dicsőekvéssel idézhet a magyar irodalomtudomány. Jókai speciális kifejezési módjául a mesemondást jelöli meg. Beöthy Zsolt megállapítására építve szép fejtegetéselt. És, ami külön is erénye

Zsigmond fejtegetéseinek, mélyreható szeme a fényoldalak mellett mindig meglátja az árnyékot is és igazságérzete nem riad vissza annak lejegyzésétől sem.

Szép és értékes könyv Zsigmond Ferenc könyve. A maga munkájával nem tekinti beváltottnak azt a kötelességet, amely Jókai értékével szemben a magyar irodalomtörténetírásra hárul, de a kritikának el kell ismernie, hogy e kötelesség beváltásában Zsigmond könyvének nagy érdeme van, hogy Jókai teljes értékléséhez és megértéséhez lényegesen közelebb vitte a magyar kritikát, hogy tudása, szorgalma, elmélyedése és körültekintése a Jókai-irodalomnak nem egy, Gyulaihoz, Péterfyhez, Riedlhez és Beöthy Zsolthoz méltó fejezetét hozta létre, — örömmel állapíthatjuk meg tehát, hogy Jókai születése évfordulójára az irodalomtörténet olyan könyvvel áldozott, amely méltó ahhoz a nagysághoz, akit az 1925. esztendőben az egész magyarság ünnepel.

•

Az 1924. esztendő Zsigmond Ferenc könyve mellett még egy kegyeletes életrajzt hozott: Beöthy Zsoltét Kéky Lajos tollából. A magam örömét, amely a tanítvány hálájából fakad ezzel a megértő, mindig buzdító, előadásaiiban és magánbeszélgetéseiben a tudomány és szépség megismerésére vezető mesteremmel szemben, aki Erzsébet-körüli lakásán néha órákon keresztül készséges volt a magamfajta apró ember irodalmi terveiről a maga mély-séges emberismeretével elbeszélgetni, — a magam örömét azon, hogy a magyar közönség ilyen szeretettel írott életrajzban ismerheti meg Beöthy Zsoltot, e helyen annak a köszönetnek kell felváltania, amellyel a Magyar Irodalomtörténeti Társaság fogadja elnökének gondos és teljes életrajzát. Kéky könyve a Társaságunkhoz való viszonyáról így ír: „Élénk részt vett 1911 őszén a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megalapításában, melynek létesítésére egyébként ő már 1890-ben mozgalmat indított, de siker nélkül. Ő vezeti az előkészítő tanácskozásokat, első szavaival Toldy Ferenc szellemét idézve s a Társaság célját akként jelölve meg, hogy meg kell adni a magyar irodalomtörténetnek a szervezetben rejlő erőt, odafejleszteni, hogy művelése megfelelő legyen az egyetemes művelődésben és a magyar nemzeti közérzésben elfoglalt előkelő állásának. Nagy odaadással és szeretettel irányította a Társaság munkáját, míg az összeomlás után a Társaság belső életének bizonyos mozzanataitól is elkedvetlenülve, előrehaladott kora miatt le nem köszönt”. — Nem tudom, ennek az elkedvetle-

nedésnek milyen tüneteire emlékezik az életíró, de az én emlékezetemben felejthetetlen marad az a szeretetteljes beszélgetés, amellyel Társaságunkról megemlékezett, amikor titkárrá választatásom után a Franklin-társulat elnöki szobájában felkerestem, és az a kijelentése, amelyet Galamb Sándor társam és előttem tett, amikor a Társaság talpraállítását szolgáló irodalmi matiné ügyében tisztelegtünk nála: „Amikor szükségesnek látják, énreám mindig számíthatnak!...”

Kéky Lajos könyve Beöthy Zsolt életének, munkáinak, egyéniességének ismeretén épül: ez adja meg teljességét, — szavait és ítéleteit a tanítvány megértése s szeretete diktálja: ez teszi meleggé. A magyarságnak nemes értékét látja benne: szépen és gondosan bogozza ki fejlődését, világítja meg nagyságát, rajzolja meg jelentőségét. A református magyarság lelkes, de elfogulatlan tagja, az egyetemes magyarság művelődésének harcosa, az egyetemes szépség szomjas esodálója: így formálódik ki Kéky munkájából Beöthy Zsolt arcképe. Szépírói pályája diákéveiben indul, 1864-ben már elbeszélés-kötettel lép fel. Jókai, Tolnai Lajos, Kemény Zsigmond, az idegenek közül Thakeray és Turgényev voltak a mesterei; a rajz műformájának a meghonosításában irodalomtörténeti a jelentősége, — de amint felismerte képzeletének szegényességét, amint kiábrándult a realizmusból, a tudományos irodalomhoz tért. „Tudományos írói pályája folytonos emelkedést mutat egészen *A széppróza történeléig*, innen kezdve a sok egyesületi és társadalmi teendő egyre jobban elvonja e munkamezőről” (82. l.). Beöthyt a kegyelet töltötte el az irodalom multja iránt, „hangoztatta, hogy ha revízióra is szorul Toldy után a magyar irodalomtörténet kritikai oldala, nem szabad túlzásba esni s a nemzeti lelkesedéssel szemben nemzetközi mértéket emlegetni”. Különösen két korszakkal szemben volt erős ez a kegyelele: „egyik a reformáció kora, melyről azt tanította, hogy kultúránkat a maga nemzeti egyetemességében és jelentőségében ez alkotta meg. A másik irodalmunknak multszázadi aranykora, melyről azt vallotta, hogy nemesak legteljesebb és legigazabb, hanem egyszermind eleddig legművészbibb revelációja a magyar költői génuszna” (96. l.). Kéky bemutatása körületekintő; sajnos, a tudományos elkülönítésnek azt a munkáját ez a nagyközönségnek szánt kötet nem végezte el, amely Beöthy értékelésének a Toldytól és Gyulalétól független és jelentős különbséget állított volna. A másik sajnálatos dolog Kéky könyvében a „kle-

rikális" támadások hangoztatása: a legbántóbb ez a Tanárvizsgáló Bizottság képesán, de felesleges és igaztalan egyebütt is. Beöthy pályája a katolikus világgal nem került összeütközésbe: nem adott erre sem Beöthy, sem a katholicizmus okot. Hogy mégis akadt ilyen szempontú támadó, az a támadó egyéni, rendesen megérdemelt élményére, nem a katolikus közfelfogásra vezethető vissza. Egy-egy pozíciónak elvesztését így magyarázni igaztalan: gondoljunk csak arra, milyen igaztalan volt a Kisfaludy-Társaság elnöki székéből Gyulai távozásának Beöthy elnökségével való, közszájon forgó magyarázata. A tanárok éléről való távozása sem a „valláserkölesi alap” hangoztatásának bombájára vezethető vissza, mint Kéky hiszi: a Tanáregyesület életének megfigyelése az elnökválságnak a tanársors természetes keserűségében jelölné meg a magyarázatát. Szerencsére Kéky könyve is csak egy-két mondatával zavarja meg szép és értékes tárgyalását; talán ha azok elmaradtak volna, bővebben szólhatott volna Beöthy Zsolt irodalomelméletéről. Kéky Lajos igazi avatottságát Beöthy pályájának megrajzolására éppen az irodalomelmélet és a tragikumelmélet bemutatása igazolja: az elméletek hiányát is látja, annak okát is megjelöli „a szakszerűen mélyebb filozófiai készültség s az elvontabb spekulációra való hajlam és képesség” hiányában. Beöthy e munkái olyan időben keletkeztek, amikor az esztétika tudománya a legerősebb lendületben volt a külföldön, és így az az alap, amelyre a maga kiegészítő elméletrészét ő építette, hamarosan meghaladottá vált. Ez a kára esztétikájának is. Kéky méltatásából azonban egy dolog hangoztatása elsikkad: azé a jelentősége, amely az egyetemen jutott Beöthy előadásainak; ott e ma már meghaladottnak ítélnélő elméletek szemét nyitottak, látni tanítottak, mérhetetlen hasznot hajtottak. Kéky ezzel szemben gondos bírálatát adja az elméleteknek és azt emeli ki belőlük, ami maradandó beesű megállapítás vagy Beöthy eredeti megfigyelése. Alaposságát és körütekintését dicsőret illeti meg.

A legszebb fejezet Beöthy utazásairól számol be a vázlatos úttjegyzetek alapján. A művészet rajongóját és a mindig lelkes magyart ezek az itt közölt jegyzettörödékek mutatják a legbővebben. Nemesak a látotról tájékoztatnak, hanem a szemlélő, gyönyörködő Beöthy lelkéről is. Csak egy idézetet ragadok ki ennek igazolására, azt, amely Beöthynek Egyiptomhoz való

vonzódását magyarázza meg: „A múltást és az emberi erőt együtt érezni: ez a nagy históriai, monumentális benyomás sehol erősebben nem fejlődhetik ki, mint itt.“ Néhol a kis jegyzet nem is a látványt, képet, szobrot, épületet, hanem a saját gyönyörködését eleinzi. Nem nyomtatásra készült jegyzetek ezek, éppen azért közvetlenek, őszinték, előre való meg gondolástól függetlenek. Vannak problémái, amelyek vissza-visszatérnek, de rendszeren csak a gyönyörködés szól a soraiból. Hogy a szépnek milyen áhitatos kultusza élt benne, azt 1910 jan. 20-án így vallja le: „Két kapitellen fekszem a Phokas-oszlop lábánál. Fölöttem a Capitolium, a Tabularium, a Vespasian- és Saturnus-templomok. Elöttem a Septimius Severus diadalíve, meg a császárostrum. A délutáni nap esodamód ragyog. A szürke márványtömegeket mind megnemesíti, megaranyozza, görögökké varázsolja — és olyan forró, akár nyáron. Lábamnál az Aemilianum hatalmas kőköcskái között buja, aranyzöld fű sarjad s fejemenél az árva fügefa bimbózni kezd. Milyen szép ravatal volna ez!“ — Kéky könyve csak kiszakított lapokat ad e jegyzetekből és bennünket mégis jobban megkap, mint Bayle, Taine, Goethe vagy Heine tudatossá csiszolt itáliai útleírása. Köszönettel tartozunk Kékynek, hogy a szépségnek ezt a tárlházát megnyitotta nekünk.

Irodalmi vezérségének hitvallását ez az életrajz így foglalja össze: „A magyar irodalomnak legmagasztosabb hagyományát ünnepli a kultúra és magyarság elválhatatlan kapcsolatában. A magyar irodalom csak akkor teljesíti méltóképpen feladatát, ha készen fogadja a művelt világ szellemi mozgalmából a haladásnak minden tényezőjét; de mindazt, amit idegenből vesz, a magyarok ös! valójához idomítja“. Vezéribb programmot, méltóbb irányítást a magyar kritika sem előtte, sem utána nem adott.

Kéky Lajos könyve azonban nemesak a bemutatott Beöthy Zsolt nagyságából nyeri jelentőségét: szép és tanulságos kép ez; amely Beöthy gyökeres ismeretéről és Kéky hatalmas tájékozottságáról tesz tanúságot; a magyar irodalomtörténetírásnak olyan terméke, amely megírásának szépségével, tartalmának gazdagságával a Kisfaludy-Társaság „Költők és írók“ vállalatának egyik legszebb kötete.

A kisebb tanulmányok során szólnunk kell Vargha Damján dolgozatáról (*Kódexünk legendái és a Catalogus Sanctorum*), amelyben bővebben kifejti azt a kutatását, melyet kódexünk

forrásainak gyarapításáról 1914-ben megjelent jegyzéke (*Synopsis legendarum praedicationumque ex codicibus Hungaricis ratione habita Catalogi Sanctorum Petri de Natalibus composita*) csupán jelzett. Petrus de Natalibus gyűjteményét 16 kódexünkkel hozza kapcsolatba, megállapítva, hogy forrástanilag két kódexünkre hatott: a *Debreczeni-* és az *Érdy-kódexre*.

Timár Kálmán *Prémontrei kódexek* c. dolgozatában a huszita biblia problémáját teszi komoly vizsgálódás tárgyává. Két letagadhatatlan eredménye van: 1. megállapítja, hogy a prémontrei breviárium rokonsága szembetűnő a Lányi-, Apor-, Müncheli- és Bécsi-kódex tartalmával, míg a Pozsonyi- és Döbrentei-kódexek prémontrei szelleme csak valószínű; 2. rámutat arra, hogy az úgynevezett huszita-biblia szellemében semmi sincs Husz tanításából (a pápaság intézménye, a szerzetesrendek megítélése), a szentírási részek megválogatásában sem szükséges Husz híveinek sorsából keresni magyarázatot. Meggyarapítja a forrásszerű párhuzamokat is, a Döbrentei-kódex zsoltárkönyvének legvégéről pedig a legrégebb magyar distichonként idézi e sorokat:

„Háromszor ötven psalmot Dávid szerzett,
vers kétezerhatszáz és hat“.

Szinnyei Ferenc a magyar novella történetének köréből két értékes részlettanulmányt tett közzé. *Kármán József és az Uránia névteleni* címen annak a vizsgálatnak az eredményét foglalja össze, amellyel az Uránia három kötetének anyagát nyelvük szempontjából vetette össze. A szókészlet és stílus alapján Kármán művének ítéli a Fanni hagyományai-t, a Bevezetés-t, A nemzet csinosodása-t, Egy új házasság levelei-t, A mód-t (bár ezt fordításnak gondolja), A fejjeszteség-et; a kisebb darabok közül viszont Abafi kiadását megszaportítja, de meg is apasztja néhányval. Azt a kérdést, amelyet Bodnár, majd Szabó Ferenc vetett fel, ezzel tisztázza, és pedig nem csupán a Szabó fölvetette belső, célzati közösség és a szónokiasság alapján, hanem a nyelvkészlet gondos elkülönítésével. (Azóta Tolnai Vilmosnak Társaságunkban tartott felolvasása világosságot derített arra a kérdésre is: *Miért szűnt meg Kármán Urániája*, — az okot Kármán Losoncra költözésében és hirtelen halálában jelöl-
vén meg.)

A másik tanulmány tárgya: *Kemény Zsigmond munkás-*

sága a szabadságharcig. Első regényén (Izabella királyné és a remete) Scott, a francia romantika és Jósika hatását itéli erősnek. Az „Élet és ábránd” keletkezésében Goethe „Wilhelm Meister”-jének, „Tasso”-jának, a német romantikának, de az író szerelmi élményének és politikai esalódásainak is jelentős szerepe volt; a részletekben van érték, de a kompozíciónak egységbefoglaló művészete hiányzik. A „Gyulai Pál” az e korban kedvelt Báthori-korba vezet; Fáy András „A két Bátor” e darabja kétségtelenül hatott is Kemény regényére. A regény lélekelemzésén Balzac hatása érezhető. Művészi értékelés szempontjából Szinyei a túlságos részletezést, egyes epizódok kilengését, a színdarabforma használatát, az elbeszélés szeszélyes ugrásait hibáztatja, míg a XVI. század gondolkozásmódjának, eszmévilágának megvilágításáról nagy elismeréssel szól.

Madách Imre és Az Ember Tragédiája címen tette közzé Várdai Béla a Szent István Akadémiában felolvasott tanulmányát. Madách pesszimizmusát költői pesszimizmusnak vallja: az „a vérző szívé, nincs benne semmi a gonoszból”. A végső fordulatnál sem vált erőshitű emberré. És ebben Madách éppen nem kirívó hangja korának. A költő megítélésének a filozófia területére való átjátszását azonban hibának tartja: „Az ember tragédiája” egészen különleges, mássul össze sem vehető költői remeke költészetünknek; benne a gondolat a legmegjelenőbb költészetté, igazi drámává lesz. Költői értékének creje az, hogy az egyetemes emberit egyéni jellemek akciójakép fejezi ki. Költőiségének lényeges része előadása is: erő, tömörség, szárnyaló páthosz, s általában világosság jellemzi. Nemzeti jellegéről Várdai azt itéli, hogy a műnek inkább az ege, a felhőzete magyar, mint az alakjai. A század „jogfeladó egyezkedésének” bírálatát másutt adta.

Zlinszky Aladár a *Klasszicizmus és romantizmus* vizsgálatát tette tanulmányában feladatul maga elé. A két irány különbözősét világnézetük alapján fejtegeti. A klasszicizmust XIV. Lajos udvarára vezeti vissza, a szalónok irodalmára; ebből magyarazza tónusát, szerkezeti megkötöttségét, ünnepi stílusát, a természet háttérbeszorítását. A XVIII. század változásai hozták meg a romantizmust: átfarmálódott a társadalom, kialakul az értelmiségi középosztály. A romantika nem ismeri el a társadalom rendjét, a természethez közelebb álló alsóosztályok értékét hangoztatja, az ész helyett a szív veze-

tését sóvárogja, a társadalom helyett az egyént vizsgálja. Ezért a romantika hősei szentimentális lázadók, kedveltjei az elnyomottak, kivetettek, gyengék, szerencsétlenek, gyermekek; a szerelem problémái a leggyakoribb motívumai, különösen a társadalmi különbség miatt vergődő szerelemé. A természet-érzés igazi kifejtése is a romantika érdeme; Rousseau, Spinoza, Schelling bölcsesletének volt e téren nagy hatása. A romantika termeli ki a vallás és a nemzetiség irodalmi kultuszát.

Szemák István röviden összeállította *A magyar ifjúsági irodalom történetét*. Sajnos, nem rendszeres történeti áttekintést adott, és így szorgalma ellenére sem mondható e műfaj végleges történeti összefoglalásának. Az első időszakot 1755—1870-ig veszi fel; a régiebb időre vonatkozóan nincs adata, sejtései pedig nagyon problematikusak (Salamon és Markalf!). Jellemző e részre, hogy Mikes „Törökországi leveleit“ is az ifjúság olvasmányának tartja, sőt azt hiszi, hogy Balassa Bálint dalait, Zrinyi Miklós époszát is olvasták az 1755 előtti időben. Az ilyenfajta kijelentés meglugatja a későbbi korszakokról adott megállapítások hitelét is. Általában az a tévedés rontja munkáját, hogy azt, ami ma — sokszor átdolgozásban! — ifjúsági olvasmány, a régmúltban is annak veszi. Összeállítása a XVIII. századból és a következőnek elejéről nagyon fogyatékos: Petrik becsületes átvizsgálója bőven gyarapíthatná az itt adott lajstromot. Bezerédy Amáliának könyvének kezdve érdemesebb az összeállítása, de értékelő tájékoztatást csak az újabakra vonatkozólag ad. Az irodalom története tehát e könyvnek nem sok hasznát veheti. A második időszak (1870—92) és az 1914-ig terjedő idő természet bővebben, rokonszeve szerint nyújtott vagy rövidített kivonatokkal tarkítva adja, ahogy azt könyvjegyzékeiből megszoktuk. Addig, míg a magyar ifjúsági irodalom történetét valaki teljes elmerüléssel megírja, tájékoztatónak az ifjúsági könyvtárak kezelői jó hasznát vehetik ennek a — sajnos túlságosan sok kitéréssel zavart — szeretettel készült lajstromnak is.

ALSZEGHY ZSOLT.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkel.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes,*
Gulyás Pál, Madzsar Imre, Pintér Jenő.)

I. Folyóiratok.

Akadémiai Értesítő. 1924. évf. 1—6. szám. — Négyesy László: *Beöthy Zsolt emlékezete.* Beöthy Zsolt a szépirodalmi realizmusnak egyik nemes úttörője volt nálunk regényeivel és novelláival. Irodalomtörténeti kézikönyvében a Toldy Ferenc után főleg Arany, Gyulai, Kemény, Salamon, Szász Károly munkássága nyomán kialakult felfogást ő értékesítette először és önállóan iskolai könyvben. Kisebb és nagyobb tanulmányaiban ítélete kevésbé sommás, olykor kevésbé plasztikus, mint Gyulaié, de lélektani elemzése behatóbb és szabatosabb, egyetemes irodalmi vonatkozásai sokkal messzebb ágazók. A nemzeti lelket tette az irodalomtörténet mozgató erejévé s határozottabban érvényesítette a folytonosság gondolatát. Az előadásművészetére nézve csak Kazinczy, Kölesey, Gyulai azok, akiket elődeiül említhetünk. — A *Bizottsági Jelentésekből* kitűnik, hogy a nagyjutalmat Vargha Gyulának ítelték oda, a Marczibányi mellékjutalmat pedig Szaboleska Mihálynak; a Rákosi Jenő-jutalommal Papp Ferenc Br. Kemény Zsigmond című életrajzát, a „névtelen alapító” jutalmával Riedl Frigyes Petőfi Sándor c. posthumus művét, Budapest székesfőváros jutalmával Bartóky József Őszl esték c. elbeszéléskötetét, a Bródy-jutalommal Br. Wlassics Gyula Deák Ferenc c. munkáját tüntették ki. — Közli a füzet még a M. T. Akadémia új jutalomtételeit, továbbá Négyesy László búcsúbeszédét Békefi Remig temetésén és Kozma Andor gyászbeszédét Lehr Albert ravatalánál.

Budapesti Szemle. 1925. évf. 1. szám. — Gopcsa László: *Jókai négy felköszöntője.* Azoknak a kis beszédeknek közlése, melyeket Jókai 1885 febr. 1-én az Aranyember kolozsvári bemutató előadása után a tiszteletére rendezett lakomán mondott

el. — Elek Oszkár: *A walesi bárdokról*. A tárgyat illető külföldi irodalom ismertetése után a magyar vonatkozású adatok kerülnek sorra. Ilyenek: Gaál József: A bajvívók; Arany J.: A walesi bárdok; Tóth Endre: Az ötszáz gaél dalmok; Mátrai Ernő: Bárd és trufator (tanulmány).

Egyenlőség. 1924. 45. szám. — *Jókai és a magyar zsidóság*. Jókai a zsidó-emancipáció egyik legelső kiküzdője volt úgy a parlamentben, mint a sajtóban s szerető bűvara a talmudnak és a rabbinisztikus literaturának. A hálás zsidóság 80%-ban jegyezte műveinek jubileumi díszkiadását s az ő soraiból kerültek ki legelső és legjobb fordítói és külföldi propagátorai.

48—49. szám. — *Jókai és a magyar zsidóság*. Anekdoták Jókai életéből, melyek a nagy író floszemitizmusát bizonyítják.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1924. évf. 1—10. szám. — Tolnai Vilmos: *Arany és Madách „arany atalmái”*. Arany Örök zsidója ötödik versszakának és Madách Az Ember Tragédiája 1445. sorában is megtalálható szép, kifejező képe valószínűleg Byron közvetítésével került két költőnk stilisztikai készletébe. — Farkas Gyula: *Magyar irodalomtörténetírás Erdélyben*. Kristóf György, a kolozsvári román egyetemen a magyar irodalom tanára, Petőfi és Wesselényi c. tanulmányában a kor áramlatainak hatását kutatja két teljesen különböző és mégis sokban azonos magyar zseni lelkére. György Lajos egyik dolgozatában a világirodalom magyar elemeit teszi vizsgálat tárgyává, másik értekezésében pedig az erdélyi időszaki sajtóról szól. Érdekes adata, hogy Erdélyben a román megszállás előtt 87 magyar lap volt s ez a szám a legutóbbi időkben 330-ra növekedett. Borbély István az erdélyi magyarok számára megírta a magyar irodalom történetét 1825-ig. A mű a szerző irodalomtörténeti tájékozottságán kívül feltűnik azzal is, hogy széles világirodalmi háttere van. Borbély szerkeszti 1924 eleje óta az Erdélyi Irodalmi Szemlét is, mely az irodalomtörténeti kutatás mellett a kritikát is felöleli.

Erdélyi Irodalmi Szemle. 1924. évf. 9—10. szám. — Császárné Eleonór: *Egy félér magyar szépirodalma*. A termés általános jellemzésén kívül ismerteti és bírálja Kozma Andor, Hangay Sándor, Kocsztolányi Dezső, Földi Mihály, Erdős René, Surányi Miklós, Csuthó Kálmán és még néhány regényíró legújabb munkáit. Rass Károly: *Erdélyi modern költők*. Ligeti Ernő és

Hajnal László verseinek bírálata. Nem sok jót mond a dekadens kezdőkről. — Borbély István: *Kathy Lajos*. Megemlékezés. — Jánossy Béla: *Drámai előadások a kolozsvári magyar színházban*. Zilahy Lajos és Molnár Ferenc darabjairól. — Csúry Bálint: *Régi magyar bejegyzések egy XVI. századbeli könyvben*. Nyelvtudósainkat érdeklő magyar mondatok a XVI. század derekáról. — U. az: *Petőfinek Egy telem Debrecenben című verséhez*. A cigányvonatkozás magyarázata. — Bitay Árpád: *Kemény Zsigmond egyik regényalakjáról*. Márton Adolf titkárt Gyulai Pál alakja után rajzolta a regényíró.

Fáklya. 1925. évf. 1. szám. — Kelemen Viktor és Újvári Sándor szépirodalmi folyóiratában Halmi Bódog a *Breviárium-láz*-ról ír. Szerinte a lángelmék munkáit nem szabad vakmerő kézzel kivonatolni és tarka idézetekké csonkítani. Ez a félműveltség elősegítője. (Amiben a cikkírónak nincs igaza, mert a tudományos célú olvasó úgy sem fog megelégedni a kecses breviáriumokkal, hanem a teljes kiadásokat veszi elő. Viszont az érdeklődő közönség sohasem fog kibékülni a teljes kiadásokkal s inkább bele se néz az írókba. Teljes Berzsenyit ma csak a tanárok olvasnak, míg egy jó Berzsenyi-breviáriummal az ifjúságot is közel lehet hozni a hallhatatlan költőhöz. Természetesen gondos összeállítást kell nyújtani, nem pedig laposan kiválogatott, unalmas munkát.)

Irodalomtörténeti Közlemények. 1924. évf. 3-4. szám. — *Solymossy Sándor: A Toldi-monda keletkezése* (II.). A tárgyra vonatkozó kutatásokból kiderül: 1. hogy Toldi-mondánk minden részlete XII. századi francia hőseinek epizódjainak visszhangja; 2. e francia hősmondák Toldira ruházását a nálunk alapított francia szerzetesrendek egyikének kell tulajdonítanunk; 3. fel kell tennünk, hogy a Toldi köré csoportosított monda-epizódokat még a XIV. század vége körül magyar énekek foglalták s ezek törmelékei jutottak Ilusvai tudomására és a nép közé. Császár Elemér: *A negyvenes évek kritikai munkássága* (IV.). A Pesti Divatlap kritikai rovatának Henszelmann és Erdélyi egy pár bírálatán kívül legkiemelkedőbb jelenségei: 1. Vahot Imre Bánk bán bírálatá, amely először hirdette nálunk frásban Kutona művének nagy jelentőségét; 2. a Szvevin álnéven író Dobrossy István egyik Irodalmi levele, mely szerint Petőfi legnagyobb költőnk közül való; 3. Arany Toldi-

jának egy névtelentől származó első beható ismertetése. Badies Ferenc Bajzától kiadatlan forradalmi költeményeket, Gálos Rezső Kisfaludy Sándortól kiadatlan kéziratokat, Császár Elemér ismeretlen Tompa-verseket, Harsányi István a Balassa-irodalomhoz kapcsolódó adatokat közöl. — Timár Kálmán: *A Debreceni-kódex két példájáról* megállapítja, hogy Discipulus (= Herolt János) példatárából valók. — Gulyás József *Arany egyik verséhez* (Vén gulyás) közöl jegyzetet s a *Magyar Szép Mageloni-korát* illetőleg azt hiszi, hogy a XVI. századra tehető.

Katholikus Szemle. 1924. évf. 3. szám. — Szinnyei Ferenc: *Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig.* A harmincas évek Pestje az a keret, amelybe akkori irodalmunkat bele kell képzelnünk, Kevés az író, kicsiny az olvasóközönség. Az íráság nem jövedelmező foglalkozás, hanem hazafiás kötelesség. Első irodalmi esemény e korban az Aurora; benne indul meg Fáy kísérlete után a magyar mondairodalom. A víg novella német hatás alatt születik meg. Jelesseink: Kisfaludy, Fáy, Kovács Pál, Garay, Beöthy Zsigmond, Tóth Lőrinc, Csató Pál, Kuthy, Gaal. A történelmi novella az osztrák-német romantika és Kisfaludy Sándor Regéinek hatása alatt prózai roge-műfajjává fejlődik; jobbak Kisfaludy, Mailáth és Bártfay novellái. Lassan bontakozik ki a társadalmi komoly novella; a német almanach irodalom hatását mutatja. Az első társadalmi regényben (Béltoky-ház) Wieland didaxisa, Goethe regényeinek laza szerkesztése és Lafontaine érzélgős humora uralkodik, józan gyakorlatiassággal és éles megfigyeléssel párosulva. Csató már francia minták után indul. Gaal regénye krónikaszerű. Bulwer hatása P. Horváth Lázár szalonregényén és Béreczy Károlyban érezhető. 1836-ban lép fel Jósika. — A negyvenes évekkel irodalmunk is nagyot fejlődött: 1836-ig egy regény és alig háromszáz novella, 1836-1848-ig több mint harminc regény és ezerhatszáz novella jelent meg. Feltűnnek: Vajda Péter (a német romantika, Voltaire és a külföld keletieskedő irodalmának hatása alatt), Föltvös, akinek „A falu jegyzője” akkori egész satirikus életképirodalmunknak tetőpontja, történelmi regénye pedig a leggondosabb, szinte tudós tanulmánnyal megalapozott, de erős képzelettel és kiváló művészettel fölépített korrajz; Kemény Zsigmond, akinek „Gyulai Pál”-ja e korszaknak legnagyobb és legértékesebb műve; mellettük Munkácsy, Fogarasi és Frankenburg a Sterne

hatása alatt álló német humoros irányt képviseli; Vörösmarty az Amadeus Hoffmann-felét; Nagy Ignác a fővárosi életképet teremti meg, Gaal fölfedezi az Alföldet. Önállóbb tehetségek még: Bernát Gáspár, Lauka, Boros Mihály, Pákh Albert és Vas Gereben. A társadalmi novellában a német romantika hatott Kovács Pálra, Kölcseyre, Garayra, Császárra, Kunosra, Karacs Terézre, Kelmenfyre és Lakos Jánosra; a francia romantika hatását látjuk Nagy Ignác, Gaal és Kuthy írásain, Márk, Pálffy Albert, Degré Alajos és Jókai elbeszéléseiben. A történeti novellában Kuthy, Fáy, Vörösmarty és Gyulai a kiemelkedőbbek. Stílus terén is nagy a forrongás, de a fejlődés mégis szembe-tűnő.

4. szám. — Gopcsa László: *Gárdonyi Géza tanítói munkássága*. Gárdonyi Agárdpusztán született; tanítói pályáját Karádon kezdte meg 1881-ben; innen 1882-ben Devecserbe, 1884-ben Sárvárra, majd Dabronyba került (1885 aug. 5-ig működött itt). Tanítói munkáját „Az én falum”-ból ismerhetjük meg.

6. szám. — Prohászka Ottokár: *Az erkölcsi válság*. „Van nálunk is egy bestiális káromkodó s a Fölségessel szemben teljesen blazirt költő, Ady Endre, aki minden eszményt lehúzott és homocskosított: Istent, a Szentháromságot, a Szentlelket, Krisztus Urunkat, Szűz Máriát, a hazát, a nemzetet, a nőt.”

7. szám. — Walter Gyula: *Bogisich Mihály emléke*. 1919 aug. 6-án hunyt el. Polgári családból származott; hangjára már gyermekkorában ráfordult a figyelem. Szerette az éneket és ez ösztönözte az egyházi ének és zene multjának a kutatására. Szomoron, majd Kürthön, 1868-tól Budán lelkészkedett és 1879-ben bocsájtotta közre „A keresztény egyház ősi zenéje” e. főművét. Ez nyitotta meg előtte a M. T. Akadémia kapuját. Nagy a jelentősége az ősi magyar egyházi ének felújításában is (Ősünk buzgósága). 1898-ban az esztergomi főkapitánus tagja lett.

Levéltári Közlemények. 1924. évf. 1–4. szám. — Mályusz Elemér: *Az Országos Levéltár Nádasdy-levéltárának magyar levelei*. Újabb 16 levél közlése, mind Nádasdy Tamáshoz intézve.

Ma Este. 1924. évf. 41. szám. — Rákosi Viktor filmje. Forgács Antal, a Glória filmgyár igazgatója, „Holnap kezdődik az élet” címmel filmre tette Rákosi Viktornak az utrechti diákokról szóló regényét.

39. szám. — Nádas Sándor: *By Ernest Vajda*. Riport Vajda Ernő nagy sikeréről, melyet Londonban aratott Fata Morgana

(Délbáb) című darabjával. — Szomaházy István: *Diskurálgatás Móricz Zsigmonddal a Vadkan próbái alkalmából*. Megtudjuk a cikkből, hogy Móricz nem iszik, nem dohányzik, nem kártyázik, hogy a színműíráshoz nagyobb kedvet érez, mint a regényíráshoz s már 18 éves korában írt egy drámát Sertorius címmel a Nemzeti Színház valamelyik pályázatára; hogy előzetes szcenárium készítése nélkül fog az íráshoz s hogy az írás annyira kifárasztja, hogy egy-egy nagyobb műve megírása után szanatóriumba vonul pihenni. Ha megvan hozzá a lelki diszpozíciója, akkor egy nyomtatott ívet ír naponta, pedig csak reggel 5-től délelőtt 10-ig szokott dolgozni. A Vadkant három évvel ezelőtt írta, amikor még naturalista volt, de ma már nem az.

48. sz. — *Vajda Ernő Amerikába megy, hogy megnézze sikercit*. Vajda Bécsbe költözik, mert Budapesten baj van a lakáskérdéssel, meg azért is, mert sokat kell tárgyalnia külföldiekkel: igazgatókkal, akik csak Bécsig jönnek el.

49. szám. — Tábory Kornél: *Jókai, a gavallér*. Apró adatok Vály Mária levelei és naplójegyzetei nyomán.

Magyar Írás. 1925. évf. 1. szám. — *Négy évi munka után*. Raith Tivadar szerkesztő beszámol szépírodalmi folyóiratának négyéves küzdelméről. „Az a nagy írói csoport, amelyiket a Nyugat dobott ki a fórumra, egy élet eredményes és termékeny munkája után hanyatlóban van. Amikor végleg kidől, kell, hogy kialakult fiatal generáció legyen itt, amely a helyére áll.” A szerkesztő köré lelkes baráti kör csoportosul.

Magyar Nyelv. 1924. évf. 9-10. szám. Vitéz Házi Jenő: *A soproni magyar-latín szójegyzéket egy fiatal magyar iskola-mester írhatta 1375—1385. évek között*. Szóanyagának bősége (.. 217 szó) nem versenyezhet sem a Besztercei-, sem a Schläglishozójegyzékkel, de koránál és eredetiségénél fogva nagy jelentőségű.

Múlt és Jövő. 1924. dec. Schlosz Lajos: *Kiss József édesanyjának jeltelen sírja*. Klein Dávidné Glatzer Emilia sírját a rimaszombati régi temetőben már 1910 táján impozáns sírkövel akarták megjelölni. A mozgalom élén Lőrinczy György, akkor gömörmegyei tanfelügyelő állott, de Kiss József letiltotta a gyűjtést, mivel maga akarta viselni a sírkő költségeit. A költő szándéka azonban csak szándék maradt s most Rimaszombat zsidó társadalma fáradozik azon, hogy a költő anyjának emléket megörökítsen.

1925. jan. — Cholnoky László: *Jókai*. Cikkíró szerint épp oly kevésbé igaz az, hogy Jókai „valami különös, szinte szokathunul mély vonzódással vonzódott a zsidókhoz”, — mert „ilyen keresztény ember nincs”, — mint ahogy nem igaz, sőt egyenesen képtelenség az az állítás, hogy „Jókai titokban mélységes ellen-szenvet táplált magában a zsidósággal szemben és ezt az érzését csak opportunitásból takargatta”.

Napkelet. 1924. évf. 10. szám. — Bartoniek Emma: *A Magyar Nemzeti Múzeum Kossuth-kiállítása*. Az emlékkiállítás célja az volt, hogy a magyar múlt e nagy alakjának fölelevenítésével az ő történeti szerepe iránt fölkeltse az érdeklődést.

1925. évf. 1. szám. — Rédey Tivadar: *Surányi Miklós irodalmi tanulmányai*. Surányi gondolat kifejtésében nem mindig nyilatkozik meg a módszeres irodalomtudomány fegyelmezett-sége, de az író szubjektív szentélyébe való bepillantás kárpótöl a szigorúbb szakszerűségért. — Dézsi Lajos: *Gróf Apponyi Sándor*. A magyar könyvgyűjtők nesztora most fáradozik Hungaria c. nagybecsű bibliografiai műve harmadik és negyedik kötetének sajtó alá rendezésén.

2. szám. — Brisits Frigyes: *Vörösmarty hagyatékából*. „A merengőhöz” c. vers első fogalmazványának és Egressy Gábor „Emlékezés Vörösmartyra” című kéziratának vizsgálása. — Horváth János: *Ady-múzeum*. Arany János halála óta több mint négy évtized járt el s Arany-múzeumot senki sem indított és még nincs kielégítő életrajzunk. Egy Arany-múzeum megindítása ma sem volna késő, sem fölösleges. Viszont az Ady-múzeum kérdése korai. — Baros Gyula: *Szindarab Csokonairól*. Halis István háromfelvonásos történeti vígjátékának ismertetése.

Népelet. Az Ethnographia 1923-tól kezdve ezzel a címmel jelenik meg. — 1-3. szám. — Tolnai Vilmos: *A magyar mythologia és írója*. Ipolyi Arnold báró Mednyánszky Alajos házában, mint nevelő, nyerte az első ösztönzést a néphagyomány tanulmányozására. Legnagyobb hatással Grimm Jakab volt rá, aki később bensőleg érdeklődött is Ipolyi munkássága iránt. A Kisfaludy-Társaság 1846-l eredménytelen pályatétele adta Ipolyinak a gondolatot nagy műve megírására, Toldy Ferenc nagy örömmel közölt belőle mutatványt az Új Magyar Múzeumban. Csengery Antal élesen megtámadta a művet, Danieltik János pedig nem éppen szerencsésen védelmezte. A nem várt támadás Ipolyt nagyon elkedvetlenítette, de az csak mende

monda, hogy kivonta művét a forgalomból. Mai szemmel mitológiai rendszerének már csak történeti értéket tulajdoníthatunk, de elévülhetetlen érdeme, hogy akaratlanul is az összehasonlító folklórnak vetette meg nálunk az alapját. — Óváry Zoltán: *Rózsa és Ibolya. Arany János verses népmeséje*. Arany János a nép ajkáról vette költeménye tárgyát. Eddig nálunk a mesének húsz változatát ismerjük. Ezek közül bizonyára egy nagyszalontai változat volt Arany János forrása. Alig van nép, mely e mesét ne ismerné. Legrégibb talán egy szanszkrit változat.

4—6. szám. — Solymossy Sándor: *Molnár Anna balladája*. Az 1864-ben lejátszódott „Vadrózsaper” egyik tárgya a Molnár Annáról szóló népballada volt, amelyről Grozescu, Marienescu és más oláh írók azt állították, hogy egy oláh népénekből származott s Kriza János fordítása vagy legjobb esetben erdélyi népi átvétel. Azóta e népballadának számos más változata lett ismeretessé hazánk legkülönbözőbb vidékeiről. A nemzetközi mese-kinés egyik darabjával van dolgunk, mely Európa-szerte el van terjedve és a „kékszakáll”-típushoz tartozik. Eppen az oláh „népének” keletkezett a magyarból, sőt valószínűleg Marienescu műfordítása illetőleg utánköltése, a magyar szöveg alapján. Egyidőben oláh írók seregestül költöttek és adtak ki népi termékek gyanánt ilyen balladákat.

Nyugat. 1924. évf. 23. sz. — Ignotus-szám. Schöpflin Aladár: *Ignotus sorsa*. „Az elsők egyike volt azok között, akik ki merték mondani, hogy a magyar politika legsürgősebb kérdése az általános választójog... Ő vette észre először a magyar irodalomnak azt a szükségszerű elhajlását a régi romantikától, amelyet a magyar emberek élménytömegének megváltozása, az egész magyar élet átalakulása tett szükségyszerűvé.” — *Ignotus: A kritika lélektanához*. A kritika: „felebaráti öncsalás, erkölcsös önkielégítés, szent prófétaság, melynek szent volta abban fogyn, hogy minden szentnek maga felé bajlik a keze”. Fenyő Miksa: *Ignotus*. „A Nyugat küzdelme sokáig szabadságharc volt. Szabadságharc tradíciók ellen, melyeknek értéke, jelentősége van a politikában, morálban, de a művészetben éppen csak hogy jelzik az akadályokat, melyeken a tehetség átveti magát.” Dóczy Jenő: *Ignotus irodalomtörténeti szerepe és jelentősége*. Ignotus leginkább újságíró: verbeli individualista, tehát szükségképen szélső liberalista. A múlttal nem sokat törődik, a tra-

diciók ápolására nem gondol. Történelmi tekintetet nélkülöző racionalizmusa és szabadságszomjazó individualizmusa tették az irodalmi forradalom vezérévé. — Földi Mhály: *Ignotus, — élet és eredmény*. Ignotus sorsa a költő sorsa, aki eltévedt e korban, mely politikájában és társadalmában nem tudja használni a költőt.

Pásztortűz. 1924. évf. 17. szám. — Bitay Árpád: *Termékenyítő lelkek*. A Báthory István erdélyi tejedelem által alapított kolozsvári katolikus gimnázium most ülte negyedfélszázados fordulóját. Jézustársasági és kegyesrendi tanárainak sorában sok híres férfiú működött, így: Szántó István, Sámbar Mátyás, Gyalogi János, Kunics Ferenc, Kaprinai István, Hell Miksa, Taksonyi János, Molnár János, Illei János, Baróti Szabó Dávid, Pállya István, Bolla Márton, Koppi Károly, Buezy Emil, Erdősi Imre, Vass József, Vajda Gyula, Erdélyi Károly, Lóky Béla, Perényi József, Biró Vencel. — Moldován Gergely: *A piaristák melegében*. A cikkíró 1867-ben érettségizett a kolozsvári katolikus gimnáziumban. Ekkor már román író volt. Fölveti azt az érdekes kérdést, hogy a magyar kultúra és iskola tizenhatesztendő hatása ellenére miért kezdte meg pályafutását mint román író; mi tartotta főm benne a román nemzeti érzést, hogy a magyartól elsajátított tudományt faja javára értékesítse? Felelet: a nem magyarajkú tanulókat senki sem bántotta, élhettek szüleiktől örökölt érzéseik szerint, sőt külön önképzőkört is alakíthattak. „Közülünk, kik ott jártunk, egyik-másik annyi halálával tartozik a piarista atyáknak, amit semmi földi jóval viszonzni nem lehet.” György Lajos: *Gazdag életek*. A kolozsvári katolikus gimnázium híres tanulói: Pázmány Péter, Balásfi Tamás, Gyalogi János, Apor Péter, Mikes Kelemen, Buezy Emil, Jósika Miklós, Balázs Sándor, Petelei István, Torma Károly, Szamosi János, Farkas Lajos, Erődi Béla, Jánosi Béla, Kalmár Elek, Révai Károly és mások. Az iskola rendkívül hatott a románok szellemi fejlődésére is. Elcsodálkozik az ember, hogy milyen nagyhatású vezetőférfiak kerültek ki innen. Fájdalom, nem a mi javunkra dolgoztak, hanem a maguk nemzetéért.

18. szám. Bitay Árpád: *Erdély nagynevű halottai*. Kolozsvárt nyugosznak: Heltai Gáspár, Szenczi Molnár Albert, Apáczai Csere János, Misztótfalusi Kis Miklós, Bölöni Farkas Sándor, Aranyosrákosi Székely Sándor, Jósika Miklós, Kriza János.

nos, Debreczeni Márton, Mikó Imre, Jakab Elek, Brassai Sámuel, E. Kovács Gyula. Gyulafehérváron, a fejedelmi és főpapi halattakon kívül, Geleji Katona István. A Maros völgyében Bod Péter, Baresai Ábrahám, Dávid Ferenc Nagyenyeden Pápai Páriz Ferenc, Marosvásárhelyt a Bolyaiak, Fogarasi Pap József, Szász Károly, Petelei István. Fogarason Rozsnyai Dávid. A székelyföldön Apor Péter, Cserei Mihály, Benkő József. „A Mezőség egy árnyas diófája alatt Kemény Zsigmondnak mások számára világító és saját magát felemésztő fáklyaként elégett porhüvelyé vegyül el az anyaföld titokzatos erőivel.“

20. szám. — Kiss Ernő: *Csokonai Vitéz Mihály*. Kegyeletes megemlékezés. — Az Erdélyi Irodalmi Társaság megkezdte felolvasó üléseit. Dózsa Endre elnöklete alatt székfoglaló előadásokat tartottak: Makkai Sándor novellista, Tavaszgy Sándor filozófus, Walter Gyula költő. — Elhunyt Mailand Oszkár egykori dévai főreáliskolai tanár, a csángó és román népköltészet termékeinek buzgó gyűjtője.

21. szám. Dézsi Lajos: *Emlékezés Szabó Károlyra*. Születésének századik évfordulójára. — Pataki Jenő: *Kolozsvári Jordán Tamás*. A XVI. századi orvostudományi író életéről és munkáiról. Kolozsvárt született, Brűnmben halt meg s latin nyelven érdeemes könyveket írt. — Walter Gyula ismerteti az erdélyi lírikusok legújabb köteteit s helyesen említi, hogy mennyire ellepte Erdélyt a líra. Nagyon sok a verselő, de kevés a költő. — Rass Károly is ismertet egy új lírikust.

22-23. szám. — Gondosan egybeállított karácsonyi füzet Prohászka Ottokár, Szaboleska Mihály, Vargha Gyula, Bartók József, Berde Mária, Krüszelyi Erzsébet, Reményik Sándor, Bodor Aladár, Komáromi János, Mées László és mások cikkeivel. Gulyás Károly: *Bolyai Farkas egyetlen művészi areképtanulmánya*. Az idősebbik Bolyai egykorú areképének rajzolójáról, Szabó János erdélyi festőművészről. Császár Elemér: *Realizmus és romantika*. Esztétikai párbeszéd. A téma megvilágítása könnyed formában. Jakab Géza: *Komáromi János*. Írói arekép a kiváló elbeszélőről. Komoly és értékes könyvismertetések a magyarországi és erdélyországi ujdonságokról.

1925. évf. 1. szám. Kristóf György: *Irodalmi életünk új esztendeje*. Az 1925. év a kegyelet éve. A Magyar Tudományos Akadémia megalapításának, a Zalaán Futása megjelenésének és

Jókai Mór születésének századik évfordulóján kívül erre az esztendőre esik Greguss Ágost, Lévay József százéves, Gvadányi József kétszázéves, Apáczai Cseri János és Gyöngyösi István háromszázéves születési évfordulója. — Rass Károly: *Írók és évszámok*. Érdekes adatokkal mutat rá arra, hogy egyes írók milyen korán, mások milyen öreg korban alkottak művészi remekeket. Tizenkétéves kortól húszéves korig a kezdő kor, innen kilenevenéves korig a kiforrott alkotások kora. — Bíró Vencel: *A magyar irodalom eszperantó nyelven*. Önerzettel állapíthatjuk meg, hogy az 1923. és 1924. évi eszperantó nemzetközi irodalmi versenyen egy-egy magyar író nyerte el a legnagyobb díjat. Azonkívül a magyar irodalom is bevonult fordításokban az eszperantó irodalomba. Elismert nevű fordító Kalocsay Kálmán budapesti orvos. Egyúttal híres eszperantó költő is, éppen úgy, mint Baghy Gyula. A világversenynek ők voltak a győztesei. Az erdélyiek között Engelmann Ferenc szerzett érdemeket magyar írók fordításával. — Walter Gyula: *Pálffyné Gulácsy Irén*. A népszerű erdélyi ironő eddigi munkásságának ismertetése. Színműíró, regényíró és novellista. Több pályadíjat nyert. A magyar faj szeretetével írja munkáit.

• *Protestáns Szemle*. 1924. évf. 10. szám. — Révész Imre: *A magyarországi protestantizmus tudományos történetírása*. A címben írt tárggyal kapcsolatos hiányok ismertetése. Igen nagymértékben megkönnyítené — úgymond — a megoldásra váró feladatok elvégzését, ha valamely egységes munkaszervezetet (pl. Egyháztörténelmi Társaságot) lehetne létesíteni a magyarországi protestantizmus történelmének tudományos művelésére.

Színházi Élet. 1924. 44. szám. — Az Ember Tragédiája eszperantóul. Madách remekművét Kalocsay Kálmán fordította le eszperantóra s a fordítást az egész világ eszperantó tagjai lelkesedve ismertették.

52. szám. — Tábori Kornél: *Jókai és a színészet*. Egy sereg anekdóta.

Szocializmus. 1925. évf. 2. szám. Keleti Márton: *Jókai demokráciája*. Mi alkotja Jókai demokráciáját? A nyelv, a látás, a kis emberek társadalmi életének szerető föltárása. A magyar közönséget ő nevelte a liberalizmusra. Ne klesnyeljük ezt és ne feledjük, hogy annak idején mindez nagy lépés volt.

Új Idők. 1924. évf. 49. szám. Tábori Kornél: *Irodalmi kurio-*

zumok. Jókai és Gyulai ismeretlen levélváltása. (Helyesebben Jókai két levele: az egyik 1870-ből, melyben akadémiai székfoglalóját jelenti be s annak bizarr címét magyarázza; a másik 1893-ból, melyben megköszöni, hogy Gyulai a Zsidó Fiú kéziratát előkerestette az Akadémia levéltárából.)

II. Hírlapok.

A Nép. 1925. jan. 9. — *Rákosi Jenő tragikuma.* Vezércikk arról, hogy R. J. milyen elszigetelten szemléli a mai magyar világot, mely a régi liberális Magyarország romjain keletkezett. R. J. kiválóságát senki sem vonja kétségbe, de a magyar gondolatot ma már nem az ő eszközeivel akarjuk diadalra juttatni.

Az Ujság. 1925. jan. 4. — Markó Miklós: *A Falurossza 50 éves jubileumán.* A cikk főlköreste Gömörputnokon Tóth Ede nővérét, a 83 éves Fejes Lászlónót, egy ácsmester özvegyét. Tóth Terézia szerint Göndör Sándor az életben ácslegény volt. A népszínmű többi alakja is ott járt-kelt annak idején Gömörputnokon. Ma már elhunyt valamennyi, de emlékük ma is él a putnoki öreg emberek között.

Budapesti Hírlap. 1925. jan. 9. — Takáts Sándor: *Ilkay seu Jókay.* A Jókai-család az Ilka vagy Jóka nevű esallóközi szigettől kapta nevét. Innen származott át Komáromba. A XVI. századi Jókaiakról több érdekes adatot közöl a cikkíró. — Jan. 10. Berzeviczy Albert: *Az opera és a dal az ötvenes években.* Részlet egy nagyszabású történeti munkából. A magyar daljáték és dallamszerzés történetének feledésbe ment adatainak egybegyűjtése. — Jan. 28. Feleki Sándor: *Lenau magyarsága.* Tárcsa a kiváló német költő lírájának magyar motívumairól. — Jan. 31. Kozma Andor: *A teljes magyar Faust.* A kiváló költő elmondja műfordításának történetét. A kiadás érdeme Ranschburg Viktoré, a Pantheon vezérigazgatójé.

Magyarság. — *Világlexikon.* Rámutat a legújabb magyar nyelvű kézikönyvön kiálló irányzatosságára és felületességére. „Minden adatán és minden során a Jászi-féle forradalmi radikalizmus észjárása és célzata érzik. A multban is volt példa rá, hogy nagy enciklopédiák készültek meghatározott és céltudatos világnézeti programmal. Az azonban egészen a ritkaságok közé tartozik, hogy egy egyetemeségre és tárgyilagosságra törekvő enciklopédia ilyen nyers adagokban találja fel a maga világnézeti készletét... Olyan világnézet levegőjét árasztja magából, amelyet a magyar társadalom óriási többsége idegennek tart és kiközösített magából. Alruhában és más cím alatt ugyan azokat a törekvéseket szolgálja, melyeket a Huszadik Század társasága annyira elszántasággal és lelkiismeretlenséggel propagált a magyar értelmiség körében. Rá kellett mutatnunk, hogy milyen árut próbálnak egy új kalózlógó alatt ismét forgalomba csempézni.”

Népszava. 1925. jan. vasárnapi számok. Benedek Marcell: *Tájékoztató a világirodalomban.* Ismeretterjesztő tárcák az ókori, középkori és újkori világirodalom fejlődéséről.

8 Órai Ujság. 1924. dec. 12. *Goga Októriadó.* A volt román kultúrminiszter egyik legutóbbi nyilatkozatának ismertetése. Goga 1910-ben, amikor a szegedi államfogházban ült, megismerkedett Ady Endrével. Ady levelet

írt hozzá s ebben elítélte a magyar politikai uralom erőszakosságát és türelmetlenségét. E levél után baráti viszonyba kerültek. A Nyugat gárdája Goga tiszteletére egy budai koresmában magyar-román baráti estét rendezett azzal a céllal, hogy a két nép vezetői a sovinizmus kicsinyes szempontjai felé emelkedve, összekötő kapcsolatot találjanak az általános kultúrfelfogásban. — 1924 dec. 25. Wallenburger Gusztáv: *Riedl Frigyes kritikai széljegyzetei egy Ady-könyvhöz*. A Vér És Arany egyik kötetébe Riedl Frigyes jegyzeteket írt. Néhány elismerő észrevétel mellett sok mogrovás. — Réceai Ödön: *A film-cenzúra*. A filmek cenzúrahivatala négy év óta működik az Uránia Színház épületében. Első előadás előtt minden mozgóképet bemutatnak az ellenőrzőbizottságnak. Ha a kép sérti a társadalmi rendet, hazafiságot, erkölcsöt, jó ízlést, forgalombahozatalát vagy megtiltják, vagy kitörlik egyes részeit. Mint a külföldi filmellenőrző hivatalok, a miénk is sok zaklatásnak van kitéve a filmeket vásárló vállalkozók részéről. Olykor még a diplomácia is beleavatkozik az eltiltásokba s a belügyminisztérium is megváltoztathatja, föllebbezés esetén a cenzúra végzését. A bizottság négy év alatt 5800 filmet bírált felül s a filmeknek több mint kilenvedre százalékát engedte előadásra. — 1925 jan. 13. Szász Károly: *A magyar Faust*. Kozma Andor műfordításának elismerő bírálata. „Legyen utolsó szavunk is az öröme, a háláé, a hódolaté a kitűnő fordító iránt.” — Febr. 1. *Az Akadémia és az irodalmi társaságok nem hajlandók tagot delegálni a fővárosi közgyűlésbe*. Az új fővárosi törvény értelmében különböző testületek is küldenek városatyákat Budapest közgyűlésére. Megtörtént az az eset, hogy a M. T. Akadémia, Szent István-Akadémia, Kisfaludy-Társaság és Petöfi-Társaság a maguk összességében csak egy helyet kaptak a fővárosi közgyűlésen! Még nagyobb megdöbbenést keltett, hogy az akadémiai jelölésre hatóságilag biztost akar kiküldeni a belügyminiszter! Ez a meghántsás nagy levertséget keltett a tudományos körökben.

Pesti Napló. — 1925 febr. 1. Kárpáti Aurél: *Ady és a magyarság*. A cikkből meglepetéssel olvassuk, hogy az Ady-probléma gyökérszállai Széchenyi István eszmevilágából csúsznak! Széchenyi a nyugatot járt ember szemével nézte a magyarságot s elsőnek látta meg a végzetes ellentétet Magyarországon és Európa között; Ady Párizst járva szintén riasztott a magyar lemaradásra s felfedezte a konfliktust, hogy nem lehetünk egyszerre magyarok és európaiak, pedig ez lenne számunkra az élet egyetlen lehetősége. Ady ott hordozta lelkében a végzetes ellentétet: nacionalizmusát és internacionalizmusát. Magyarsága és európaisága örök kibekíthetelenség. Ez a dualizmus teszi tragikusá a költészetét. A kettősségből fakadó tragikum ott van látni-vers-ciben is: laborál az Úr előtt, de mikor elképzeli, hogy találkozik vele, nem ismer rá. („Ki vagy te szép öreg úr?... Nem emlékezem.”) — Schöpflin Aladár: *A dráma válsága*: Világnézeti anarchiában élünk. Az irodalom klasszikus korában az író mindig egy közvéleményt fejezett ki, ma az irodalom az egyéni vélemények káosza. Manapság lehetetlen egy nemzet irodalmát egy közös gondolkodás és közös ízlés nevezőjére hozni. Drámája nincs a mai kornak. Nem is akar drámát. Mert ha megkapná, meg kellene riadnia a saját lelki anarchijától.

Szózat. — 1924 dec. 4. Gonda Béla: *Emlékezés a magyar irodalomtörténet atyjára*. Beszélgetés Toldy Ferenc leányával, Kozmáné Toldy Jolánnal. — 1924 dec. 25. Etésh: *Jókai és Erdély*. Az erdélyi vonatkozások egybevájtása.

Jókai életéből és munkáiból. A világirodalomba a csodálatos erdélyi tájak rajzát Jókai vitte bele. — 1925 jan. 3. Balogh László: *Magyar írók élete a régi Pesten*. Jellemző adatok közlése Bártfay László kiadatlan naplója alapján. A napló időkörc: 1838—1848. — Jan. 30. Mariay Ödön: *A Nobel-díj magyar jelöltje*. Herczeg Ferencnek a M. T. Akadémia részéről történt jelölése az egész művelt magyarság kelles együttérzésével találkozik. Herczeg Ferenc küldetéses művész; egy nemzet vallja őt nagy írójának. „Az egész magyarság büszkén tekint a Nobel-díj magyar jelöltjére, aki művészi becsületességével, nagy hivatásának teljes átérzésével, ragyogó tehetségével az igazi magyar irodalmat reprezentálja, aki mindenképen méltó arra, hogy a stockholmi koszorúért egy ambiciózus, törhetetlen erejű nemzet nevében síkra szálljon.“ — Febr. 1. Gaál István: *Jókai és a geológia*. Jókai nagy kedvvel mélyedt a Föld történetének rejtelmébe. Ásványtani, földtani és őslénytani ismeretekről tanuskodó munkái vannak (More patrio, Uti levelek, A Vaskapu). Novelláiban és regényeiben összekeveri ugyan az őszallatok alakjait s túlságosan szabad költői elképzeléssel szórja geológiai mesélgetését, de el kell ismerni, hogy mindig színes és gyönyörködtető (Oceánia, Egész az északi pólusig, Fekete gyémántok).

Világ. — 1925 jan. 18. Zsolt Béla: *Jókai és kösei nyomán*. A cikkíró Komáromban számos új adatot tudott meg Jókairól. — Rab Gusztáv: *Timár Mihály nyomai a komáromi köreken*. Az előbbi cikk jó kiegészítése. Jókai népszerűségére jellemző, hogy a komáromi könyvtárból évenként húsz-ezer könyvet visznek ki kölesön s ebből tízezer példány a Jókai-regényekre esik. — Febr. 1. *A megbízhatatlan rúnék*. Kik lennének ezek mások, mint a M. T. Akadémia tagjai? Helyes, ha a névtelen vezércikkíró tiltakozik az ellen, hogy a hatóság ellenőrzőbiztost küldjön arra az akadémiai ülésre, amelyen az akadémikusok kijelölik képviselőjüket a főváros közgyűlése számára; de ugyanakkor miért ront neki az Akadémiának? Miért állít nem igaz dolgokat csak-hogy lebecsonyíthassa az Akadémiát a szabadkőműves közvélemény előtt: „Az Akadémia alapszabályaiban ma is olvasható, hogy a testület tagjai a repülés problémájával és kör megyszögösítésének képtelenségével nem foglalkozhatnak.“ (!)

FIGYELŐ.

Csengey Gusztáv.

A név, melyet e sorok fölé írtunk, jóformán csak két művében él: egy költeményben, amely a lengyel forradalom idején a Vasárnapi Ujságban jelent meg (*Fogoly lenggyel*), és egy ifjúsági műben, amelyet az eperjesi Széchenyi-kör tett a mai ifjúság kezébe 1912-ben, a költő írói működésének ötvenedik évfordulóján. Pedig gazdag költői pálya van e név mögött. Szép és becses munka volt tehát az, amelyre Szivós Béla vállalkozott, amikor a miskolci ág. hitv. ev. jogakadémia szemináriumának értékezései között megrajzolta életének és irodalmi működésének képét.

1842-ben született Révkomáromban. Első olvasmányai mesék voltak, szerette Cervantes regényét, — első verse pedig Mucius Scaevoláról szólott. Deakkora hozta meg az első szerelmet és az első szerelmes verseket (Hófehérke-ciklus). Iskolai évei közül legerősebb hatással a nagykőrösiek voltak reá: ha nem is volt Arany Jánosnak tanítványa, de azok közül kerültek a barátai: Dömötör János, Baráth Ferenc, Nagy Gusztáv. A *Fogoly lenggyel* ihlete is e környezetre vezethető vissza. A pesti teológián már humoros naptárt, majd gyermeklapot szerkeszt (*Gyermekbarát*), s ekkor írja legszebb ciklusát Ballagi Mór leányához, Jozefluhez. 1866-ban külföldi egyetemre megy (Jénában fordítja le a híres Bursch-nótát: *Ballag már a vén diák*), majd Aszódon tanárkodik. Szerelmi lírája gazdagon árad (Eszter; Templomos vitéz dalal; Edit). 1871-ben jelenik meg *Hullámok közt* című regénye, majd a *Mocsarak királya*; itt írja *Gavallérok*, *A másvilágon*, *Címer rabjai* regényeit, *Ida emléke* című daleiklusát, és itt kezd nagy költői elbeszélésének, a *Don Quijote*-nak tervével foglalkozni. „A mesében Mánusai Béla, a szegény nótárius fia, egy főrangú hölgyhöz akar felemelkedni. Hogy hozzá emelkedhessék, szerelme a politikán viszi s a szerelem és politika útvesztőjén tévelyegvén, nagy csulódások után ki-

ábrándul, szakít a multtal, népnevelővé lesz. A korrupció borbélyja üti ki kezéből a fegyvert s attól kezdve mint névtelen munkás küzd eszméjéért, a független Magyarországért.“ Ez a lírai elbeszélés Csengey Gusztáv életének a költői visszaverődése. 1886 óta Eperjessen a jogakadémián tanított, 1919-ben a jogakadémiával együtt menekült Miskolcra. Verseinek gyűjteményes kiadása 1874-ben jelent meg, 1877-ben a Petőfi-Társaság tagjává választotta, vallásos költeményeit a Luther-Társaság, amelynek tiszteleti tagja, tette közzé. Szerelmi lírájában erősebb az epodó szerelem hangja, hazafias líráján a keserűség uralma az állandó, míg vallásos darabjaiból a megnyugvás melege árad. A három érzést eggyé olvasztja becsületes magyar szívében, amely a régi magyar erények rajongója, a tisztességé, honszereteté, Isten-hité. A kiegyezés korszakával ennek a magyar erénykultusznak a halódását siratja, ezért érzi a maga élet-harcát donquijoteizmusnak. Nemes magyar lélek, meleg, hangulatos dalok: ez az, ami Csengey Gusztáv helyét a magyar irodalomban kijelöli.

Vörösmarty Mihály könyvtára.

A rátóti kastólynak — a többi Vörösmarty-émlék mellett — egyik legnagyobb értéke Vörösmarty Mihály könyvtára. A könyvek ma is abban a szekrényben foglalnak helyet, amelyben valamikor Vörösmarty Mihály maga rendezte volt el őket. A könyvtár nemcsak kegyeletértékké kincs, hanem Vörösmarty lelki műveltségének, ihlet-életének sokszor tudományos forrásjelzője, avagy tájékoztató eligazítója s mint ilyen, megbecsülhetetlen irodalmi értéket jelent. Az alábbiakban felsoroljuk a magyarnyelvű könyvöket.

Szent Biblia. Károli Gáspár. Közszeg, 1850. — Bajza Összegyűjtött Munkái. I—II. kötet. Pest, 1851. — Berzsenyi Dániel Összes Művei. Döbrentei Gábor kiadása Budán, 1842. — Bethlen Imre: Második Rákóczi György ideje. Nagy Enyedén, 1829. — Emléke Gróf Bethlen Rosalia Ur Asszonynak. Nagy Enyedén, 1832. — Ellenőr. Politikai Zsebkönyv. Szerkesztő Bajza. Németországban, 1847. — Czuczor Gergely: Hunyadi János Viselt Dolgai. Engel és Fessleről. Budán, 1832. — Diószeghy Sámuel—Fazekas Mihály: Magyar Fűvész Könyv. Első Rész. Dobroczenben, 1807. — Eötvös József: Budapesti Árvizkönyv. Ötödik kötet. Pesten, 1841. — Eötvös József: Reform. Lipcse. 1846. — Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak Amerikában. Kolozsvár, 1834. — Fábian Gábor: Napoleon önéletírása, saját keze és diktálása után. Pesten, 1829. — Fáy András: Szépirodalmi összes munkái. Harmadik kötet. A Bélyky Ház. Tanrögzény. I. Pesten, 1844. — Gorove István: Nemzetiség. Pesten, 1842. — Gróf Gvadányi József: A Világnak Közönséges Historiája. IV. kötet. Posenban. 1797. — Gróf Gvadányi József: Unalmas Órákban Vagy is A Téli

Hosszú Estvéken Való Időtöltés. Posenban, 1795. — Heltai Gáspár: Krónika a magyaroknak dolgairól. I. darab. IV. rész. — Kazinczy Eredeti Munkái. Második osztály. Levelek. I—II. kötet. Összeszedték: Bajza József és Schedel Ferencz. Budán, 1842. — Kisfaludy Sándor: Hunyady János. Historiai dráma. Budán, 1816. — Magyar nyelvtan. A középtanodák második osztálya számára. Budán, 1848. — Margitai János: Enekes könyv. Debreczen. 1736. — Páll Dienes: Vadásztudomány. Első kötet. Budán, 1829. — Ifj. Palugyay Imre: Megye-Rendszer Hajdan és Most. III. kötet. Pesten, 1847. — Horváth Cyrill: Tirus. Budán, 1834. — Horváth Mihály: A Magyarok Története. Harmadik szakasz. Pápán, 1844. — Horvát István: Magyarország Gyökeres Régi Nemzetiségeiről. Pesten, 1820. — Petőfi Összes Kötteményei. Pest, 1847. — Révai Miklós: Elegyos versei. — Gróf Széchenyi István: Stadium. Lipcsében, 1833. — A Kelet Népe. Pesten, 1841. — Szontagh Gusztáv: Propylaeumok A Magyar Philosophiához. Budán, 1839. — Társalkodó. 1832. I. évi folyamata. Második fele. — Toldy Ferenc: A Magyar Nemzeti Irodalom Története. I—II. Pesten, 1851. — Virág Benedek: Poetai Munkák. Pesten, 1822. — Zrínyinek Minden Munkái. Kiadta Kazinczy Ferencz. Pesten, 1817.

Brisits Frigyes.

Jókai-émlékkönyvek.

Arról a kiapadhatatlan bőségről, amellyel képzelete a mesemotívumokat önti regényeiben, Jókai önéletírásában ezt írja: „Hogy tárgyaimból nem tudok kifogni, abban segítségemre van maga a közönség. Ami csak jellemző adat, ötlet fölmerül a napok történetében, azt nekem mindenünnen beküldi egy-egy ismeretlen jóbarát.” (Jókai Mór önmagáról. Franklin, 1904. 33. l.) A jóbarátok segítségét kiegészítette Jókai érdeklődése, amely maga is bőven gyűjtötte a kuriózus adatokat. Ezt az adatgyűjteményt a Nemzeti Múzeum Jókai-eréklyéi közt az a huszonhat jegyzőkönyvecske őrzi, amelyre most hívta fel a figyelmet *Az Est Hármaskönyve*. Ennek közléséből Jókai fantáziájának kohóját oly érdekes világításban látjuk, hogy néhány ötletesomóját érdemesnek tartjuk ide iktatni. A VII-es számú noteszből ilyen témák kerülnek elő: „Életbiztosítás öngyilkossági spekulációval. — Hölgyek, akik leisszik magukat a férfakkal versenyeznek. — Pajtás rászedi barátját költött levelekkel, mintha az imádott leány kérne tőle pénzt. — Részeg ember, aki egy pálinkával töltött marhabelet esavart a teste köré. — Apácaköntösben amolyan leányok. — Starness farmer öt kúnyát elragadja öt Hardy-fiú. Revans: Starness apó elragadja Hardy-fiúk özvegy anyját. — Férj 300 frt.-ot talál feleségénél; ez azt mondja: taláta, színházban. Férjet szomszédjai elárulják talált pénz titkolásáért. Kerítőné bevallja pénz eredetét; férj kéri felesége szeretőjét, bizonyítson mellette. — Két zsebnetsző kölcsönösen kilopja egymás zsebéből a tárcát. — A csodaeorvos, igazi diplomája van, az nem jöveszkmez; kiadja magát kuruzslónak, fényesen megél belőle. — Angol lord új házias korában elveszti szemévilágát egy vadászat alatt lövéstől. Húsz év múlva egy orvos visszadja szemévilágát. Lord válópert indít büszkesen apoló felesége ellen, mert nem találja oly szépnek, mint régen. — Párbajvívók, Golvóváltás után két fűrj elcsik. Ezért elítéltnek vadászati kihágás miatt. — Meghítoztatja nagyapját, aki múzeumbeli esontváz. — Entrepriise hivatalnok a vadászatazt tesz ingyen Florenzba, olasz four

koporsójával. Pisában beszentelik. De profunda ének." — A XII-es számából: „Sándor gróf fogad, hogy Bécsben lecsukítja magát. Vendéglőbe mint drótosztót letelepszik. Pompás ebédet rendel, végül ezressel fizet; rendőr boviszi... — Inség idején elindul a szegény ember Istent keresni." — A XVIII-as számából érdekes: „László Filöp müncheni kis festő. Kitüntetik, skót lord leányával megismerkedik, hűsz esztendő, megszeretik egymást, lord megtiltja közeledését. Szerelemből igyekszik nagy festővé lenni; angol királynét lefesti, nagy aranyérmeget elnyori mindenütt, végre híres lesz, kedvesét hozzáadják, nyole esztendei hűségük után." — Ez a néhány kiragadott jegyzet is sejteti, milyen értelemben kell vennünk Jókai vallomását: „Hogy rendkívüli alakokat, szokatlan helyzeteket rajzolok: az nem teszi sem a tárgyát, sem az egyént lehetetlenné. Én azokkal együtt éltem, s ami exorbitans fantáziának látszik, az visszaemlékező tapasztalat többnyire." Megértjük azt is, miért dolgozott oly nagy kedvvel a *Jórá század regényén*, hiszen ebben az egész világ talajátvesztett fantáziáját szárnyalhatta túl. Az *Est Hármaskönyvének* jegyzetközlései több noteszből hoznak erre a regényre vonatkozó ötletesemót. Ine az V-ös számából: „Csillagbefolyások az egészségre — sötétben látnak, színekot olvasnak — fejjel északnak feködni — vízmegérzők, rézmegérzők — villanyos birkózók, leányok — halál utáni akarat — kik meg tudnak halni mikor akarnak — alva dolgozók — testen keresztüllátók, jövőlátók, multba látók — repülő asztal — szellemfotográfiák" stb. A X-es és XII-es számából is bőven idéz a szemelvényes áttekintés idetartozót. Érdekes adatok lehetnek e jegyzetkönyvekben a közönség levélben írt kritikáiból; erre enged következtetni a közlésben ez a mondat: „Cynthia megőrülése ellen tiltakoznak az olvasók." Jellemző Jókai szemléletmódjára útijegyzeteinek sora. Nápolyban — toszem — ezt írja be: „Vezuv tüze, kép naplementekor... Halottaskocsi mint omnibusz.

Kertek, pálmák, görbe utcák, büz, szappan, cserző, rongy, piszok, szekérsor, kétkerekűk, gyümölcsök, cukros almák, felakasztott díszek, rossz utak, láva 3 m vastag..." Vajjon ezeknél az emlékeztetőszavaknál lehet-e jobban megvilágítani Jókai érdeklődésének a körét? Amde a naplójegyzeteknek is oly bővsége kerül elénk, hogy Jókai teljes életrajzát el sem képzelhetjük e noteszek áttanulmányozása nélkül. Dícséret illeti Az Est idei Hármaskönyvének szerkesztőjét, hogy a napi érdekű, vagy teljesen érdektelen nyilatkozatok, a Jókai-ból bővségesen ismert szövegrészek mellett ilyen irodalomtörténeti érdekű fejezeteket is közbe tett (Jókai leveleiből, kiadatlan színműveiről).

A Pesti Hirlap 1925. évi nagy naptára is egész sor Jókai-cikket közöl. — Herczeg Ferenc: *Mese-Komárom*. Az arany ember helyi háttéréről. — Vértess József: *Jókai Mór*. Népszerű életrajzi vázlat. — Tábori Kornél: *Jókai Intimitások*. Új életrajzi adatok a kéziratoss Jókai-hagyatékából több hasonmással és kiadatlan verssel. — Kun Andor: *Jókai a Szábhegyen*. Életrajzi adalék. — Costo: *Szarak udobója*. Jókai nyelvkineséről. — Vértess Gyula: *Jókai Ártágya*. Életrajzi epizód. — Gárdonyi Géza: *Ceruzajegyzetek Jókairól*. Gárdonyi hagyatékából. — Rexa Dezső: *Laborfalri Rozália kérelme*. Adalék Jókai nevének életrajzához.

A Kőrösi Henrik gondos szerkesztésében megjelent Jókai-emlékkönyv (Budapest, 1925, Légrady-kiadás) cikkei: Rákosi Jenő: *Előszó*. Herczeg Ferenc: *Mese-Komárom*. — Sziklay János: *Jókai Mór élete*. Sikabonyi Antal: *A gyermek Jókai*. — Móra István: *Jókai a szabadságharcban*. Gár-

donyi Albert: *Jókai és a Jódárok*. — Gyulai Ágost: *Jókai mesemondó művészete*. — Zsigmond Ferenc: *Jókai humora*. — Pintér Jenő: *Jókai, a drámaíró*. — Gaál Mózes: *Jókai, a nemzetnevelő*. — Révay Mór János: *Jókai hatásának titka*. — Tábori Kornél: *Jókai útja a külföldön*. — Havas István: *Prológus századik születése napjára*. — Ezenkívül számos Jókaival kapcsolatos szép irodalmi közlemény és képmelléklet.

A Felvidék magyar írói az 1925. évi *Új-Aurórát* Jókai emlékének szentelik. Ide tartozó cikkei: Pesthy Pál: *Jókai költészete mint nemzetfenntartó tényező*. — Szijj Ferenc: *Jókai családja*. — Madame Sans Géne: *Levelezéskönyv*. — Alapy Gyula: *Jókai költői egyénisége*. — Bognár Cecil: *Jókai és regényhősei*.

Eger és az Egri Csillagok költője.

Gárdonyi Géza emlékének ápolására, az irodalomnak az ő útján való művelésére Egerben 1923-ban megalakult a Gárdonyi-Társaság. Alapszabályuk célul Heves vármegye íróinak egységes szervezetbe való tömörítését tűzi ki, és az első közgyűlés 36 rendes taggal alakult társasággá. Ma, Werner Adolf elnöke alatt, 10 tiszteleti és 42 rendes tagot számlál. Munkájuk és irányuk tájékoztatására most adták ki első Evkönyvüket, amelynek tanulmányai közül néhány megérdemli, hogy a nagyközönség és az irodalomtörténet is tudomást szerezzen róla. Molnár Kálmán dr. *Magyar élet és magyar irodalom Przemyszlben 1914—15-ben* címen ismertetését adja annak a tábori újságnak, amely a cikkíró szerkesztésében jelent meg. Főleveníül előtűnik Gyóni Géza alakja; a cikkíró kiemeli még Kacskovics Tibor Béla verseit, ezeket a borongós, pesszimista alaphangulatú, nehéz részvétellel írott darabokat és Lovas Károlynak kötetbe is gyűjtött költeményeit. A szépirodalmon kívül napilapjellegű tájékoztatást is adott a 141 számnyi életet érő kis újság. — Vucskits Jenő *Az ember tragédiája magyarságát* vizsgálja; hangulatát a *Vén cipányéval* véli rokonnak; megoldását épp ezért magyarnak érzi, mert „Madách Istenhez megtért zelózus Adámot mint magyar művész sem rajzolhatott”. — Pap Irén a Gárdonyi műveiben levő női alakokat tekinti át, Kürti Menyhért pedig *Gárdonyi pedagógiáját* jellemzi, két levélből indulva ki, amelyeket Gárdonyi fiának tanára ként kapott az apától; ezeknek alapján jellemzi a néptanítót, Gárdonyi falusi iskolájának a szellemét. — A vidéki irodalmi társaságnak ez a kiadványa a tudatos munkának szép záloga, de talán még hasznosabb lenne, ha Gárdonyi értékeléséhez szolgáltatna adatokat, közzétévé például azokat a jegyzeteket, amelyeket műveinek keletkezéséről maga vetett papírra és azokat a leveleket, amelyekben magános emberek jóbarátok és tanácsot kérők — számára mondotta el esztétikai felfogását.

Világlexikon.

Egy betűrendes ismerettárnak, még ha csupán kézikönyvszerű használatra van is szánva, tehát ha nem óhajt is részletes tájékoztatást nyújtani, igen fontos kelléke, hogy adatai a felőlét tárgykört tekintve tárgyilagosnak, utalásai megbízhatók, felvilágosításai szabatosnak legyenek. Kérdés, hogy a

címben írt könyvnek a magyar irodalomtudományt illető rövid tájékoztatói megállják-e a helyüket?

Kezdjük mindjárt a munka címén. A laikus érdeklődő, aki fogalmait tisztázni akarja, hiába keresi a „világlexikon“ értelmezését. A „lexikon“ címszónál az enciklopédiához utasítják, de ott csak a lexikális enciklopédiáról kap magyarázatot, kíváncsisága tehát kielégítetlen marad. Ha aztán az olvasó továbbmegy s az irodalom, irodalomtörténet, tudomány, komédia vagy szatíra címszók alapján óhajtja ismereteit bővíteni, semmiféle fölvilágosítást nem talál. Ez annál meglepőbb, mert a Világlexikon munkatársainak szépszámú seregében egy pár olyan név is akad, melynek tulajdonosáról föltehető, hogy e fogalmakkal ismerős. Ugyanilyen hiányosság vehető észre a magyar irodalmi és tudományos élettel szorosan egybeforrt szereplők s közlönyök említése körül. Alszeghy Zsolt (a Szent István-Akadémia tagja s az Élet szerkesztője), Bartóky József (a Kisfaludy-Társ. tagja), Bartoniek Géza (a báró Eötvös-kollégium igazgatója), Szentpétery Imre (budapesti egyetemi tanár), Varjú Elemér (a gyulafehérvári glosszák fölfedezője, a M. N. Múzeum régiségtárának igazgatója), Viszota Gyula (a M. T. Akadémia tagja) nevét éppoly hiába keresi az ember, mint a Budapesti Szemle, Élet, Magyarság, Nemzeti Ujság, Új Nemzedék megemlítését, holott ugyanakkor rokontárgyú, de kisebb fajsúlyú címszokról kelleténél többet is mond a mű.

Afféle apró tévedésein, hogy Pap Károlyról, aki több mint tíz éve rendes tanára a debreceni egyetemnek, mint egyet. m. tanárról, Usaty Ferencről, aki már jóideje elköltözött az élők sorából, mint a Ferenc József-intézet kormányzójáról beszél — ezek után nem szabad megütközni. De azon joggal tennakadhat az olvasó, hogy a nevek és könyvszámok feltüntetésében pontatlanság mutatkozik. Például: A keszthelyi helikoni ünnep fölüjítóját, a még élő Festetics herceget Tasziló helyett Lászlónak nevezi, Sajó Sándor két szép költeményének (Magyarnak lenni; Magyár ének 1919-ben) címét, mint kötetet felírását említi.

Tudományos megbízhatóságára jellemző a palinodiáról szóló kis tájékoztató. Eszerint: „Palinódia a. m. „visszaénekleté“, azaz egy előbbi költemény tendenciájának visszavonása. A magy. irod.-ban l. Gyöngyösi István P.-ját.“ A szó értelmezője itt túlságosan ragaszkodik az elavult hagyományokhoz, mert ha nem így lenne, akármelyik nagyobb irodalomtörténetből megtudhatná, hogy az Arany-féle „föltevésnek“ éppen az ellenkezője igaz. A Palinódiával kérdésének és bizalmának megismétlése akarta jelezni a költő (t. i. Gyöngyösi), mert ha közben kuruc érzelmű volt is, Thököly Imre bukása után újra a király pártjához csatlakozott.

De nem csupán a tudományos követelményekre, hanem a gyakorlati szükségletre sincs mindig tekintettel a Világlexikon. A napjainkban annyira divatos breviáriumokról például igen furcsa fogalma lesz annak, aki előbb a lexikomból tájékozódva csak annyit tud meg, hogy „Breviárium órára osztott imádságszó könyv a r. kath. papság számára“; ami mellesleg mondván stílus szempontból sem valami jól hangzik. E tekintetben különben egybűt is akad egy-két szép példa. Így mikor Vajda Péterről azt olvassuk, hogy „tanár, panteizist író, a természetről s szabadságról írt rapozódiáival, verseivel“; vagy a Váczy Jánosról szóló sorokban, hogy „az Akad.-nál kiadta Kazinczy levelezését sok kötetben“. Ignotus nevével sem egészen érthető, hogy mit jelent:

„...része volt ... mint publicistának a demokrata felszabadulás előkészítésében“. Mi az a „demokrata felszabadulás“?

Az olyanféle botlásokat, hogy Walkó Lajos „1921-ben miniszteri titkár a pénzügyminisztériumban, 1919. ugyanott államtitkár“ nem tesszük túlságosan szóvá, elvégre ezek lehetnek sajtóhibák, nem mellőzhető azonban említés nélkül a Török Bálint nevével kapcsolatos évszámok hibás feltüntetése. Tinódi derék pártfogója eszerint 1527—1618-ig, tehát 91 évig élt. Koránott gyerek lehetett — gondolja magában a könyv laikus forgatója, mert „1541-ben Buda védelmében kitüntette magát, majd a török fogságába került, ahol meghalt“. Borzasztó, szörnyülködik majd tovább az említett olvasó, mikor ez adatot a halálozás évszámával egybeveti: 77 évi fogság! Ha azonban kissé óvatos és a Pallas-lexikonban is ellenőrzi az adatok helyességét, hamarosan rájön, hogy Török Bálint nem 1527-ben született, hanem ekkor csak adományt kapott I. Ferdinándtól a borogi és soproncai várra, 1618-ban pedig nem ő, hanem már fia, a pápai várkapitány halt meg.

Az egyes cikkek terjedelme s bizonyos adatok elhallgatása a tárgyilagosság szempontjából okozhat félreértést. Indokolhatatlan eljárás pl., hogy a magyar irodalom összefoglaló ismertetése (melyhez sok szó fér) Mikszáth és Gárdonyi mellett Herczeg Ferencről egészen megfeledkezik. Az is érthetetlen, hogy a Vörösmarty-Akadémiáról miért nem emlékezik meg a Világlexikon, holott a Galilei-körről bőven szól. És Babits, Lengyel, Surányi (s a külföldiek közül Csehov és Gogoly) mit vétettek, hogy kevesebb sort kaptak, mint Zsolt Béla, akiről nagyon sokan csak most tudják majd meg, hogy „Mint lírikust raffinált formaművészet, rendkívüli dekoratív színesség és pesszimista életérzés jellemzik“.

Az olyan kicsiségeket, hogy őket halottaknak, halottakat élőnek mond a lexikon, föl se vesszük. A születési és halálozási évek elhibázása garadával özönlik elénk. (Apáczai Csérei János, Jósika Miklós, Blücher, Cromwell, Comte, Moore, Swift, Tennyson stb.). Hogy Csehország egyik uralkodóháza a Sapkók (!), hogy az osztrákok 1848-ban a svéd király seregén győzelmet arattak — kicsiségek. Egyik erdélyi magyar író, Bitay Árpád, a kolozsvári Pásztorfüzben egész gyűjteményt állított össze ezekből az alapossá gokból az erdélyi magyarság épülésére.

Nem akarunk igazságtalanok lenni a könyv hírlapíró-munkatársaival és tapasztalatlan kiadójával szemben s elismerjük, hogy a lexikonszerző munkával velejárnak a kisebb-nagyobb botlások, kívánatos azonban, hogy a következő kiadásokban kevesebb politikai irányzatossággal és több gondossággal járjanak el.

Andor Pál.

Világirodalom Magyarországon.

Idegen könyvek minden kirakathban, Pesten és vidéken, állomásokon, trafikokban, újságelárúsító boltokban. Veszedelemesen olvasó, idegen könyvek. Eresleti nyelven s magyar fordításban. Mi ez? Mire való ez? Szükség követ kezménye-e, avagy csak az üzleti haszoné? Szomorú tény, hogy mind a kettőé! S egyelőre, úgy látszik, nem lehet rajta segíteni. Az ár előtört és terméke-vitett, aztán csak nőtt és posványt ulözött elő. Kóros betegségeket hozott, melyek új betegségeket termeltek.

A nyelvtanulás lanyhasága miatt nem panaszkodhatunk. Angolul és franciául tanul minden ötödik diák. Két-három nyelvet beszélni ma már nem nagy érdem. Ezt is a világháború s még inkább a háború elvesztése hozta magával. Foglyaink a legszomorúbb tanulmányutakat végezték. Az itthonmaradotokban pedig egyszerre égni kezdett a kozmopolita láz s a csonka talajon, melyen idegen hódítók csizmái dobogtak végig, egyszerre a megszállottság jövő félelme lopódzott a lelkekbe: az a félelem, hogy Magyarország — hiszen az első eset megtörtént már — talán országot lesz, átjáróhely mindazon nációk számára, melyeket a győztes államok mindenféle retorziók következtében nálunk felvonultatnak. Emlékszem, hogy amikor egy angol herceg magyar királykódása kísértett az emberek fantáziájában, a Berlitz-iskolákat egyszerre angolul tanuló egyének kezdték ostromolni, olyanok, akik érvényesülni akartak a politikában, kereskedelemben. Egyszerre csak urak lettek itt az idegen nyelvek! Ne gondoljuk, hogy csak a viszonyok szélkakasai, az élet tiszavirágai dőltek be ennek a lehetőségnek! Megalakult a Lafontaine-társaság, La Fontaine tiszteletére, s azóta ez a kis csoport csinos matinékat rendez még ma is. Miért lett ez a Társaság? Kiengesztelni a haragos gall szellemet? Ó, drágáim, a feldühödött gloárt semmiféle irodalmi bokrétaival nem békíthetjük ki s azt hiszem, éppen Franciaországon tudják legkevesebbé, hogy Budapesten már vannak Lafontaine-ék, holott Franciaországban nincsenek, nincs is rájuk semmi szükség.

Igen, egyszerre beütött az idegen nyelvek láza. De hát mért akkor az a rengeteg idegen könyv magyar fordításban? Ennek jórészt kiadóink üzleti léhasága az oka. Az idegen nyelvű könyvek jelentékenyen olcsóbbak, tehát olcsón szolgálják ki a vevőközönséget s elébe lapátolják a világirodalmat eredeti nyelven. Ez az egyik. Azoknak pedig, akik idegen nyelveket nem tudnak, vagy nem tudnak elég jól, halomszámra adják ugyanezeket a könyveket magyar fordításban. Még mindig nem rossz üzlet, mert itt tulajdonképen csak a fordítót kell megfizetni s mivel fordító annyi van, mint a gomba, keveset fizetnek nekik. A fordítás joga régi íróknál semmi költséggel nem jár, mai írók műveit pedig már két évvel ezelőtt lefoglalták kiadóink, mikor az új fordítási kötelezettségek még nem voltak meg. Mikor ez a fordulópont annak idején fenyegetett, minden magyar kiadó negyven-ötven könyvet fordíttatott le egy-két hónap alatt, kutyafuttában, hogy a közeledő terminus előtt még a régi olcsó árak mellett dolgoztassanak. Ez a másik üzlet. A most szétáradó nagy idegen könyvhalmoz jórészt ennek a két év előtti nagy befektetésnek eredménye. Most már szó lehetne a harmadik és leggyengébb üzletről: a magyar könyvekről, melyek fehér hollóként búslakodnak nemes kiadóink kirakataiban. De ez nagyon rossz üzlet. Mert a magyar könyv drága, jobb szerzők sokat kérnek, többet, mint amennyiért a legnagyobb idegen költők fordítási jogát s a fordító munkáját megvehetnék. Most induló írókkal szemben pedig nem sok a bizalom.

Bekoronázza mindezt helyhez kötöttségünk ayavalyája. Egy nyugati utazás ma csak milliárdosoknak viruló lehetőség, az itthonrekedtek elnyűtt idegzetében pedig megindult a romantikus ábrándozás s a sokasom látott nyugati tájak felé s ez az ábránd az idegen irodalom mohó élvezetében tombolja ki magát. S még ha elismert nagyságok volnának a bálványok! De az idegen nyelvek jórészt újak. Felületesen értékelt, végtelkre hajló idegen szellem nyug

talánit itteu, esekély irodalmi multú, zajos sikert ért s megint az ismeretlenségbe vesző írók csoportjai, melyek rohamos egymásutánban adják át egymásnak a helyet. Európa lázbeteg s a levert államok kétszörösen azok. Beteg az irodalom s a levert államokban még betegobb. Mert egy angol, egy franciu legalább a maga hőbortjait éli át ezekben az irodalmi újságokban, de mi csak a mások műsorát kapjuk s a közönség minden különösebb helyzetismeret nélkül vesz át mindent, jót, rosszat, csupán azért, mert benne az idegen láz. mert a nagyhangú reklámok fölrovezetik s mert... fő a különösség, az idegen-ség, a távlatok, meglátások, perverzítások, miket ezek a könyvek az önállótlan, modern lelkekben nyitnak. Magyarország elvesztette területének kétharmadát, ez szomorú. De most nemzeti egyéniségének kétharmadát hullatja el és ez éppoly szomorú. Mi lesz ebből, meg nem foghatjuk, el nem képzelhetjük. Valami belülről jövő nagy ellenhatásnak kell beállania, hogy a magyar szellemi értékek a könyvpiacón is visszanyerjék idegenektől bitorolt helyüket.

— 5. — 6.

Magyarországi hírlapok a megszállott területeken.

Az Erdélyt, Felvidéket és Délvidéket megszálló hatalmak kirekesztették országrészeikből a magyar könyveket, folyóiratokat és hírlapokat. Csak a magyargyalázó bécsi sajtó termékeit engedték át határaikon. Így akarták megakadályozni a magyar gondolkodás és érzésvilág egységes fejlődését. A nemzeti szellemű könyveket és lapokat olyan brutálisan üldözték, hogy csak a legritkább esetekben jutott át egy-egy könyv vagy újság az elszakított magyarsághoz. Ott azután ereklve gyanánt jártak ezek a könyvek és újságok kézzől-kézre.

Most azonban a felvidéki cseh-tót minisztérium megengedte, hogy a Budapesten megjelenő Világ és Népszava minden akadály nélkül bejusson a Felvidékre, sőt hozzájárult ahhoz is, hogy ezeket a lapokat az után ársíthassák.

Az irodalmi jelenségek észlelői már régóta megtigyelhették, mennyire belenyomult írónk lelkébe a világnézeti harcok lángolása. Az eset kapcsán a Szózat és a Népszava eszmét cseréltek egymással. Minden megjegyzés nélkül közöljük ennek az eszmecserének legjellemzőbb pontjait a boldogabb utókor számára.

A Népszava és a Világ — úgymond a Szózat — meg fogja mérgezni a felvidéki magyarságot és csüggedést hint el mindenhol, ahová csak eljut. „A megszálló felvidéki cseh imperium, a Világ és a Népszava most kölcsönösen örvendenek egymásnak... A cseh hatalomnak nem kell félnie, hogy egyetlenegy magyar hang, egyetlenegy magyar szín, egyetlenegy magyar vonás találtatik ezekben az orgánumokban. E két sajtótermék nem egyéb, mint a nemzetközi zsidóság egyik szellemi fegyvereszköze, amellyel sajtó eljüket szolgálják mindenütt. Fájdalmas dolog, hogy a felvidéki elszakított magyarság ezeknek a sajtótermékeknek a szemlélésén keresztül konstruálhatja csak meg az itthon való dolgok képét... Ezeknek a sajtóorgánumoknak nem fontos semmi, csak az íület. Nincsen a világnak egyetlen nemzete sem, amely ilyen pókbendi, kihívó, sajtóparazitizmust eltérne, csak a magyar. Nem tudjuk megérteni sem a kormány, sem a nemzetgyűlés gyengeségét, hogy

a cseh megszálló hatalomnak nyilvánvalóan tett és a jövőben is teendő permanens szolgálat után még eltűri, hogy ezek a sajtótermékek tovább is megjelenhessenek. Ha a magyarságot szolgálnák, akkor egész biztosan nem engednék be őket, így azonban a megszálló hatalom saját erősítésére beengedi — vagy hívja — a két újságot. Azt jelenti a cseh megszálló területre való bevonulása ennek a két sajtóterméknek, hogy nincs lelki, világfelfogásbeli egyenlenség a két lap és a cseh hatalom között, amely a magyar nyelvet kiüldözi az iskolából, amely a magyar lelkiismeretbe belefojtja a szót és amely a börtönöket teletölti szegény szerencsétlen magyar testvéreinkkel.“ (1925 január 31.)

„A fajvédő szemét — válaszolt a Népszava — az elszakított területek magyarságát félti lapunktól és a saját betűit szeretné helyett odajuttatni. A gyilkosok lapjának vagy túlságosan jó vagy túlságosan rossz véleménye van az elszakított területek magyarságáról. Vagy azt hiszi róla, hogy immunis azzal a rothasztó és fertőző ragállyal szemben, amit a fajvédő szellem jelent az élet- és vagyónbiztonsággal szemben, vagy azt olyan mélyre süllyedtnek hiszi, hogy elmeorvoson és kriminológuson kívül akad közben más is, aki a fajvédő gyilkosok gondolatait elolvasásra valóknak tartja. A Földvidék magyar olvasói, akiknek kezébe ez a lap kerül, legfeljebb megtudják belőle, hogy itt nem mindenki megfertőzött és megfélemlített áldozata a fajvédőknek. Megtudják belőle, hogy itt van vélemény és van szó, amely a magyar nép többségének, a dolgozóknak nevében tiltakozik az élőködők és hitvány, honhazaffyas rablógyilkosok politikája és üzemei ellen... Erős a meggyőződésünk, hogy a magyarsággal szemben ellenséges indulatú hatalmakat csupán a jóízlés tartja vissza attól, hogy a fajvédő lapok plakátírozásával gyalázzák meg Magyarország erkölcsi integritását.“ (1925 február 1.)

Milyen gyöngéd enyelgés ehhez képest az 1790-es évek felvilágosult irodalmának minden megnyilatkozása.

A magyar nyelv és irodalom az új Középiskolai Tantervben.

Ne vegye zokon az olvasó, hogy egyszerű iskolás kérdésekről ejtünk néhány szót ezen a helyen, ahol rendszeren az irodalmi élet fontos eseményeiről olvasunk értékes beszámolókat. Mondandóim számára azért kértem itt helyet, mert egyéb szakfolyóirataink meg is jelennek, nem is, és főképp azért, mert ami ebben a közlőnyben megjelenik, azt el is olvassák, mégpedig azok olvassák el, akiknek cikkemet szántam: a magyar nyelvet és irodalmat tanító tanárok.

Az új Tantervnek a magyar nyelv és irodalom stúdiumát tárgyaló részéről kívánok szólni, hogy akik nem láttak eddig, lássanak, akik némák maradtak eddig, szóljanak.

Az új Tanterv: 1. Elvett a II., III., IV. osztályból egy-egy órát. 2. Híven megőrizte a régi Tanterv szervi hibáit és hiányait. 3. Részleteiben súlyosan megtámadható anyag kiválogatással készült.

Ad 1. Hogy miért éppen a magyar nyelvi órák számát csökkentették.

nem keressük itt. Fájdalmas lemondással tudomásul vesszük. Mivel azonban a végzendő anyag nem csökkent, sőt szaporodott, bizonyára kapunk majd módszeres utasítást, hogyan lehet a III. osztályban a rendszeres magyar nyelvtant heti egy órában elvégezni, mert hiszen a másik óra olvasmány, a harmadik gyakorlat; a IV-ben pedig heti két órában (mert a harmadik ott is gyakorlat) a Toldit is, a stilsztikát is, meg a többi olvasmányt is.

Ad 2. Helyes elgondolással minden módon meg kellett volna szüntetni a régi Tanterv fonákságait. A rossz gerincet össze kellett volna törni, nem pedig toldozva-foltozva támogatni. Főképpen két kívánság hangzik már évtizedek óta. Az első: a grammatikai tanítás rövidebb legyen és szerkesztésszerűen egészüljön ki (fogalmazás, polgári ügyiratok, műfaji alapfogalmak); a IV. osztály pedig bizonyos elemi fokú irodalomtörténeti képsorozatot adjon! A tanulóknak legalább 25%-a abba hagyja a IV. után a középiskolát s a diákok kikerül az iskolából anélkül, hogy irodalmunk multjáról halavány fogalma is lenne! A másik kívánság: csapjuk össze a stilsztikai és retorikai tanulmányok anyagát egy év anyagául! Valóságos bűn egy évet szánni az úgynevezett retorikai tanulmányokra. Most legalább három hónapon át a történetírás elméletével töltjük az időt. Ha legalább a szépprózai művek elméletét is a retorikai tanulmányok körébe utalnák!

Ad 3. Magyar történelmet eddig három osztályban tanítottunk, a III., IV. s VIII.-ban. Most a III. és IV. osztály anyaga egy osztályba, a III.-ba szorult, a IV-ben már világtörténelmet fogunk tanítani. Mi következik ebből? Csökkenni fog a magyar történelmi tudat és érzék. A régi Tanterv a két-éves alsó osztályi történelem-tanítást még azzal is támogatta, hogy a magyar olvasmányokban történelmi olvasmányokat írt elő, még pedig rendszeres felosztással végigkísértette az egész történelem anyagát. A magyar olvasmányi anyag az I-ben az Árpádok korából, a II-ban a vegyesházi királyok a III-ban a Habsburgok korából merített. Az egy alsó osztályra szorított történelmi tanítást hogyan támogatja most már az új Tanterv? Az I. osztályba rendel olvasmányokat csak a vezérek korából, a II-ba a szent királyok korából, a III-ra nézve általános kereteket enged, de külön kiemeli — Szalay Lászlótól a tatárjárást!

Még a régi reáliskolai tanterv is megkívánta, hogy a III. osztály az egész Odüsszeát elolvassa prózai kivonásban: ezentúl nemcsak a reáliskola, hanem a reálgimnázium anyagából is kimarad Homéros gyönyörű világa, mert sovány pótlék a VI-ban Hector és Andromaché epizódjának olvastatása. Az I-ben még csak olvastathatunk a „klasszikus mythos“ köréből, de már a másodikban Solon és Lykurgos száraz törvényeit írja elő, a III-ban meg a görög-perzsa háborúkat, mintha nem volna elég ezek számára a megbővült világtörténelem.

Ugyan miért emlegeti még mindig a Tanterv az I. osztály anyagául a *Párvareztett gerleket*, ezt a semmitmondó jajongást? Miért óhajtja az I. és II-ban olvastatni Tompa: *Etele hán kirdlyrd*, meg az *Osiddk c. verseit*, mikor még a VIII-ban is munkát adna megemléztetésük. Vajjon jól gondolja-e, hogy a *Kerehdza* az I. osztályba való, Szász Károly *Salamonja* meg a II-ba? Megkedvelik-e a költőzetet a II-osok, ha olvaszuk Tompától a *Taraszd* meg a *világlátdt*, amelyek eddig oly szerényen meghúzódtak Tompa ismeretlen versei között. Aztán miacoda pompás ötletnek látszik: olvastatunk

az I-ben Gárdonyi *A láthatatlan emberéből*, a II-ban Herczeg *Pogányok-jából*, a III-ban Gárdonyi *Isten rabjaiból!* Igen ám, de hát ugyan melyik e hosszú regényeknek az a részlete, amelyik mint kerek egész különálló és önálló és megérthető! Vagy hát miért kellett a tanító mesét a II. osztály anyagából a III-éba fölvinni, mikor eddig oly szépen előkészítettük vele a III-os Phaedrus olvasását! Vagy hát — minden tisztelet Baksaynak — de mégis annyira klasszikus író-e ő, hogy művei a kötelező olvasmányok közt szerepeljenek, és ha igen, akkor is a *Tifagomen, Tiptómen!* Vagy hát miért kell olvasatni az V-ben Deák: *Felirati beszédét* — 1925-ben!? Vagy hogyan kerül a VI. osztályba Eötvös: *Irodalmunk nemzeti irányáról* és Gyulai: *Vörösmarty életrajza* minden előzetes rendszeres irodalomtörténeti ismeret nélkül? Vagy a VI. osztály szörnyen bő poétikai anyagát miért kell megterhelni egész rakás esztétikai olvasmánnyal? Vagy miért kell ezentúl a VI-ban olvasatni Eötvös: *A falu jegyzőjét*, Kemény: *Zord időjét*, mikor e nehéz olvasmányokat még az érettebb nyolcadikos sem vette be szívesen! Vagy a VII. osztály számára miért nem szoríthatnók egyszer már dióhéjba az egész régi irodalmat, hogy haladhatnánk ebben az osztályban egészen Petőfiig! Akkor nem kellene elsietni az irodalmi tanítást, sőt még világirodalmi ismeretek közlésére is maradna idő! Vagy hát... stb. Félek, már unalmas leszek, pedig még bőven akadna böngészni való.

Aki nem látott, lásson, aki néma volt, szóljon. Az új Tanterv „Magyar nyelv és irodalom“ c. fejezetét sürgősen és a gyakorlat embereinek, a középiskolákban tanító tanároknak, meghallgatásával revidálni kell! rd.

Karácsonyi hírlapi számok.

Bár az ismertebb nevű magyar szépíróknak (költők, elbeszélők, drámaírók) csak egy része jelent meg az újságok karácsonyi hasábjain, neveik egybeállítására nem egészen érdektelen.

A Nép: Anka János, Kádár Lehel, Kiss Menyhért, Kocsis László, Krüger Aladár, Palasovszky Béla, Zsirkay János.

As Est: Heltai Jenő, Karinthy Frigyes, Kemény Simon, Szabó Lőrinc, Szomoró Dezso, Tóth Árpád.

Az Újság: Erdős René, Kálnoki Izidor, Kóbor Tamás, Lenkei Henrik, Lewtján Sándor, Pünkösti Andor, Szép Ernő, Szöllősi Zsigmond, Vándor Iván.

Budapesti Hírlap: Bartóky József, Forbát Sándor, Koroda Pál, Kozma Andor, Pekár Gyula, Sajó Sándor, Szathmáry István, Vargha Gyula.

Magyarország: Babits Mihály, Kárpáti Aurél, Krudy Gyula, Lakatos László, Lengyel Menyhért, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Nadányi Zoltán, Szilágyi Géza, Tóth Árpád.

Magyarország: Bodor Aladár, Förster Aurél, Harsányi Kálmán, Hoitay Pál, Juhász Gyula, Komáromi János, Lampérth Géza, Mécs László, Miklós Jenő, Milotay István, Papp Jenő, Pálffy Gyulácsay Irén, Pethő Sándor.

Nemzeti Újság: Csathó Kálmán, Endrédi Béla, Gáspár Jenő, Harsányi Lajos, Pekár Gyula, Rezek Román, Surányi Miklós, Szini Gyula, Voinovlek Géza, Zilahy Lajos.

Népszava: Farkas Antal, Révész Béla, Szakasits Árpád, Tuba Károly, Vanczák János, Várnai Zseni.

Pesti Hírlap: Bokor Malvin, Csermely Gyula, Dobosi Pécsi Mária, Falu Tamás, Herczeg Ferenc, Kosztolányi Dezső, Lampérth Géza, Lázár István, Péczoly József, Porzolt Kálnán, Sas Ede, Szekula Jenő, Szemes Béla, Szini Gyula, Vértessy Gyula.

Pesti Napló: Babits Mihály, Erdélyi József, Harsányi Zsolt, Juhász Gyula, Kodolányi János, Laczkó Géza, Lakatos László, Molnár Ferenc.

Szózat: Bársony István, Bosin Endre, Fáy Ilona, Förster Aurél, Gyula diák, Igmándy Géza, Kádár Lehel, Mariay Ödön, Papp Viktor.

Új Nemzedék: Gáspár Jenő, Lendvai István, Pekár Gyula, Vértessy Gyula.

Világ: Biró Lajos, Ignótyus, Krudy Gyula, Móra Ferenc, Zsolt Béla.

Levél a szerkesztőhöz.

Igen Tisztelt Szerkesztő Ur!

A Napkelet egyik számában Rédey Tivadar cikket írt az *Ady-paszkrillusokról*. Két tanulmányról van ebben a cikkben szó: Zulawski Andoréről (*Írás Adyról*) és Kőszegi Lászlóéről (*Estétikai megtisztulásunk*). Szándékosan írtam Zulawskit előbbre, mert bár Rédey Zulawskit Kőszegi tanítványának nevezte ki, jó lesz nem felednünk, hogy Zulawski könyve egy hónappal megelőzte Kőszegiét. A tanítványi viszony itt csak költői elképzelés.

Van ebben a cikkben több költői elképzelés is. Alljunk csak meg a paszkvillus-elnevezésnél.

A paszkvillus gyalázó irat, mely valakinek a nyilvánosság előtt való meghurcolására van szánva; a pamflet személyeket támadó gúnyos röpirat. Kérdezem: lehet-e paszkvillus és pamflet az, amit a legtisztább indítékú erkölcsi érzés s a legrajongóbb hazaszeretet vetett papírosra. Lehet-e paszkvillus és pamflet az olyan könyv, mely nem személyt akar gyalázni, hanem egy költő nyomatásában megjelent munkáit vizsgálja a hazaság és morál szempontjából.

Nem tudom minék gondoljam Rédey, irodalmi aranyközéputasnak-e vagy fölényes zsurnalisztának, bizonyos azonban, hogy meg kellett volna gondolnia, mit ír. Vagy ő is azok közé tartozik, akik doronggal mennek a más véleményűekre? Csak magasztalni szabad Adyt, megírni nem? Ime elérkeztünk az Ady-értékelés második nagy állomásához. A forradalmukig néma csend volt a komoly irodalomtörténeti kritika berkeiben, nyilatkozni senki sem mert, lapult mindenki mint nyúl a bokorban, egyedül Rákosi Jenő harcolt egymagára hagyva; most viszont, ha megszólal valaki, annak csak a dicsőret hangjait szabad hallatnia, mert különben nem működik férfiú s nem elég finom impresszionista megértő és megérező.

Lehet, hogy Zulawski és Kőszegi munkája pamflet, de csak abban az értelemben, ahogyan Shakespeare-ben olvasható. Értelme: *panaszlevél*. Panaszlevél a magyar defotisták és dekadenek elén. Kiváló tisztelettel:

Magyar írók élete és munkái.

Most, hogy Szinyei József ily című írói lexikonának több kötetre tervezett kiegészítő sorozatát megindítottam, azzal a kéréssel fordulok az Irodalomtörténet olvasóihoz, hogy életrajzukat és munkáiknak jegyzékét velem sürgősen közölni szíveskedjenek. Az életrajz főbb kellékei: Név; születés helye, éve, hónapja, napja; hol, mikor s minő tanulmányokat végzett; polgári pályájának mozzanati. Az irodalmi működésre vonatkozólag: mely hírlapokba és folyóiratokba dolgozott, a nagyobb cikkek felsorolásával; az önállóan megjelent értekezések és könyvek címei a hely és év feltüntetésével.

A vidéki középiskolák tanúrait arra kérem, hogy a mű lehető teljessége érdekében szíveskedjenek a városukban élő és az ottani helyi lapokban működő írók életrajzeit beszerezni és beküldeni. Az így nyert életrajzok közlése kapcsán minden esetben felemlitem azon társam nevét, aki az adalékokat beküldte.

Mind az önéletrajzok, mind az életrajzi adalékok nevére a M. Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

Gulyás Pál.

Elhúnytak.

KÖVESI ALBERT volt színházigazgató, szül. Kótajon (Szabolcs vm.) 1860-ban, megh. Budapesten 1924 december 21-én. Egyideig az óbudai Kisfaludy-Színház igazgatója volt, ahol a Sulamith c. zsidó operával, melynek szövegét ő dolgozta át, nagy sikere volt. Eredeti színművei: Florinda kisasszony. Operett 3 felv. (1890); A diurnista. Operett 3 felv. (1892); A primadonna. Énekes bohózat 3 felv. (1893); Goldstein Számi. Énekes bohózat (1894); A vigécek. Énekes bohózat (1896); A diplomás kisasszonyok. Énekes életkép 3 felv. (1897); A talmi herecgnő. Operett 3 felv. (Makai Emillel 1898); Háromláb kapitány. Énekes bohózat 3 felv. (Furagó Jenővel 1898); A Singer gyár. Énekes főv. életkép 3 felv. (1899); A kút és a vadmacska. Paródia. (Miklós Imrével, 1900); Minna Vanna. Bohózat. (1903); A kaméliás férfi. Bohózat. (1904); Keserű mézesetek. Vígj. (1908); Ninesenek már gyerek. Bohózat. (1913); Lipi. Énekes bohózat 3 felv. (1916); A gólem. Daljáték 3 felv. (1907); Tengerre magyar. Revü 6 képben. (Szemes Bélával, 1917); Jogot a nőknek! Bohózat. (1918).

PURJESZ LAJOS hírlapíró, szül. Nagykáli-pusztán (Bihar m.) 1881 szeptember 4-én, megh. Budapesten 1925 január 7-én. Előbb az Egyetértés, azután a Független Magyarország belmunkatársa, majd 23 éves korában az Egyetértés felelős szerkesztője volt. Azután a szabadkőművesek napilapjához, a Világhoz került, melynek előbb felelős, utóbb (1921 óta) főszerkesztője volt. Szerkesztette az Új Világ c. ifjúsági lapot is és 1907–17. főttkúra volt a Budapesti Újságírók Egyesületének.

SZENTIRMAY GIZELLA dr. phil., székesfőv. leánygimn. tanár (Friederky József külügyi adjutánsodó felesége), megh. Budapesten, 1924 dec. 3-án. Novellákat írt az Életbe (1913—) és mint műfordító is működött. Munkája: *Lena és a tragikum.* Budapest, 1916.

SZTURA SZILÁRD dr. ügyvéd, megh. Temesvárt 1925 januárjában 67 éves korában. Egyideig Budapesten, majd Temesvárt folytatott ügyvédi

gyakorlatot, ahol megalapította az Arany János-Társaságot, melynek haláláig ügyvezető alelnöke volt. Ő indította meg a Temesvári Hírlapot; több esztétikai cikket írt a Délmagyarországi Közlönybe és az Arany János-Társaság évkönyveibe. — Főműve: *Elméletsek és tanulmányok*. Temesvár, 1907.

Elhunytak még: HAJDÚ ISTVAN dr. jur. ügyvéd, a Székelyföld szerkesztője, megh. Marosvásárhelyt 1924 december 29-én 38 éves korában. — KILÉNYI HUGÓ min. tan., szül. Pesten 1840 dec. 25., megh. Budapesten 1924 dec. Jeles műgyűjtő. 17 éves korában verse is jelent meg a M. Néplapban (Viola, néprége). — PESTHY JENŐ nyug. kir. tanfelügyelő, megh. Budapesten 1924 novemberében 47 éves korában. Felelős szerkesztője volt a Zala-megyei Ujságnak. G. P.

Hírek.

Az Ehrenfeld-kóder. — A legrégebb magyar írott könyv, a bócsi Ehrenfeld-család birtokában levő Ehrenfeld-kóder, végre hazakerül külföldről. A nemzetgyűlés vette meg ezer angol fontért. A középkori magyar kultúrának ezt az emléket már régen meg kellett volna szerezni attól az Ehrenfeld Adolftól, aki annak idején mint kis diák az egyik felvidéki magyar gimnáziumból vitte el a kóderet. Az értékes nyelvemlék remélhetőleg megfelelőbb nevet kap.

Gvadányi. Léray, Tóth Ede. — Borsod megye ebben az évben három borsodi író emléket fogja megünnepelni. Ötven esztendeje annak, hogy színre került a Falu Roseza; száz esztendeje annak, hogy megszületett Léray József-kétszáz esztendeje annak, hogy megszületett a Falusi Nótárius szerzője. Putnok, Sajószentpéter és Rudabánya a három kiváló író születési helye. Szülőházaikat emléktáblával jelölik meg, a hála jeléül irodalmi üléseket tartanak, Gvadányi Józsefnek pedig szobrot emelnek.

Kisfaludy Sándor. — Kisfaludy Sándor levelhagyatékának gazdag gyűjteményét találta meg Fára József a zalamegyei levéltárban. A gyűjtemény legértékesebb darabjai a balatonfüredi színház felépítésének gondolatához fűződnek.

Katona József emléke. Kecskemét város tanácsa elhatározta, hogy a város legnagyobb szülöttének, Katona Józsefnek, ereklyéit összegyűjti a Városi Múzeumban. Vajha minden magyar város követné ezt a példát a maga jeles szülöttének emlékére!

A Bánk Bán forrása. — A M. T. Akadémia I. osztályának januári ülésén Budics Ferenc Bánk Bán történeti forrásairól szóló értekezését olvasta fel. A régi krónikák és oklevelek adataival bizonyította, hogy Katona József milyen tudatosan és erős történeti érzéssel választotta ki az ellenmondó adatok közül a legjobbakat, hogy hőseit minél jobban jellemezze és a korrajzot minél hűbbé tegye.

A holland Petőfi. Wallis A. C. holland író fordításában minap jelent meg az első holland Petőfi-kiadás. A könyvhöz Antal Géza református püspök, az író férje, írta az előszót. A kötetet a holland-magyar társaság támogatásával Harkemben adták ki.

Arany-kiadás. Arany János összes munkái évek óta eltűntek a könyv-írási forgalomból. A kiadási jogot Ráth Mórtól 1910 óta a Franklin Társulat

vette át a régi készletet árusította. Csak most jutott sor önálló Aranykiadásra. Az új Arany öt albumszerű nagyságú kötetben jelent meg. Voinovich Géza, a kötetek sajtó alá rendezője, mindenütt kijavította a megromlott szövegeket és helyesebb időrendbe foglalta az eddigi anyagot. Ettől a kiadástól függetlenül készül Voinovich Gézának kritikai teljes Aranykiadása, mely a nagy költő minden sor írását tartalmazni fogja. Voinovich Géza írja Arany nagy életrajzát is. Ennek egy fejezetét székfoglalója gyanánt már bemutatta a Szent István Akadémia egyik ülésén.

Madách Erdélyben. — A bukaresti belügyminisztérium két évvel ezelőtt megtiltotta az Ember Tragédiájának előadását. A drámát a francia forradalmi jelenet miatt tiltották el a magyar színpadokról. Legutóbb azonban Jorga Miklós egyetemi tanár megfordult Kolozsvárott s megütközve hallotta, hogy az erdélyi színészeknek még most sem szabad játszaniok Madách Imre remekét. Hazautazása után felhívta az esetre az illetékos tényezők figyelmét s a belügyminisztérium visszavonta régebbi rendelkezését. Az esetből egy dolog mindenesetre kiviláglik: az, hogy Romániában az egyetemi tanároknak és tudósoknak megvan a kellő tekintélyük. A kormányzat meghallgatja szavukat.

Madách Mózes. — A Nemzeti Színház január havában előadta Madách Imre drámai költeményét, a Mózeset. A közönség és a sajtó kegyelettel fogadta az előadást, bár mindenki érezte, hogy a dráma nem való színpadra. Nem ez volt az első próbálkozás a Mózes előadására. E. Kovács Gyula 1880-ban már színpadra vitte Madách Imrének ezt a munkáját, de siker nélkül. A kolozsvári kritika annak idején nemesak színszerfültennek találta a darabot, hanem meg is támadta az igazgatót vállalkozásáért.

Jókai emléke. — A Jókai-centennárium ünneplései egyre nagyobb arányokat öltenek. Nemesak Budapesten, hanem a vidéken és a megszállott területeken is megújítják a nagy regényíró emlékeit. Pest vármegye díszközgyűlést tartott Jókai Mór emlékezetére. A magyar posta emlékbélyegeket bocsátott forgalomba Jókai arcképével. Mozgalom indult meg abban az irányban is, hogy a főváros egyik nagyobb utcáját Jókairól nevezzék el. Egy kiküldött bizottság válaszára a Dob-utcaára esett, ami ellen Herceg Ferenc, Pekár Gyula és Szász Károly fölemelték tiltakozó szavukat a napi sajtóban. Az ünneplők alácsobált is terveznek, melynek jelnezeit Jókai regényeinek alakjaitól kérnék kölcsön. Ellenben Jókai műveit ma is oly drágán árulják, hogy az ifjúság a halhatatlan írórt meg sem ismerheti eléggé.

Ady emléke. — Debreczenben az ottani fiatal írók az Angol Királynőszálló kitermében leleplezték az Ady Endre emlékére állított emléktáblát. Együttal megalakult az Ady Endre-asztaltársaság. A leleplezési ünnepséggel kapcsolatos matinén Ady Lajos, Földesgy Gyula és Oláh Gábor tartottak felolvasásokat.

Kritika. Abból az alkalomból, hogy Molnár Ferenc diákregényét. A Pál-utcai Fiukat, újból filmre alkalmazták, az egyik újság így emlékezik meg Molnár Ferenc könyvéről: „Az egyetlen magyar ifjúsági könyv, amely a magyar diákeletet megörökíti.” Ugyanez az újság mámorosan magasztalja az Altona című színdarabot, amelynek színelhelye egy bordélyház. Egy másik újság ellenben így ír a magyar tudomány és közélet jelesait maga köré gyűjtő Magyar Társadalomtudományi Társaságról: „Megalakult egy új Társadalom

tudományi Társaság, az igazi szociológusoknak, az igazi történetíróknak, az igazi nemzetgazdászoknak gondos és csaknem teljes kizárásával."

Széljegyzet. — Lengyel Menyhért új darabjáról, a Waterlói Csatáról sok mindent mondott a napi kritika. Irodalomtörténeti szempontból Kállay Miklósnak a Nemzeti Újságban tett megjegyzése érdekes, hogy: „egy ismert berlini oporettgyáros-cég már évekkel ezelőtt feldolgozta azzal a kis különbséggel, hogy ott nem a waterlói, hanem a lipcsei csatáról készítenek film-felvételt”.

Apponyi Sándor könyvtára. — Dézsi Lajos szegedi egyetemi tanár Apponyi Sándor gróf lengyeli könyvtárában dolgozik. A magyar vonatkozású régi könyvekben gazdag gyűjtemény III. és IV. katalógus-kötetét rendezi sajtó alá. Újabb 1000 mű regisztrálódik e kötetben, köztük sok unikum is. A két kötet nemsokára elhagyja a sajtót.

Semsey Andor emléke. — A M. T. Akadémia felújította Semsey Andor emlékét. A nagy mecénás adományainak összege két és fél millió aranykoronára tehető. A Nemzeti Múzeum ásványgyűjteménye, a Földtani Intézet épülete és berendezése, az Egyetem ásványtani gyűjteménye és földrajzi intézete, a M. T. Akadémia és a Természettudományi Társulat több tudományos alapja különösen sokat köszön az elhunyt áldozatkészségének. Semsey Andor, amint Hlosvay Lajos emlékbeszédéből kiviláglott, intézményeket és egyéneket egyforma bőkezűséggel támogatott. Ha a magyar urak között akadnának hozzá hasonló gondolkodásúak, nem kellene tudománymentő mozgalmak szervezésén törni fejünket, hogy koldus-voltunk mutogatásával fölkeltsük barátaink részvétét és ellenségeink kárörvendezését.

Szily Kálmán emléke. — A Magyar Nyelvtudományi Társaság ezidei közgyűlésén megújították a Társaság halhatatlan érdemű alapítójának és volt elnökének, Szily Kálmánnak emlékét. Gombocz Zoltán szép emlékbeszédében mutatott rá Szily Kálmán nyelvtudományi érdemeire. A legjobb értekezésnek szánt Szily-jutalmat a bíráló bizottság Tolnai Vilmosnak ítélte oda Halhatatlan Magyar Nyelv című tanulmányáért.

Új tudományos társaság. — A Magyar Társadalomtudományi Társaság 1925 január 25-én tartotta alakuló ülését a legkittünőbb magyar tudósok egyikének, Hornyánszky Gyulának elnöklete alatt. A fontos küldetést vállaló új alakulatba beleolvad az 1918 óta nem működő Magyar Társadalomtudományi Társaság és a Néprajzi Társaság Társadalomtudományi Szakosztálya.

Új folyóiratok. — Pécsen két új folyóirat indult meg. Az egyik, a Symposium, a filozófiai kultúra elmélyítésére, a tudományok „szellemtörténeti” értelmezésére és a tiszta költészet művelésére törekszik. Szerkesztője Nagyfalussy Jenő, főmunkatársai Várkonyi Hildebrand és Várkonyi Nándor. A megjelent első kötet Kőlcsey Ferenc szellemének ódai felidézésével indul meg és az idealizmus filozófiai rendszerének harcra vértjében áll ki a porondra; irodalom-művészeti felfogását Stephan George tolmácsolása jelzi. — A másik, az Új Írások, a legfiatalabb pécsi írók próbálkozásait nyújtja a közönségnek.

Pécs a tudományban. A pécsi egyetem tanári testülete elhatározta, hogy megalakítja az Erzsébet egyetemi Tudományos Szövettséget négy szakosztállyal. Az egyetemi tanárok Pécsen az egész Dunántúl szellemi központjává öhajítják tenni.

Stella. Megjelent az első magyar csillagászati évkönyv: a Stella

Csillagászati Egyesület Almanachja 1925-re. A gróf Klebelsberg Kunó miniszter elnöklete alatt működő egyesület nagy eredménnyel dolgozott. Örömmel jegyezhetjük fel, hogy a budapesti svábhegyi állami csillagvizsgálóintézet felépült a további kiépítésére a főváros tanácsa százezer aranykoronát szavazott meg. Mivel a világ csillagászai 1928-ban Budapesten tartják kongresszusukat, szegénykezés nélkül mutathatjuk meg nekik az új intézményt. A gazdag tartalmú évkönyvbe a két szerkesztőn, Tass Antalón és Wodetzky Józsefen kívül, Klebelsberg Kunó, Rados Gusztáv, Kövesligethy Radó, Mahler Ede, Oltay Károly, Harkányi Béla, Steiner Lajos, Hajts Lajos és Pekár Dezső írtak értékes cikkeket.

Rákosi Jenő és a Budapesti Hírlap. — Eseménye volt a magyar újságírásnak, hogy Rákosi Jenő lemondott a Budapesti Hírlap szerkesztéséről. Negyvenhárom évig irányította ezt az újságot, még a legutóbbi hónapokban is újszólván napról-napra írta vezércikkeit és mégis otthagya szerkesztői állását, mert ellenkezés támadt közte és a kiadó bizottság között. A közönségnek még az a része is szomorúan vette tudomásul ezt az elhatározást, mely nem a legjobb érzésekkel tekintett Rákosi Jenőre legújabb liberális politikája miatt. Végre is Rákosi Jenő neve fogalom Magyarországon és a Budapesti Hírlap érdemei a nemzeti öntudat kialakításában és a nemes újságírási hang megőrzésében elévülhetetlenek.

Rákosi-album. — A Soproni Frankenburg Irodalmi Kör, a Sopronmegyei Kör és a Soproni Benecse Diákszövetség kiadásában díszes kiállítású album jelent meg Rákosi Jenő tiszteletére. Főeleveníti a legnagyobb magyar újságíró pályájának érdemes mozzanatait és megörökíti az ötvenéves jubileuma alkalmából rendezett ünnepségeket.

Az Akadémia új főkönyvtárnoka. — A M. T. Akadémia a Szily Kálmán halálával megüresedett főkönyvtárnoki állásra Ferenczi Zoltánt, az Egyetemi Könyvtár igazgatóját, választotta meg. Az új főkönyvtárnok nemcsak a magyar könyvtárügy terén fejtett ki érdemes működést, hanem beleírta nevét a magyar irodalomtörténetírás történetébe is.

Az írókért. — Körmendi Ekcs Lajos felvidéki képviselő kassai villáját az ottani Kazimezy Irodalmi Társaságnak ajándékozta. A villát a „szlovenszkói és ruszinszkói“, azaz a felvidéki magyar írók üdülő helyévé alakítják át.

Magyar színészek Erdélyben. — A kolozsvári magyar színház palotáját a románok minden felszerelésével együtt lefoglalták és a magyar pénzen felépített színházban megalapították az első romániai operaházat. A Janovics Jenő vezetése alatt álló magyar színészek egy másik kis színházi épületben ültöttek föl tanyájukat. Sok gyötrelmet állt ki az erdélyi magyar színészet, míg végre néhány hónap előtt a bukaresti szépművészeti minisztérium megengedte, hogy nyolc magyar színtársulat működhetik Erdély földjén. Ezeknek a társulatoknak sok bántalomban van részük. Orsova előljárássága pl. nem engedte a magyar előadások megtartását azon a címen, hogy az orsovai magyarság úgyis tud románul, tehát semmi szükség sincs a magyar színházra. Az aradi városi tanács tizenhat százalékos adót szed a szegény magyar színészekről az oláh színészet fenntartására. Kolozsvárott viszonylag még elég tűrhetően megy a színészek dolga. A legutóbbi évben 188 drámát, 42 operát és 200 operettet adtak elő. Volt Shakespeare-ciklus és munkás-ciklus is. Öt

román színművet is játszottak magyar fordításban. Az erdélyi drámairók szünára pályázatot tűzött ki a színház s erre a pályázatra több értékes munka érkezett be.

Magyar színtárszek Bukarestben. — A kolozsvári magyar színtársulat fényes sikerű előadást tartott Bukarestben. Az első estén Móricz Zsigmond egyik kis vígjátékát és Jorga Miklós egyik drámáját adták elő a magyar színészek. A román drámát Bitay Árpád fordította magyarra. A bukaresti előkelőségek tüntető előzékenységgel ünnepelték Janovics Jenőt és színtársulát. Egy bukaresti vállalkozó még arra is vállalkozott, hogy a román fővárosban nyári színikört épít a kolozsvári társulatnak.

Magyar balladák Berlinben. — Gragger Róbert, a berlini egyetemi magyar tanára, az egyik berlini német klubban magyar ballada-estélyt rendezett. A hallgatóság előtt megvilágították a magyar ballada történetét s az előadás után egy szavaló hölgy a magyar balladák német fordításaiából egész sorozatot adott elő.

Napjaink könyvtermése. — Bár az elmúlt év nehéz esztendőt jelentett a hazai kiadóknak, mégis 1924-ben 1045 magyar könyv jelent meg Csonka-Magyarországon. A visszaesés a múlt esztendőhöz viszonyítva még szűzszázas. A tudományos munkák száma természetesen csekély a szépirodalmi munkákéhoz. Az 1045 könyv közül 348 a fordítások száma. Néhány könyvnek nagy eladási sikere volt. A Világlexikon 10.000 példányban kelt el. Az eredeti munkák közül Arany János, Ady Endre, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Szomory Dozsó és Karinthy Frigyes könyveit, a fordítások közül Wels, Mereskovszkij, Hauptmann, Wilde, Shaw, Anatole France munkáit vásárolta szívesen a közönség. Egy-egy könyvet átlag 1500 példányban nyomtak a kiadók. Nem érdektelen, hogy az Egyesült-Államokban 60.000 példányban kelt el egy népszerű új kiadvány, míg Angliában és Franciaországban az 500.000-nyi példányszám sem ritkaság.

Magyar könyvek a könyvdrúsi forgalomban. — A most megjelent Altalános Magyar Könyvjegyzék egybeállította az élő magyar irodalom cimgyűjteményét, azaz azokat a magyarnyelvű könyveket, amelyek ma is forgalomban vannak és a könyvkiadónál kaphatók. A jegyzék 16.216 magyar könyvcímet sorol föl. Ebből 9280 osik a tudományos munkákra, 6936 a szépirodalmi könyvekre. A tudományos munkák közül történettudományi könyv 560, jogi könyv 409, mezőgazdasági könyv 380, filozófiai munka 165 van a magyar könyvpiacón. Az Arany Jánossal foglalkozó művek száma 17, viszont Ady Endréről, halála után hat esztendővel, már is 20 mű szól.

Kézirattár.

(A nehéz viszonyok miatt nyomtatásban egyelőre ki nem adható irodalomtörténeti kéziratok jegyzéke.)

BRISITS FRIGYES. Vörösmarty Mihály életrajzát írja minden részletre kiterjedő tudományos monográfiában.

CSASZAR ERNO. Sajtó alá készítette Vas Gereben válogatott munkáit a regényíró életrajzával és méltatásával.

FERENCZI ZOLTAN. — Bevezetésekkel és magyarázatokkal ellátva sajtó alá rendezi Széchenyi István és Kossuth Lajos irodalmi harcának emlékeit.

GRAGGER RÓBERT. — Kész munkái: A magyar elbeszélő irodalom a XVI. századig. Német fordításban bevezetésekkel és jegyzetekkel. — A szabadkőművesek és illuminátusok irodalmi működése Magyarországon a XVIII. században. — A felvilágosodás írónak kapcsolata Berlinnel Mária Terézia korában. — A pietizmus Magyarországon. — A Magyarországra vonatkozó idegennyelvű irodalom bibliográfiája. — A Berlini Magyar Tudományos Intézet Kézirattárának jegyzéke. — Legközelebbi terve egy Reallexikon der Ungarischen Kultur, mely az egész magyar kultúrának egy tudományos lexikonba való feldolgozását fogja német nyelven 120 íven hozni. — A Berlini Magyar Tudományos Intézet körében számos újabb könyvkiadás és anyaggyűjtés a német levéltárakból.

GULYAS PÁL. — Nagy írói lexikonának, a Magyar Írók Élete és Munkáinak, füzeteit készíti sajtó alá.

HELLER FARKAS. — A Magyar Irodalomtudomány Kézikönyve számára írt tanulmánya: A magyar közgazdasági, pénzügytani és statisztikai irodalom története.

HORVATH JÁNOS: A magyar irodalmi ízlés fejlődéséről szóló nagyobb terjedelmű munkáján dolgozik.

HUSZTI JÓZSEF. — A magyarországi latin irodalom történetéhez gyűjti az anyagot. — Kiadás előtt: Platonista törekvések Mátyás király udvarában. Az asztrológia története Mátyás király és a Jagellók udvarában. — Előkészületben: Janus Pannonius élete és munkái.

KEKY LAJOS. — Tanulmányai közül akadémiai székfoglaló gyanánt bemutatja Helyi színek a magyar költészetben című tanulmányát.

LÓSY-SCHMIDT EDE. — A Magyar Irodalomtudomány Kézikönyve számára írt tanulmánya: A magyar műszaki irodalom története.

MITROVICS GYULA. — A Magyar Irodalomtudomány Kézikönyve számára írt tanulmánya: Az irodalom és irodalomtörténet érintkező pontjai az esztétikával, filozófiával és pedagógiával.

NEGYESY LASZLÓ. — Kéziratai: A magyar irodalom története. Egyetemes Irodalomtörténet, V. kötet. Kiszelve belőle az 1711. évig terjedő rész. — Zrínyi Miklós prózai munkáinak kritikai kiadása. A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára számára. — Jókai. Tanulmány a M. T. Akadémia 1925. évi közülésére. — Az Akadémia és a szépirodalom. Tanulmány a M. T. Akadémiának 100 éves fennállása alkalmából 1925. évi november havában tartandó ünnepi ülésére. — Gróf Festetics György és a magyar irodalom. Pályanyertes tanulmány. — A Keszthelyi Helikon története. A Kisfaludy-Társaság megbízásából. — Vargha Gyula költésze. Kritikai méltatás. — Az esztétika Pauler Ákos filozófiai rendszerében. Megbeszélés. — Magyar irodalomtörténeti cikkek a Révai Lexikon utolsó kötetében. — Kézülében: A magyar verselés története. A magyar nyelvtudomány kézikönyvébe. — Thesaurus rhythorum possessus Hungaricae ab antiquissimis monumentis usque ad annum 1900. Az anyag legnagyobb része összegyűjtve és rendezve. — Tudományos magyar versstan, Tudományos Poétika, Tudományos Stilisztika, Irodalomelmélet, Esztétika.

PAPP FERENC. — Gyulai Pál életrajzát írja minden részletre kiterjedő tudományos monografiában.

TORDAI ANYOS. — Tanulmányok az Ember Tragédiájáról, Petőfi érzésvilágáról, Gárdonyi emberi és írói egyéniségéről s a külföldnek dolgozó modern magyar drámaírókról. Tervbe vett munkái: A XVIII. század irodalma, Tárkányi Béla élete és költészete, Az irodalomtörténet kézikönyve középiskolák számára, A cseh, oláh és szerb irodalom összevetése s mi irodalmunkkal.

VARGHA DAMJAN. — A Magyar Irodalomtudomány Kézikönyve számára írt tanulmánya: A középkor latin irodalom hatása a magyar irodalomra.

VOINOVICH GEZA. — Arany János összes munkái kritikai kiadásának előkészítésén kívül Arany János nagyszabású életrajzát írja.

ZLINSZKY ALADAR. — A Magyar Irodalom Kézikönyve számára írt tanulmányai: Külföldi eszméáramlatok és hatásuk a magyar irodalomra és A magyar ballada fejlődése. Azonkívül egy tudományos stilisztikán is dolgozik.

ZOLTVANY IREN. — A Magyar Irodalomtudomány Kézikönyve számára írt tanulmánya: Vallásos és nemzeti eszmék a magyar irodalomban.

ZSIGMOND FERENC. — Dugonics András naturalizmusáról szóló tanulmányában rámutat arra, hogy Dugonics András úgy tekinthető, mint a magyar regényirodalmi naturalizmus öntudatlan előfutárja.

Új könyvek.

Verses kötetek.

Ady Endre: Vér és arany. 9. kiad. Bp. 1925. 180 l. Athenaeum.

Bárd Oszkár: Mi lesz velünk? Kolozsvár. 1924. 98 l.

Erdélyi költők. Szerk. Farkas Gyula. Berlin. 1924. 124 l.

Gyökössy Endre: A termő élet rímei. Bp. 1924. 94 l.

Kiss József: Utolsó versek. Bp. 1924. 109 l. Athenaeum.

Palágyi Lajos: Parittyá. Bp. 1925. 128 l.

Szigthy Lajos: Őszi virágok. Békéscsaba. E. n. 122 l.

Vietórizs József: Senki Pál. Bp. 1924. 84 l. Franklin.

Elbeszélő kötetek.

Bartók József: Szivárvány. Bp. E. n. 228 l. Franklin.

S. Bokor Malvin: Velencések. Bp. E. n. 164 l. Szent István.

Budaváry László: Az oszlányi tündér. Bp. 1924. 218 l.

Dobosi Pécsi Mária: Magyarok szimfóniája. Bp. 1924. 188 l. Légrády.

Fáy Ilona: Elbeszélések. Bp. 1924. 124 l. Stádium.

Főrtér Aurél: Anekdoták. I. Bp. 1925. 228 l. Stádium.

Komáromi János: Hé, kosákok! Bp. 1925. 182 l. Stádium.

Lampérth Géza: A gárda virága. Bp. 1925. 166 l. Pallas.

Lelkő Nándor József: Tárogató mellett. Bp. 1924. 98 l.

Madame Sans Gene: Nőköltemek? Rozsnyó. E. n. 244 l.

Radványi Kálmán: Hazafelé. Bp. 1924. 142 l. Magyar Jövő.

Váry Rezső: A Rittmeister-család. Bp. 1925. 244 l. Studium.

Tevél Mihály: Lelkőrefény. Bp. 1925. 114 l. Pallas.

Szindarabok.

- Gajdács Pál: Gyöngyi Piroska. Tótkomlós. 1924. 126 l.
Gárdonyi Géza: Szentjánosbogárkák. Bp. 1924. 205 l. Légrédy.

Tudományos munkák.

- A Gárdonyi-Társaság első évkönyve. Eger. 1924. 190 l.
Bárd Oszkár: Mi lesz velünk? Kolozsvár. 1924. 98 l.
Haraszi Emil: Két tanulmány. Bp. 1924. 102 l. Budapesti Hírlap kiadása.
Horváth Jenő: A modern világ története. Bp. 1925. 116. l. Centrum.
Horváth Jenő: Világtörténelem. I. Ókor. Bp. 1925. 240 l.
Kéky Lajos: Beöthy Zsolt. Bp. É. n. 256 l. Franklin.
Kristóf György: Az erdélyi magyar irodalom. Kolozsvár. 1924. 294 l.
Löffler Béla: Ungern i kultur och historia. Stockholm. 1924. 156 l.
Sikabonyi Antal: Jókai és Komárom. Bp. 1925. 32 l.
Steier Lajos: Görgey és Kossuth. Bp. 1924. 312 l. Genius.
Vayer Lajos: Latin stilisztika. Bp. 1925. 128 l. Kókai.
Várady Árpád: Lonovics József római küldetése. Bp. 1924. 278 l. Szent István.

Fordítások.

- Bergson: Idő és szabadság. Ford. Dienes Valéria. Bp. É. n. 200 l. Franklin.
Bordeaux: A fehér köntös. Ford. Petrich Béla. Bp. 1925. 214 l. Szent István.
Bourget: Allomásról-állomásra. Ford. Mátrai Rudolf. Bp. 1925. 310 l. U. o.
Bourget: Merengő szív. Ford. Kendeffy Katinka. Bp. 1925. 180 l. Szent István.
Carco: Kokain. Ford. Komor Zoltán. Bp. É. n. 162 l. Genius.
Carco: A hurok. Ford. Harsányi Zsolt. Bp. É. n. 136 l. Genius.
Coloma: Boy. Ford. Geroly Jolán. Bp. 1925. 232 l. Szent István.
Dickens: Nickleby Miklós. Ford. Hevesi Sándor. Bp. 1925. 232 l. U. o.
Dosztojevszkij: Fehér éjszakák. Ford. Trócsányi Zoltán. Bp. 146 l. Genius.
Goethe: Faust: Első rész. Ford. Kozma Andor. Bp. 1924. 158 l. Pantheon.
Goethe: Faust. Második rész. Ford. Kozma Andor. Bp. 1924. 232 l. Pantheon.
Mann: A varázshegy. Ford. Túróczi József. Bp. É. n. 592 l. Genius.
Orczy Emma: Adjátok meg. Ford. Pogány Kázmér. Bp. 1925. 288 l. U. o.
Vautel: Önagysága. Ford. Sztrokay Kálmán. Bp. É. n. 204 l. Genius.
Véber: Pompadour kalandja. Ford. Beöthy Lydia. Bp. É. n. 216 l. Genius.
Wilde: De profundis. Ford. Telekes Béla. Bp. 1924. 122 l. Genius.
Williamson: Az arany csönd. Ford. Fruchtl Ede. Bp. 1924. 296 l. Szent István.
Wisemann: Fabiola vagy a katakombák egyháza. Bp. 1924. 348 l. Szent István.

Egyéb könyvek.

- Ady Endre: Morituri. Kiadta: Reiter László. Bp. 1924. 15 l. Amicus.
Ady Endre párizsi noteszkönyve. Bp. 1924. 61 l. Amicus.
Ady-könyv. Gyűjtötte Reiter László. Bp. 1924. 128 l. Amicus.
Ady Endre: Levél az apámhoz. Bp. 1924. 15 l. Amicus.
Feszty Árpádné: A tegnap. Bp. 1924. 160 l. Légrédy.
Hermann Győző: A kopenhágai jamboree. Bp. 1924. 120 l.
Jókai-emlékkönyv. Szerk. Körösi Henrik. Bp. 1925. 96 l. Légrédy.

Kis magyarok verses könyve. Bp. 1925. 46 l. Magyar Nemzeti Szövetség.
 Kövesi Lajos: A magyar dolgozatírás titka. Bp. 1924. 56 l. Magyar Jövő.
 Kövesi Lajos: Hogyan kell szavalni? Bp. 1924. 68 l. Magyar Jövő.
 Pásztortűz-Almanach 1925. Szerk. György Lajos. Kolozsvár. 1925. 270 l.
 Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. Bp. 1924. 88 l. Stádium.
 Siklaki István: Szülők Naptára 1925. Bp. 1925. 156 l.
 Gróf Teleki Pál és Karl János: Magyar földrajzi évkönyv. Bp. 1925. 184 l.
 Tóth Tihamér: A jellemes ifjú. Bp. É. n. 240 l.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1925. évi január hó 10-én tartott választmányi üléséről. — Elnök: Négyesy László.

1. Alszeghy Zsolt titkár indítványozza, hogy a választmány a közgyűlés elé azzal az ajánlattal lépjen, hogy Badics Ferencet kiváló érdemei elismerésül tiszteleti taggá válassza. Az indítvány egyhangú elfogadásra talált.

2. Pintér Jenő tiszteleti tagokul ajánlja: Négyesy Lászlót, Baros Gyulát és Horváth Jánost. Négyesy László most tölti be tanári működésének negyvenedik évét. Pályája a kiváló tudós és nemes férfiúé. Mindenkor ideális gondolkodás és gazdag eredményű munkaképzettség vezették működésében. Baros Gyula és Horváth János a társaság iránt kezdettől fogva tanúsított odaadó munkásságukkal méltók a Társaság elismerésére. Az indítványt örömmel tette magáévá a választmány.

3. A szerkesztő jelenti, hogy nándent megtett a folyóirat terjesztése érdekében. 1924 december elején Társaságunk alapító tagjainak, rendes tagjainak és a folyóirat előfizetőinek összes száma 302 volt. Ehhez járult 100 ingyenes forgalmi példány a folyóiratból (tiszteletpéldány, ajándékpéldány, eserepéldány, továbbá az állami támogatás fejében elküldött példányok). Megjegyzendő, hogy tagjaink és előfizetőink közé csak azokat számítjuk, akik valóban fizettek s nem soroljuk a tagok és előfizetők sorába az úgynevezett hátralekövetőket. Ezeknek mi nem küldjük a folyóiratot. Ugyanezt az eljárást követjük az újonnan belépő tagoknál és előfizetőknél: ők is csak akkor tagjaink vagy előfizetőink, ha beküldik a folyóirat megrendelési összegét. Új tag és előfizető december eleje óta a mai napig jelentkezett: 314. Azaz jelenleg 616 tényleg fizető alapító és rendes tagunk és előfizetőnk van.* Természetesen a folyóiratot sokkal többen olvassák, mert egy-egy iskolában vagy nyilvános könyvtárban számos ember kezén megfordulnak füzetek. A 616 példányhoz hozzá kell számítanunk a nagyobb működési körre való tekintettel 200 forgalmi és 100 könyvtárosi példányt. Mivel pedig az 1925-ös évfolyam első füzetét 1200 példányban nyomtuk jelenleg ebből a füzetből még elegendő példány áll rendelkezésünkre. Ez szükséges is, mivel a taggyűjtés munkáját tovább folytatjuk. Az 1925-ös évfolyam első számáért vidékről is többen kifejezték örömlüket. Igaz, hogy ez a füzet nagy összegbe került: az írói tisz-

* Azóta még 104 új tag és előfizető küldte be a Sajtóvállalathoz a folyóirat megrendelési összegét. Végösszeg: 720. Azonkívül a forgalmi és könyvtárosi 300 példány.

teletdíjakkal együtt több mint 20 millió koronába. Mindazonáltal ezt az évet a meginduláshoz hasonló ütemben kell folytatnunk s ha következő füzetünk természetesen kisebbek lesznek is, tartalmuk teljességének és frissességének nem szabad hanyatlást mutatni. — A szerkesztő még kiemeli, hogy az új tagok és előfizetők elsősorban a hazai középiskolák magyar nyelv és irodalom tanáraiból kerülnek ki. Tiszteletreméltó dolog és méltán munkára buzdító kulturális esemény, hogy az a középiskolai tanárság, amely megalapította és felvirágoztatta a Társaságot, a pusztulás évei után ismét teljes erővel odasorakozott a folyóirat mellé. Ma, amikor könyveket nem vásárolhatunk s nélkülözünk kell a legszükségesebb tudományos szemléket is, nem közböcs, hogy az ifjúság nevelői és a magyar társadalom kiválóan értékes emberei egy központi folyóiratban megkapják mindazt, ami színvonalon tartja őket, sőt továbbfejleszti tudásukat. — Folyóiratunk közleményeit illetőleg: a régebbi magyar irodalommal foglalkozó cikkeket és a terjedelmesebb filológiai nyomozásokat az Irodalomtörténeti Közleményekhez és az Egyetemes Philológiai Közlönyhöz igazítjuk, hogy ilyen módon némi elhatárolást vigyünk irodalomtörténeti folyóirataink munkakörébe. Kéziratunk így is van bőven. Ezúttal csak olyan Figyelő-cikkeket látnánk szívesen, amelyek nemcsak a mai irodalmi és tudományos élet jellemző sajátosságainak megfigyelései, hanem az utókor szempontjából is tanulságosak. — Sok költségre kerül Folyóirat-szemlének számára a hírlapok és a cserepéldányt nem adó hetilapok járatása is, de áldozatra kész magánemberek segítségével most már ezt a munkát is minden érdemes mozzanatra való figyelemmel végezzük.

4. Az elnök elismeréssel szól Pintér Jenő értékes szerkesztői működéséről. Megnyugvással látja, hogy a folyóirat felüleli a megszállott területek irodalmi életének megnyilvánulását is. Ezáltal valóban az irodalmi obszervatórium hivatását töltjük be.

5. A pénztáros jelenti, hogy a Társaság jelenlegi pénzkészlete: 5,572.722 korona.

A választmányi ülést felolvasó ülés előzte meg. Tárnya volt Gulyás József felolvasása: A török felszabadító háborúnak latinnyelvű ismeretlen verses krónikája.

Közgyűlésünk.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság február 14-én tartotta 1925. évi közgyűlését. Erről bővebb tájékoztatást fog nyújtani folyóiratunk legközelebbi füzete. A közgyűlés főbb tárgyai voltak: Viszota Gyula elnöki megnyitója, Perényi József Jókai-tanulmánya, Alszeghy Zsolt titkári jelentése, Badics Ferencnek és Négycsy Lászlónak tiszteleti taggá nyilvánítása és Oberle Józsefnek a Társaság pénztárosává való megválasztása.

Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Ladislaus Négyesy. Vicepraesides Ludovicus Dézsi, Julius Viszota, Carolus Szász, Irinaeus Zoltvány. Ab epistulis: Zoltanus Alszeghy. Moderator ephemeridiae societatis: Eugenius Pintér. Actuarius: Fridericus Brisita. Arcarius: Iosephus Oberle.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Ladislaus Négyesy, Stellvertretende Vorsitzende: Ludwig Dézsi, Julius Viszota, Karl Szász, Irinaeus Zoltvány. Sekretär: Zoltán Alszeghy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Eugen Pintér. Schriftführer: Friedrich Brisita. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Moderator: Eugenius Pintér, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.
Fasciculus XIV. 1925.

Argumentum:

Paulus Pitroff: Dissertatio de Ladislao Rátkay, auctore Hungarico. — Brevis conspectus librorum anno 1924. editorum. — Conceptus ephemeridum. — Breves notiae. — Archivum manuseriptorum. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi. — Acta Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.
Herausgegeben von Eugen Pintér, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XIV. Jahrgang. 1925.

Inhalt:

Paul Pitroff: Ladislaus Rátkay. Abhandlung über den bekannten Volksstückdichter der 1880-er Jahre. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1924 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Die Manuscripte unserer Mitglieder. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher. — Nachrichten der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Feloldm szerkesztő és feloldm kiadó: Pintér Jenő, Budapest, I., Attila-utca 1.
Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. — Szabó J. István.

Előfizetőkhez és olvasóinkhoz!

Legutóbbi füzetünk megjelenése óta régi tagjaink és előfizetők mellé közel négyszáz új tag és előfizető sorakozott. Olvasóinknak melegen köszönjük, hogy a folyóirat terjesztésével megerősítették Társaságunkat.

Az itt-ott még elmaradt tagsági díjak, előfizetési összegek és adományok beküldését a hó végéig kérjük. Postai befizető lapot a füzethez melléeltünk. Postautalvány is használható.

Évi negyvenezer koronáért minden érdeklődő megrendelheti a folyóiratot. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés összege nyolcvanezer korona.

A folyóirat nyomdaköltségeire adakoztak: Baros Gyula 40.000, Pintér Jenő 100.000, báró Radvánszky Kálmán 40.000, Remenár Elek 60.000, Zoltvány Irén 40.000 koronát.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság negyedévi folyóirata. Számon tartja a magyar irodalom és irodalomtörténet fejlődésének minden jelentősebb mozzanatát. Szerkeszti: Pintér Jenő. Megrendelhető a kiadóhivatalban: Budapest, I, Attila-utca 1 (Oberle József pénztáros) vagy az Egyetemi Nyomdában: Budapest, VIII, Múzeum-körút 6. Egy évfolyam ára negyvenezer korona. Iskolák, könyvtárak és társaskörök számára az évi előfizetés nyolcvanezer korona.

ÉLET.

Szépirodalmi képes folyóirat. Megjelenik kéthetenként. Költeményeket, műfordításokat, novellákat, regényeket, irodalomelméleti, művészeti, kritikai, filozófiai és művelődéstörténeti cikkeket közöl. Szerkeszti: Alszeghy Zsolt. Megrendelhető félévre hetvenezer koronáért: Budapest, I, Horthy Miklós-út 15/c.

KÖZMŰVELŐDÉS.

A magyar műveltséget szervező és terjesztő folyóirat. Tárgyköre: a művelődés és tudomány minden intézményének és jelenségének ismertetése, könyvek és folyóiratok szemléje. Szerkeszti: Czakó Elemér. Az 1924. évi 460 oldalas kötet ára az eredeti 62.000 K helyett 30.000 K. Megrendelhető: Budapest VIII, Múzeum-körút 6.

MAGYAR NYELV.

A Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a művelt közönséget is érdeklő folyóirata. Tájékoztást nyújt minden nyelvi kérdésben. Szerkesztik: Gombocz Zoltán és Melich János. A Társaság tagjai számára évi két aranykorona, előfizetőknek három aranykorona: Budapest, V, Akadémia-utca 2.

SZÁZADOK.

A Magyar Történelmi Társulat folyóirata. Tárgyköre: a magyar történettudomány eredményeinek ismertetése. Szerkeszti: Domanovszky Sándor. Megrendelhető évi százezer koronáért a Társulat titkári hivatalában: Budapest, I, Országos Levéltár. A Társulat tagjai a folyóiratot hatvanezer korona évi tagdíjuk fejében, a társulati kiadványokat pedig kedvezményes áron kapják.